

DOM

IN

SVET

Dom in svet, letnik 53, številka 7-8

Vsebina

Leposlovje in znanstvo:

- Jože Šmit / Pesem pregnane deklice. 265.
Fr. Balantič / Ob sončni daritvi. 266.
Fr. Balantič / Jesenski spev. 267.
Matija Malešič / Škrlatno nebo na vzhodu in zahodu. 268.
Cvetko Golar / Jesenski veter. 294.
Dušan Ludvik / Večerna samota. 295.
Dušan Ludvik / Otožna vijola (Haj-kaji). 295.
Dušan Ludvik / Epilog. 296.
Jože Krivec / Pot navzdol. 297.
E. B. Poe — A. Sovre / Krokav. 309.
Jože Dular / Zankar. 312.
Francesco Petrarca — Iv. Čampa / Zmagoslavje smrti. 320.
Anton Vratuša / Korš in prešernoslovje. 326.
Narte Velikonja / Moje literarne lavorike. 335.
Pepči Marinc / Razpotja. 341.

Razglednik:

Književnost: Silvin Sardenko: Roma (S. Šali). 342. / Silvin Sardenko: Mlajši sin (J. Dular). 344. / F. S. Finžgar: Gospod Hudournik (France Vodnik). 345. / Ana Wambrechtsamer: Danes grofje celjski in nikdar več (dr. J. Lovrenčič). 346. / Emil Frelih: Materi (T. Glavan). 348. / Sonja Sever: Pravljice (dr. J. Lovrenčič). 349. / Fr. Levstik: Besede Slovincem (dr. J. Lovrenčič). 349. / Anton Vratuša: Levec in Ljubljanski Zvon (Fr. Jesenovec). 349. / Ludovik Puš: O kmečki duši (A. U.). 352. / Bartolomeo Calvi: Le immagini di sogni (Podobe iz sanj) di Ivan Cankar (V. Beličič). 353. / Rudolf Horvat: Na bedemima stare Hrvatske (T. D.). 355.

Zapiski: Narte Velikonja — petdesetletnik (T. D.). 356. / Beležka o Papiniju (A. Budal). 357. / Pregled italijanske katoliške proze (R. Bednarik). 359.

Priloga: Stran iz Korševe izdaje Prešerna pri ruski Akademiji znanosti.

Vinjete: akad. slikar Marij Pregelj.

Dom in svet izhaja 15. vsakega meseca, desetkrat v letu, z izjemo mesecev julija in avgusta. — Naročnina znaša letno 30.40 lir, za dijake 22.80 lir. Dovoljeno je plačevanje v obrokih. — Izdaja ga konzorcij Doma in sveta, ki ga predstavljajo: dr. Joža Lovrenčič, Mirko Javornik, dr. Stane Mikuž, Severin Šali, dr. Tine Debeljak in dr. Alojzij Odar. — Odgovorni izdajatelj: dr. Alojzij Odar. Odgovorni urednik dr. Tine Debeljak, Ljudska tiskarna. — Upravništvo: v Ljubljani, Pred škofijo 5. — Tisk in klišeji Ljudske tiskarne v Ljubljani. — Za tiskarno odgovarja: Kramarič Jože.

Jože Šmit | Pesmi pregnane deklice

I.

Ko rožno gredo pômlad je obiskala,
vijolice so mi prerasle grudi,
z rokami belimi ko plot iz sljudi
lepoto svojo Tebi sem skrivála.

Samo samote sem si še želela,
da mogla skrita v sebi bi zoreti,
da bi ne mogel me vsakdó požeti,
ko bi na jésen onemogla zrela.

In zdaj? Morda Te nisem prav ljubila,
da vzeti si mi pustil rožno trato
in me je cesta nase priklenila...

Zakaj so zdaj zorečo me pregnali,
da bodo mi begunki v cestno blato
plodovi se ko solze izjokali!

II.

Ujeta v jutru sem ko nočna ptica,
sovražna luč požiga mi oči,
neznana dalja me v dlaneh tišči,
trohni na srcu strta perotnica.

Nikdar ne bom domov poti našla,
zaman, zaman me dalja bo čakala;
oči sem s črnim trakom zavezala,
nasula divjih rož na grob srca.

Obišči me, Gospod, z večerom sna,
da bom vsaj v sanjah videla mladost
in srečo, ki sem pokopala jo doma.

Glej, še je v meni beli soj deklišva,
moleča duša, vdanost in krotkost —
ko listi drobne palme mučeništva...

F. Balantič | Ob sončni daritvi

Nebo je podobno bledemu zvonu,
prišli so oblaki, duhovni svetlí,
razpeli so rôke proti zatonu,
sončna daritev gorkó krvavi.

Položil sem njeno glavó na srce si
kot ljubljeno truplo na živo zemljó,
naj ve, kaj sence trpé pod drevesi,
preden se nočni cvetovi odpro.

F. Balantič | Jesenski spev

Moj spev je lahak
kakor javorova seména,
čez polja revna, peščena
ga nosi oblak
in kakor pozabljeni slak
ovija večerna ga pena.

In deklica išče: »Ne roke ne žalostne glave
ne lahkih neder niso jemale njegove dlani,
samo molče razpustil lase mi je plave
in rekel, zakaj mi zakril je razprte oči.
In jaz bi rada počíla, v njegovo naročje
bi položila svoje osamljene grudi
kakor košaro z jabolki, naj se od mene ne trudi,
bi ga rotila, saj je jesen in dolga zdaj noč je.«

Jesen je in vlažna temà
se v meni, zadnjem je sadu, zgostila,
ne bo me samega v noči pustila,
dobra je slutnjam srca.
Odpadel na črna bom tla,
saj dišim že kot gníla trava in listje,
trohnim že, moj dih in moj glas ves nečist je,
smrt mi v očeh plapola.

In deklica joče: »Odšel je, ne bo se več vrnil,
nič več ne bova odpirala popja cvetov,
nič več ne bova žgala v poletni noči kresov,
da zasanjani dim oči bi nama počrnil.
Vem, nikoli ne bom mu mogla s sadovi postreči,
ki divje sem čula nad njimi vse bedne noči,
o vem, ubogi ne bo mogel jih niti zavreči,
kako ta praznota za njim me boli, kako me boli!«

Moj spev je ves tih,
ne moti ga kri, ki umira,
ne plakanje v dnevih nemira,
moj spev je kot vzdih,
kot venec solzá je svetlích,
ki veter jih rožam otira.

Škrlatno nebo na vzhodu in zahodu

8.

Noč je bila temna, hladna in polna mokrote. Kolesa kočije so zdaj pa zdaj zavozila v mlakužo, da je voda visoko brizgnila in so kapljice, pomešane z blatom, oškropile zdaj tega zdaj onega potnika v kočiji.

Svež in hladen zrak je treznil razgrete glave. Razigranost je ponehaval, prešernih besed in duhovitih domislic, ki so glasno in vneto žuborele iz ust, ko so krenili od Sibirijanina, ni bilo več. Le Jež in Muren, ki sta sedela ob Florijanu na sprednjem sedežu in sta vzela iz gostilne steklenico s seboj, sta še govorila, se ponujala s pijačo in s Florijanom obujala spomine na rusko ujetništvo. Ostali so molčali. Oven se je zavijal v površnik in se umikal od Zore.

»Zebe me,« je zadrgetala Zora in se stisnila k Jerebu, ki je sedel na njeni levi. »Ogřej me, Rudi! Ali spiš?«

Jereb se ni zganil, topo in leseno je sedel na svojem sedežu in si z levico podpiral glavo.

»Ogřejte me, gospod sodni svetnik, vsa drgečem,« se je obrnila na Ovna, ki je sedel na njeni desni.

»Zakaj niste vzeli s seboj toplejšega plašča? Videli ste, kako hladna je noč. Sploh pa,« se je vznejevoljil, ko se je le vse bolj stiskala k njemu, »sploh pa bi rajši ostali doma.«

»Doma naj bi ostala! Kdo pa je najbolj vneto silil vame ob odhodu, naj se popeljem z vami? In kdo mi je najbolj vneto razlagal lepoto take ponočne vožnje?«

»Človek mora reči ženski prijazno besedo, da ga ne obsodite za pusteža in dolgočasneža. Ali sem si mogel misliti, da vzamete moje besede za res in zgrabite po ponudbi, ne da bi mislili, kakšen smisel naj ima ta vožnja za vas. Človek mora vendar zmerom misliti, kaj počenja in kakšen konec bo imelo njegovo delo in počenjanje. Kaj boste jutri delali v mestu, ko bo moral gospod komisar sedeti v uradu?«

»Mi ne mislimo na jutri!« je prisiljeno živahno rekla Zora in se oklenila Jerebovega desnega komolca.

Jereb se ni zganil, mrtvo ji je pripustil desno roko, da jo je stiskala. Obrnjena proti dr. Ovnu pa je gostolela:

»Oh, gospod svetnik, ne bodite dolgočasni, povejte kaj veselega, da se naužijem trenutkov med vami, kakor ste mi obljubili ob odhodu in ste me s temi obljubami premotili, da sem šla z vami.«

»Kje boste v mestu spali? Menda ne mislite, da krenemo z vami naravnost v Port Artur, s hruščem in truščem, prebudimo Cilko — Scilo —,

zahtevamo od nje pijače, da se pretolčemo tja do pol osmih, ko moramo v pisarno? Mi bomo gledali, da se pred zoro razgubimo k svojim družinam in ne damo ljudem povoda za govoričenje in razpravljanje o našem izletu. Če vas sedaj zebe, boste morali, ko pridemo v mesto, hitro v posteljo, sicer se prehladite. Kje boste spali?»

Zora je molčala.

»Povejte sedaj, katera filozofija je prava, vaša in komisarjeva, ki ji je trenutek vse, prihodnost nič, ali moja, ki misli na konec, ki vse trezno, pametno in dosledno presodi ter brez povoda ničesar ne začne?«

V šum koles, ki so enakomerno rezala mehko blato na cesti, so udarjale podkve na konjskih kopitih. Na sprednjem sedežu se Jež in Muren še nista naveličala spominov na dogodke iz Sibirije. Silila sta s pijačo tudi Florijana, ki je tudi bil v ruskem ujetništvu. Njihovo razpoloženje je zopet oživel. Geometer in šolski nadzornik sta na tesnem sprednjem sedežu molčala, ko da ju pogovor o ruskih stepah prav nič ne zanima, še manj Ovnovo filozofiranje: »Moja filozofija je taka, da brez povoda ničesar ne začnem. Veste, gospodična Zora, zakaj sem vas vabil na ponočno vožnjo in vam tako vneto razlagal njeno lepoto, da sem vas premotil? Radoveden sem bil, kako se pogledate s Scilo. Ha-ho-ho, tega v grški mitologiji in zgodovini nisem nikjer bral, da bi se kdaj kje srečali Scila in Karibda, to mi je prihranjeno za danes. Popeljem se z vami do Port Arturja, moram, na vsak način moram videti, kako bo komisar izročil Karibdo v varstvo Scili.«

»Oven,« je divje vzkipel Jereb, šinil pokonci in bi omahnil s kočije, da ga ni pridržala Zora.

»Kaj imata zopet?« je nejevoljno vprašal Jež, ko da mu je žal vrniti se iz ruskih step v tesno Slovenijo.

»Čudna ljubezen je med vama,« je menil Muren, »ni dneva ne moreta biti drug brez drugega, kadar pa sta skupaj, drug drugega zbadata.«

»Oven, tvojih zbadanj in neslanosti mi je dosti. Že ves čas si siten, zadirčen in neznosen. Poznam te, meni ne skriješ in pred menoj ne zabrišeš, kar te peče.«

»Mene, da kaj peče, kar bi rad zakril? Glej, glej bistrovidca.«

»Svoj povod si imel, da si se peljal z našo družbo in se ti ni mudilo domov od Sibirijanina, sodnik, ki vidiš vsakemu človeku v dno duše. Vemo tudi, da si se doslej vsako leto na velikonočni ponedeljek peljal v kočiji s svojo družino. Vsa ta tri dejstva seštejmo, pa dobimo razlago za tvojo sitnobo, zadirčnost in neznosnost.«

Oven je stisnil usta, Zora je slišala, kako je iztisnil sapo skozi nos: »Ti bi rad spravil v razpravo mojo družino, tisto, kar mi je edino sveto na svetu?« Sunkovito se je Oven dvignil s sedeža.

»Stepla se bosta,« je kriknila Zora in dvignila roke, da prestreže udarec in ju razdvoji.

Tudi šolski nadzornik in geometer sta zakrilila z rokami v temo, da zadržita razjarjenega Ovna.

»Čudna je vajina ljubezen,« je rekel Muren.

»Čakajta, samokres imam s seboj, geometer, ti ga imaš tudi pri sebi. Dvobojujta se, tako najlaže opereta žalitve. Odmerimo dvajset, tudi trideset, petdeset korakov, in na moj klic ustrelita drug proti drugemu. Kaj pravite, gospodična Zora, kaj pravite, gospod član naše poročevalske agencije, ali ni misel na dvoboj izvirna? Dvoboja v tej trdni temi s praviimi samokresi in ostrimi naboji še ne pomni naše mesto, še okraj ne. Dvoboj med okrajnim sodnikom in okrajnim komisarjem! Imenitno, pre-imenitno! Florijan, ustavite konja, tebi, gospod šef se ponudim jaz za sekundanta, Muren, bodi ti drugi sekundant mojemu šefu, gospod šolski nadzornik in geometer sta lahko za sekundanta Jerebu!« je vneto razložil svojo misel Jež.

Florijan je res ustavil konja, ali ne za dvoboj, temveč da bi mu kateri vinjenih gospodov ne padel iz kočije.

Oven in Jereb sta zopet sedela na svojih sedežih, stiskala zobe in molčala.

»Škoda, kakšen dogodek bi bil ta dvoboj za mesto in za vašo agencijo, gospod nadzornik!« je gorel Jež. »V našem mestu, kjer se leta ne zgodi nič takega, o čemer bi mogli pisati časopisi, bi pomenila strela iz samokresa tako novost, da bi leta ne utihnilo govorjenje o tem. Kaj pravite, gospod šolski nadzornik, član naše poročevalske agencije?«

»Pomislite, kako lepo bi bilo, ko bi vas danes zjutraj med potjo v urad ustavil poštar in vam rekel: ‚Ali že veš?‘ In bi ljubosumno pristopil davčni upravitelj k vama: Vesta, kaj se je zgodilo danes ponoči? Vi pa bi ju pomilovalno pogledali. Ali ni škoda, da se ne bo to noč nič zgodilo in ne bodo mogle jutri mestne klepetulje zaregljati, kakor bi rade!«

»Poženite, Florijan, sicer bo mestu dovolj velik dogodek in dovolj mastna kost za glodanje že naša vrnitev v mesto ob belem dnevu,« je trudno rekel Oven.

»Premalo bo to, gospod šef, prevsakdanje, prenavadno. Kaj mislite, gospod šolski nadzornik?«

»Če premislim vse današnje dogodke, moram priznati, da sem res šel z večjimi upi na izlet, kakor pa se z zadovoljstvom vračam.«

»Spregovoril je veščak! In če se vrnem pred zoro, utone v pozabljenju ta naš izlet, kakor da ga nikdar niti bilo ni. Kaj naj napravimo, da bi imelo mesto jutri o čem govoriti in bi gospod šolski nadzornik ne bil tako silno razočaran?« je zbadal Jereb.

»Poženite, Florijan,« je silil Oven, »tebi, kolega, je do klavrne slave, ki bi ti jo pele mestne klepetulje. Meni ni nič zoprnejšega kakor opravljanje teh malih ljudi. Poženite, Florijan! Da pa ne bo ves izlet zaman in tudi jaz kaj prinesem domov, te prosim, ki si izvedenec za ruske zadeve,

povej mi, kako je bilo ime tistemu japonskemu generalu, ki je premagal in zavzel Port Artur?»

Jereb je šinil kvišku, pa se je premagal in tiho zopet sedel.

»Poženite, Florijan,« je čemerno rekel Oven, ko mu Jereb ni ničesar odgovoril.

»Ne morem in nočem povzročiti dogodka, o katerem bi se razgovorilo in razklepetalo mesto,« se je branil Florijan. »Škoda je mojih konj in mojega slovesa, da sem previden in zanesljiv voznik.«

»Zakaj niste vzeli sveč s seboj?«

»Imel sem jih, gospod svetnik. Ali, ko sem čakal vas, ki niste mogli dvigniti in ločiti od mize, so mi izgorele. Ob devetih ste ukazali napreči, davno po polnoči ste sedli v kočijo in sem pognal. Ni moja krivda, če sta dogoreli sveči v svetilkah.«

»Ali jaz hočem biti pred belim dnevom doma,« tiho pa je dopolnil Oven svojo misel: »Po prstih stopim v sobo, kjer spe otroci. Tistega ozračja se mi hoče, ki je polno mehke otroške sape in enakomernih otroških dihov, ne te deževne, hladne mokrote, ki mi sili v oči, v nos, v usta in sega v sam mozeg.« Tesneje se je zavil v površnik in se odmaknil od Zore, ki je kinknila z glavo proti njegovi rami. »Kaj vam je? Spite? Jočete? Zakaj jočete?«

»Vi govorite o dnevu, ki mu je na letu tri sto štiri in šestdeset enakih, v mestu, ki imate svoj klub in družbo po mili volji? In kaj naj rečem jaz in druge moje kolegije, ki razen starega župnika, ošabnega in sitnega nadučitelja, službeno strogih orožnikov in službeno vnetih financarjev včasih mesece ne vidimo človeka, s katerim bi mogli govoriti odkrito besedo? Sami ste moj službeni kraj krstili za Sibirijo. Kake reve smo učiteljice na kmetih! In ko pridemo vsakega pol leta v družbo duhovitih mož, kako kratka je naša sreča! Dokler govori vino iz vas, ste duhoviti, uslužni, dvorljivi, obzirni, ko se vinska duhovitost razkadi, ste pusteži, vsakdanježi, sebičneži.«

»Pomenita se o tem z vašim Rudijem,« je zbadljivo posnel Oven njen glas in se še bolj odmaknil od nje. Zaprl je oči in se hotel vživeti v svoje misli, ki so pohitele domov v otroško sobo, in se razveseliti in ogreti v prijetni toploti, ki so jo nadihala ljubljena usteca.

Molk je zavladal na zadnjem in srednjem sedežu. Spredaj sta se Jež in Muren zopet zatopila v svoje pogovore o Rusiji.

»Hudo je bilo v Rusiji,« je govoril Jež, »ali pozabiti je ne morem in nikdar je ne bom pozabil ruske prostranosti, ravnin, ki segajo daleč, daleč v obzorja, step, ki so večje ko sto Slovenij. Tam se dneve in tedne voziš z brzovlakom, pa ne prideš do meje Rusije, ko da je neskončna, pri nas pa v dveh, treh dneh prehodiš Slovenijo po dolgem in počez. Kako smo na tesnem in kako malo nas je,« je vzdihnil in posegel po steklenici, ko da je edino v njej tolažba. Ponudil je steklenico Murnu, ki pa jo je

odklonil. In Jež je sam izpil ostanek, vrgel steklenico ob tla in se zatopil v misli o žalostno tesni Sloveniji.

Počasi so rezala kolesa kočije mehko blato po cesti. V šum koles so v enakomernih presledkih udarjale podkve na konjskih kopitih. V šumenje koles in udarce kopit se je mešal tih Zorin jok.

Ovna je stresel mraz, da je odprl oči. Po cesti je opazil grmičevje in drevje, za drevjem in grmičevjem se je tema mešala z meglo. »Dani se,« ga je presunilo, »in ne pridemo v temi domov, če bomo tako po polžje lezli. Poženite, Florijan! Ali imate vprežene polže ali konje?«

»Še malo, še malo gospod svetnik, da se čisto zdani!«

»Poženite, poženite, nočem, da nas kdo vidi! Domov hočem, hitro, hitro domov!« je ves zadrhtel Oven. V mislih si je živo naslikal prizor, ko prihiti za njim v otroško sobo žena in jo pogled na speče otroke prevzame: »Oskar, radi otrok si bodiva zopet dobra. Ali ne vidiš, da tako ne more iti dalje, da uničuješ sebe, trpinčiš mene, otrokom ne daješ dobrega vzgleda, kakor bi ga moral dajati!« »Poženite, Florijan!« je nestrpno kriknil. Iz megle in teme so se izmotavale mestne pristave. »Vsaj teh par sto metrov poženite, kakor se spodobi! Moramo biti prej doma, preden se kdo v mestu prebudi.«

»Poženite, Florijan!« ga je opomnil Jež. »Kakor nas vozite danes, tako v Rusiji ne vozijo! Bi v tistih neizmernih prostranstvih tudi nikamor ne prišli, da vozijo tako po polžje, kakor vozite vi. Bič v roke, Florijan, spustite povodce, naj prhneta konja, da jima švignejo iskre izpod kopit in se jima razširijo nozdrvi, naj švigne plamen iz njih, naj splavata ko veter, ko misel, ko blisk!«

»Počasi, gospod sodnik, po klancu pred mestom moram s praznim vozom previdno voziti, nikar s polno kočijo odličnih gostov.«

»Bič v roke, Florijan, pri nas gre vse prepočasi, prelenu, premrtvo, kakor da res nimamo niti toliko prostora, da bi mogli enkrat konje nagnati, kakor jih naženó na Ruskem, kadar so vpreženi v trojko!«

»Vino govori iz vas, gospod sodnik! Biča moji konji sploh videti ne smejo, nikar da bi ju udaril z njim!«

»Bič v roke, Florijan!« je hlastno ponovil Oven. Zdani se je že toliko, da je razločil ogromne plasti oblakov, ki so se črni, vijoličasti, svinčeni in pepelnati sklanjali nizko k zemlji. Tam na vzhodu pa je izza vijoličastega oblaka šinil rdeč plamen v mračno polje. Oven si je pomencal oči in jih ni odmaknil od tistega rdečega pramena, ki se je širil, daljšal in večal ter naenkrat prebudil iz spanja in teme še dvajset, trideset, sto drugih. Ko je Oven pogledal, od kod toliko zlatih pramenov, je razširil oči. Tam na vzhodu je pod vijoličastim oblakom za petnajst, dvajset dlani na široko žarelo nebo v nepopisni lepoti. Povsod po nebu so bile ogromne plasti črnih, vijoličastih, svinčenih in pepelnatih oblakov, tam na vzhodu pa se je pod vijoličastim oblakom bleščal pašček rdečega, krvavordečega

neba, se boril z vijoličastim oblakom in v tem okviru žarel še bolj čudovito in čarobno.

»Škrlatno nebo na vzhodu!« je pretreslo Ovna. »To je tisto nebo, zaradi katerega sem v tej kočiji in sem se sprl z ženo, zaradi katerega nisem šel danes z družino na izlet in ki mi brani, da se ne morem pobotati z ženo. Škrlatno nebo na vzhodu,« je hlastno ponovil z drgetajočimi ustnicami.

»Škrlatno nebo na vzhodu?« se je predramil iz premišljevanja geometer, skočil s sedeža in pogledal proti vzhodu.

Voznik se je ob čudnem zvoku Ovnove besede ozrl nanj.

Tisti hip je zavrelo po Ježu, ko da ga hoče tesnoba zadušiti. Pograbil je za bič, ga iztrgal Florijanu iz rok in udaril po konjih. »Hi, konjička! Sprostimo se, pohitimo, poletimo, odvihrajmo iz tesnobe v prostranstvo kot v Rusiji!« In je udaril po konjih.

»Kaj vendar mislite!« je zahropel Florijan in segel po biču. »Ne vidite klanca pred nami?« Iztrgal je sodniku bič, pritegnil vajeti in posegel po kljuki, ki je bila v zvezi z zavorami. Konja pa sta že zdívjala in šinila po klancu navzdol.

Florijan je obupno zastokal, v divjem diru ni mogel zavreti voza, ne dovolj pritegniti vajeti.

Ko podivjana sta drvela konja po strmem klancu navzdol, za vajeti, ki ju je Florijan nategoval, se nista zmenila. Kočija je odskakovala, se zadevala ob cestne kamne in se nagibala zdaj proti levemu zdaj proti desnemu cestnemu jarku.

Pretrgani in prestrašeni glasovi iz kočije so konja le še bolj dražili in plašili. Florijan si je z bliskovito naglico ovijal okoli rok vajeti in jih skušaj tako na kratko nategniti, da bi obvladal konja. Dvignil se je s sedeža in nategoval, da mu je kri zalila obraz in so mu žile na roki nabrekle, ko da mu bodo zdaj zdaj popokale. Nagnil se je z gornjim životom proti konjema, da bi še več vajeti ovil okoli svoje roke. Priročni konj se je hotel oprostiti neznosnega pritiska, ki mu ga je rezalo železo v gobec, povetil je glavo in s sunkom potegnil Florijana s kočije.

Pretrgan krik se je izvil Florijanu iz grla, vajeti ni mogel odviti od rok. Njegov padec je priročnega konja tako pritegnil, da je moral zaviti na levo. Oje je tisti hip zadelo v križ ob cesti pred mestom, da je zahreščal in se tik nad cementnim podstavkom prelomil. Zahreščalo je tudi oje in se prelomilo. Priročni konj je udaril s kolenom desne prednje noge ob cementni podstavek in se zgrudil.

Za hip je bilo okoli kočije vse tiho, nato so se oglasili prestrašeni, vznemirjeni, pretrgani in trpeči glasovi.

»Ali imate sedaj dogodek, gospod šolski nadzornik, ki bo vsaj za teden dni pretrgal našo enoličnost?« je rekel Jež, ko se je pobral iz ob-

cestnega jarka. Ko pa je hotel stopiti na levo nogo, ga je tako zbolela, da se je ugriznil v spodnjo ustnico in obmolknil.

»Ne vrešči vendar, da ne prebudiš vsega mesta in da ne priteče pogledat, kaj se je zgodilo,« se je jezno obregnil Jež ob Zoro, kateri je curkoma lila kri iz ust in sta ji s krvjo pritekla iz njih tudi dva odlomljena zoba.

Jereb se je z levo roko oklepal desne v zapestju, jo pestoval in kremžil obraz v bolečini.

Šolski nadzornik si je z robcem brisal kri, ki mu je polzela po licu. Geometer si je otipaval čelo, ki je bilo vse višnjevo.

Muren je stokal sredi ceste: »Ne morem vstati, menda sem si zlomil nogo!«

»Nogo si si zlomil?« je zaskrbelo Ježa. Skočil je k njemu, ko da samega ne boli noga, in ga skušal dvigniti s ceste. Prej ko je postavil Murna na noge, je skričal geometer:

»Kje pa je sodni svetnik?«

»Sodni svetnik, sodni svetnik Oven?« so se začudili glasovi, pogledi so zabegali v kočijo, v jarek, na cesto in ga začeli iskati.

»Glejte ga, ne gane se!« je zakričala Zora in pokazala na Ovna, ki je nepremično ležal ob cestnem kamnu na drugi strani ceste.

»Ali je mrtev?« se je zgrozil Muren, ko je videl, kako zmedeno se prerivajo tovariši okoli trupla.

»Ti si študiral medicino, pridi, pomagaj!« je hlastno in z glasom, ki je šel na jok, prišepal k Murnu Jež. »Mrtev menda ni, ali diha le še površno in žila mu slabo bije. Brez vsake zavesti je, ves mrzel je po telesu in bled v obraz! Bojim se, da mu vsak hip neha biti srce.«

9.

Župnik je že tretjič pozvonil, ali tudi na tretje, prav dolgo, nestrpno in skoraj že užaljeno zvonjenje ni prišel nihče odpirat. V stanovanju sodnega svetnika doktorja Ovna je bilo tako tiho, ko da ni nikogar doma.

Župnik je nemirno in, kot da ga tišči, segel s kazalcem desne roke za ovratnik in ni vedel, ali naj popusti in se vrne, ali naj kako drugače prikliče koga k vratom. »Tudi če so se zakleli, da nikogar ne spuste v stanovanje, mene ne odslovijo,« je preudaril in rahlo potrkal, nato glasneje, končno prav krepko, nazadnje je s pestjo udaril po vratih. Ali tudi na udarec s pestjo se za vrati niso oglasili koraki in ni nihče prišel vprašat, kdo je tako vsiljiv in neotesan, da ne razume, zakaj mu ne na zvonjenje ne na trkanje ne na udarec s pestjo ne odpró.

Župnik je zopet segel s kazalcem desne roke za ovratnik. »Ne vedo, kdo zvoni,« je skušal potlačiti svojo nestrpnost, potolažiti svojo užaljenost in se ohrabriti, da ne popusti. »Mene ne zapode, vem, glavno je torej,

da zvedo, kdo zvonil.« In je zopet pritisnil s prstom na gumb. Odločil se je, da bo zvonil, dokler ne pridejo gledat, kdo je pred vrati.

Nepretrgano zvonjenje je čudno vznemirilo tišino v stanovanju, župnik je to čutil, ali prsta ni umaknil z gumba.

»Govedo neumno, tepec zabiti, butec neotesani,« je srdito in z glasom, ki ga je komaj krotil, bruhal iz sebe mož, ki je prihitel po hodniku. »Ali nisi nikdar hodil v šolo, da ne veš, kaj je olika? Zdrava pamet bi ti morala povedati, zakaj ti ne odpremo.« Med govorjenjem je mož jezno obrnil ključ, pritisnil na kljuko in vrata le toliko odprl, da je mogel z enim očesom pogledati, kdo je neotesanec, in mu povedati, kakšna je prava beseda za njegovo motenje bolnika.

Župnik se ni motil. Kakor hitro je možki spoznal, kdo zvonil, mu je beseda zastala, vrata je v presenečenju toliko odprl, da je župnik mogel videti, kdo je govoril besede o govedu, tepcu in butcu.

»Dober dan, gospod doktor! Tako zvonjenje v teh okoliščinah res ni olikano niti umestno, ali pomagati si drugače nisem mogel. Vi veste, kaj je dolžnost, in me gotovo razumete. Srečno naključje je, da ste prišli k vratom prav vi, ki mi lahko brez vseh ovinkov in olepšav poveste, ali je moj obisk pri gospodu sodnem svetniku sploh potreben ali ne.«

Okrožni zdravnik ni bolj odprl vrat, kar naj bi pomenilo, da ne misli župnika spustiti v stanovanje. Jeza nad vznemirjavanjem bolnika z zvonjenjem se je borila z vljudnostjo, ki jo je moral pokazati župniku, in s presenečenjem nad njegovim prihodom. »Ali je vaš obisk pri sodnem svetniku potreben ali ne, kako naj jaz to vem?« je vprašal z besedami, ki niso bile ne prav vljudne, ne prav začudene, pač pa očitajoče zaradi zvonjenja.

»Vi mi to povejte, gospod doktor.«

»Kako naj jaz vem?«

»Ker ste zdravnik. Ali je nevarnost, da bolnik v kratkem nastopi pot v večnost ali ne?«

Okrožni zdravnik je nejevoljno zmignil z ramo. »Pozabljate, gospod župnik, da bolnik ni navaden kmet, hočem reči, ni navaden vaš župljan, ni verna vaša ovčica, kakor se to po svetopisemsko pravi, ampak oven z zvitimi rogovi, doktor Oven!«

»Bog pri svoji sodbi ne bo delil duš po posvetnih poklicih, kmetova ali doktorjeva duša mu je enaka, največja vrednost in odlika naše vere je prav v tem, da smo pred Bogom vsi enaki.«

»To mi je znano, gospod župnik. S svojimi prejšnjimi besedami sem vas hotel le opozoriti na to, da — kolikor doktorja Ovna poznam — ne vem, ali bo vesel vašega obiska in dali si ga sploh želi.«

»Za duše v svoji fari odgovarjam pred Bogom jaz. In moja sveta dolžnost je, da se za svoje duše pobrigam; za takšne, ki imajo prav zvite rogove, se moram še prav posebno pobrigati in pač sam hoditi za njimi,

ker nočejo oni k meni. Primeri o dobrem pastirju menda poznate. Po svoji sveti dolžnosti prihajam, gospod doktor, in dolžnost me je silila, da sem trkal, dokler mi niste odprli, ne neolikanost in neotesanost. Vi kot zdravnik imate svoje dolžnosti, jaz kot dušni pastir spet svoje.«

»Kot zdravnik vam moram po svoji službeni dolžnosti povedati, da ne morem dovoliti nobenega vznemirjavanja bolnika.«

»Povejte, ali je nevarno, da gospod svetnik umre? Ako ni, grem, ne da bi stopil predenj; ako je, mi vaše opozorilo ne more ubraniti, da bi gospoda svetnika ne skušal pripraviti za na pot v večnost. Večnost je ena in en je Bog, ki bo sodil doktorje in kmete, vas in mene; možnosti, da rešite gospodu svetniku življenje, je pa sto. Zdravniki se lahko zmotite v diagnozi, zdravilih in načinu zdravljenja, prepoveste obiske in vznemirjavanja, Bog, ki me pošilja, je pa nezmotljiv in zahteva svoje pravice, ne da bi se oziral na mnenje ljudi, četudi so zdravniki. Božja zahteva in pravica je nad človeško. In ker prihajam v imenu božje zahteve in pravice, vas prosim, pokažite mi, v kateri sobi je bolnik.«

Župnik je zdravniku videl na obrazu, da njegove besede niso napravile vtisa nanj in da še vedno premišlja, kako bi ga odpravil od vrat.

»Povedal sem vam svoje mnenje, vsako odgovornost za posledice, ki nastopijo, ako me ne ubogate, odklanjam!« je rekel zdravnik, ko je župnik kljub njegovemu obotavljanju vstopil na hodnik in se ozrl, kam bi odložil klobuk. »Počakajte trenutek, da se posvetujem s svojim tovarišem in obvestim gospo.«

Župnik je na hodniku prekladal klobuk iz roke v roko; vselej, kadar ga je vzel iz desne roke v levo, je segel s kazalcem proste desne roke za ovratnik, ko da ga tišči. Zdrznil se je, ko so zaškripala vrata, skozi katera ni odšel okrožni zdravnik. Četvero preplašenih, med njimi dvoje objokanih otroških obrazov je radovedno pogledalo skozi tista vrata, ki so jih pa naglo zaprli, ko so ga spoznali. Župnik je krenil proti tisti sobi, da potolaži otroke. Pred vrati je pa obstal in ugotovil, da ni prav nič razpoložen za delitev tolažbe. Samevanje na hodniku, mučna tišina po vsem stanovanju in pričakovanje, kakšne ovire mu zopet zastavijo, da ga ne spuste pred bolnika, so mu vzeli razpoloženje do tolažbe. Zbiral je misli, kako naj pridobi Ovna za spoved, in se s postranskimi skrbmi ni maral raztresti.

Prej, ko sta zdravnika spregovorila besedico, je župnik vedel in videl, da se posvetovanje zanj ni ugodno končalo. V tej domnevi ga je potrdilo tudi povabilo, naj stopi v kuhinjo, da bolnik ne bi slišal pogovora.

Komaj je gospa zaprla za seboj vrata v kuhinjo, je bruhnilo iz nje: »Ali je res tako hudo in brezupno?« Sklenila je roki in ju dvignila proti župniku. Nato se je obrnila k zdravnikoma in jima poočitala: »Gospoda, zakaj skrivata pred menoj z odkritim odgovorom?«

»Pomirite se, gospa, gospoda župnika nisva midva poklicala. Zaradi tega obiska ni dozdej bolniku prav nič huje,« je rekel okrožni zdravnik.

»Gospod župnik, sami vidite, kako vpliva vaša prisotnost že na gospo. Kako bo šele na bolnika, ko spozna, da ste ga prišli pripravljat na spravo z Bogom in za pot na oni svet, sami presodite,« je dodal okrajni zdravnik.

»Zagotovita me, gospoda, da ni nevarnosti za telesno zdravje bolnika, ki trpi v sobi onostran hodnika, in za dušo, za katero bom odgovarjal pred Bogom, pa grem. Ako mi tega zagotovila ne moreta dati, je moja dolžnost, da se z gospodom svetnikom pogovoriva o Bogu in večnosti.«

Gospa je pozorno pogledala zdravnika, ki prav zaradi te pozornosti nista hotela in mogla dati župniku jasnega odgovora.

»Bolnik brezpogojno potrebuje mir,« je zmencal okrožni zdravnik; okrajni pa je hitel razlagati: »Dobro veste, da zdravniki sami svetujemo domačim, naj gredo po vas, kadar mislimo, da je to potrebno. Toliko nam že morate zaupati, gospod župnik, da prepustite nam skrb, da presodimo, kdaj nastopi za nas dolžnost svetovati svojcem, naj pošljejo po vas.«

»Iz besed gospoda okrožnega zdravnika sem razbral, da me v tem primeru gospoda svetnika ne mislita poklicati, ker bi ga moj prihod in razgovor o Bogu vznemiril. Kakor za vsako dušo iz fare, bom tudi za njegovo odgovarjal pred Bogom, zato me pustite, da storim svojo dolžnost.« In župnik je odprl vrata iz kuhinje na hodnik.

»Gospa, vi sami odločite. Gospod svetnik se je komaj začel zavedati iz nezavesti. Midva ne prevzameva odgovornosti za nova razburjenja.«

Gospa je nemirno zabegala s pogledi od zdravnikov na župnika. Iz njenih pogledov je samo videti, kako je zbegana in da se sama ne bo odločila.

»Zato ne smem izgubljati časa,« je rekel župnik in skoraj s silo odrinil zdravnika ter stopil za gospo, ki je po prstih stopila v spalnico.

»Obiskovanje bolnikov je telesno dobro delo usmiljenja, ki ga moramo mi dopolniti in izpolnjevati po svoji službeni dolžnosti, kakor morate sodniki po svoji službeni dolžnosti soditi!« je začel župnik kramljaje, posegel nekajkrat za povrstjo s kazalcem desne roke za ovratnik in se skrbno pazil, da ne bi s kakšnim pogledom ali kretnjo pokazal svoje radovednosti, kako je z bolnikom.

Oven je nepremično ležal v postelji. Motne in okrvavljene oči so nemirno in vročično gledale po sobi. Obkladek na čelu je segal tik do trepalnic in dajal nemirnim pogledom še večji videz trpljenja.

Župnika so ti pogledi zmedli, da mu je pošla beseda. Zaporedoma je segal s kazalcem desne roke za svoj ovratnik in se v zadregi oziral na gospo, ki mu je primaknila stol. »Bog pošlje na človeka nesrečo, da ga opomni, naj ne pozabi nanj,« je rekel nekako priučeno. Pomolčal je in čakal, da bolnik s pogledom pokaže, ali ga sploh razume ali ne. Ovnov molk mu je jemal pogum. »Ali me razumete, gospod sodni svetnik? Prišel

sem, da bi pokramljala — pokramljala pravim — da bi pokramljala o tem, kar vas morda teži in muči sedaj, sedaj, ko ste v nesreči. Da vam je Bog poslal nesrečo, to priznate?«

Oven je zaprl oči in zakrilil z roko. Pristopila sta zdravnika, okrožni ga je prijel z roko, s katero je zakrilil, in se obrnil k župniku: »Ali ne vidite, da vznemirjate bolnika?«

Ali bolnik je pritegnil roko, s katero ga je držal zdravnik, in začel nekaj šepetati. Okrožni zdravnik se je sklonil k njegovim ustnicam, kmalu nato se je sunkoma obrnil k župniku: »Gospod doktor Oven bi rad vedel, katerega Boga mislite?«

»En Bog je, ako morda gospod svetnik misli na tri božje osebe, mu povejte, da prihajam v imenu Boga Očeta, v imenu Boga Sina in v imenu Boga svetega Duha.«

Okrožni zdravnik se je zopet sklonil k Ovnovim ustnicam in bil dolgo sklonjen k njim. Kar mu je bolnik šepetal, je moralo biti zanj utrudljivo, ker ga je miril in mu prigovarjal, naj neha. Ali bolnik ga je tako krčevito stiskal za roko, da se zdravnik ni upal zravnati.

»Gospod župnik,« je rekel okrožni zdravnik, ko se je obrnil od bolnika, »gospod sodni svetnik v takega Boga, v katerega imenu pravite, da prihajate, ne veruje. Ne vznemirjajte se, prosim, v kratkih besedah bi vam rad povedal, česar vam bolnik ne more povedati. Red, kakršen je na svetu, gospod svetnik prizna. Ako bi rekli temu redu Bog in bi prišli v imenu tega Boga, bi bil razgovor med vama mogoč. Tudi ako bi razlagali neumrljivost duše in večnost sploh v tem smislu, da gnitje našega telesa daje zemlji novih sokov, iz katerih poganjajo bilke, ki hranijo druga telesa, ako bi to vedno presnavljanje, kroženje in obnavljanje snovi iz teles v zemljo, iz zemlje v telesa in zopet nazaj, imenovali neumrljivost, večnost, Boga, bi se vidva mogla sporazumeti. Drugače pa je vsak razgovor med vama zaman in odveč. Česar gospod svetnik do danes s svojim razumom ni mogel doumeti, tega mu tudi danes razgovor z vami ne bo mogel razjasniti. Glavno pa je, da gospod svetnik ni polovičar, ni četrtin-kar, mož je, ki bo ponosnega čela stopil pred Boga, ako je kje tak, v katerega vi verujete, in mu rekel: ‚Ako si hotel, da verujem vate, zakaj mi nisi dal možgan, ki bi te mogle razumeti?‘ Živega Boga, osebe ni še nihče videl — Jezusa, človeka, gospod svetnik pri tem ne misli — vstajenje mesa je po človeški pameti nemogoče, dočakal ga pa itak noben človek ne bo, da bi o tem mogel komu kaj povedati in ga poučiti.«

Gospa je začela tiho jokati.

»Majhno, nizko in plitko je, do česar se je gospod sodni svetnik povzpel v vprašanjih o večnih resnicah,« je pribil župnik.

»Kakršen je, je; sedaj ne morete z njim razpravljati o teh resnicah. Gospod svetnik se vam zahvaljuje za obisk in dobro voljo. Prosi vas, da se ne trudite več in ga ne vznemirjate.«

Župnik je obsedel na stolu, ni kazal, da misli oditi, segel je s kazalcem desne roke za ovratnik, ki ga je začel še bolj tiščati.

Zdravnik se je na Ovnov migljaj zopet sklonil k bolniku. Ko se je zravnal, se je obotavljal, da bi povedal, kar mu je bolnik naročil. Vprašaje je zrl v župnika in ga presojal, kako prenese, ako mu pove, kakor mu je bilo naročeno. »Radi bi, da bi se bolnik spovedal, potrebno vam je, da se taki bolniki, kakor je gospod sodni svetnik, spovedo...«

»Komu je to potrebno? Meni ali morda Bogu?« je vstal župnik s stola in žalostno pogledal v okrvavljene in motne oči pod robom obkladka. V tistih očeh ni bilo ne odobravanja ne zanikanja tistega, kar je povedal zdravnik, v tistih očeh je videl župnik le brezmejno, sivo in neskončno puščavo.

»Gospod svetnik je sodnik, ki je spoštoval pisane postave in tiste, ki jih je doumel, živel je po svojem prepričanju. Vsakdo, ki je pravičen, mu bo to štel v dobro.«

»To ni dovolj, ni dovolj, ni dovolj! Bog zahteva vere vase!«

»Gospod svetnik misli, da je to dovolj. S tem je pogovor končan in vsaka nadaljnja beseda odveč. Storili ste svojo dolžnost, vaša vest je lahko mirna.«

»Ni mirna, ker sem Bogu odgovoren tudi za njegovo dušo. Po človeški pameti in zakonih, ki se jih je učil in po katerih sodi gospod svetnik, bi njegovo naziranje morda bilo pravilno. Ali nad človeškimi zakoni in razumom je Bog, so nadnaravni zakoni.«

»Nič nadnaravnega ne priznam!« je rekel Ovn in se zganil. Takoj nato pa se mu je skremžil obraz, ko da ga je nekje neizmerno zbodlo.

Okrožni zdravnik je hlastno dal župniku znamenje, naj molči, in pomignil tovarišu, ki je priskočil k postelji.

Gospa je skušala siloma zadušiti svoj jok.

»Molite, gospa, molite, molite,« ji je šepnil župnik in postal, da bi ga zadržala. Ali gospa je medlela v strahu, kaj naj pomeni zaskrbljenost in vnema zdravnikov, in se ni brigala zanj.

Potrto se je vračal župnik v župnišče. Opazil je, kako postopajo ljudje okoli Ovnovega stanovanja in kako zvedavo mu gledajo v obraz, pa ni imel kdaj pomisliti, od kod to postajanje in radovednost. Raztreseno je odzdravljaj in si izpraševal vest, da li morda ni sam kriv, da se Satan veseli Ovnove duše.

»Gospod župnik,« ga je spoštljivo pozdravil poštar, »v skrbeh smo, nič gotovega ne vemo o sodnem svetniku Ovnu, zdravnikov ni iz hiše, vi ste prvi in edini, ki nas lahko pomiri. Kako je prav za prav z doktorjem Ovnom?«

»Kako mislite?«

»Kako je z njegovim zdravjem?«

»Dušnim ali telesnim?«

»Dušnim in telesnim! Ali si je res pretresel možgane, ali je še kaj hujšega? V obeh primerih je nevarno ne samo za telesno, ampak tudi za duševno zdravje, ali ne, gospod župnik?«

»Glede telesnega zdravja povprašajte gospoda zdravnika, ko se prikažeta iz hiše, o telesnem zdravju vam res ne morem dati odgovora; glede duševnega zdravja pa moram po svoji vesti molčati, kar vem.« Povzdignil je klobuk in rekel s poudarkom: »Z Bogom, gospod poštar!« In se je vrnil k izpraševanju svoje vesti.

Doma je pogledal na barometer, ki je kazal na spremenljivo vreme. »Ako se zopet ulije kaka ploha, ne spravimo ta teden krompirja v zemljo,« ga je zaskrbelo. In se je vsedel na stol, ob katerem so ga čakali škornji, si začel odvezovati čevlje, da jih sezuje, obuje škornje in stopi na dvorišče, kjer so domače in najete ženske trebile in pripravljale krompir za saditev. Ko je levi čevelj že sezul, se je hipoma premislil, ga zopet obul in odšel h kaplanu Alojzu.

»Barometer kaže na spremenljivo vreme. Če bo jutri deževalo, krompirja ne bomo mogli saditi, saditi ga potem tudi pojutrišnjem ne bomo mogli, ker bo zemlja premočena.« Hipoma je prenehal, segel s kazalcem desne roke za ovratnik, stopil tik pred kaplana in rekel: »Prosim vas, odpustite mi, če sem vas kdaj pikro vprašal, kakšne molitvice učite gospodo v Port Arturju. Sedaj vidim, da ste imeli vi prav, jaz narobe, ne, ne, sedaj vidim, kako prav je imel Bog, ki vas je vkljub moji sitnobi in zbadanju klical v Port Artur. Bil sem pri doktorju Ovnu in sprevidel, da ni bilo prav, da nisva nikdar prej govorila z njim o Bogu in večnosti.«

»Niste torej dobro opravili?«

»Slabo sem opravil, da slabše nisem mogel. Satan se reži, ker misli, da mu Ovnove duše nihče več ne izpuli iz krempljev. Stopite še vi k njemu, povejte, da ste ga prišli obiskat kot njegov znanec iz Port Arturja in napeljite besedo na Boga in posmrtno življenje.«

»Če mislite, da bom imel več uspeha kot vi, grem, dasi nimam velikega upanja. Poznam njegove nazore in zvite rogove, o katerih posebno rad govori.«

»Storiti moramo vse, kar je v naši moči, da nam Bog ne bo očital te duše. Malo vsiljivi morate biti, niti odpreti vam ne bodo hoteli. Sklicujte se na svoje znanje z njim. In previdni morate biti, njegova vera sega le tja, do kamor se more pretipati njegov razum, nič nadnaravnega ne prizna.«

»Vem, vem!« je rekel kaplan in je odšel s skrbjo na obrazu.

Župnik se je vrnil k stolu, ob katerem so ga čakali škornji, in si začel sezuvati levi čevelj. Ni ga še sezul, ko se je premislil in sklenil, da počaka s preobutvijo do kaplanove vrnitve.

Kaplan se je vrnil mnogo prej, kakor ga je župnik pričakoval. Z obraza mu je župnik bral, kako je opravil.

»Le čudež bi ga mogel rešiti iz Satanovih krempljev,« je potožil kaplan.

»Za čudež je treba vere, ki je pa pri Ovnu ni.«

In župnik je tretjič sedel na stol, ob katerem so ga čakali škornji. Pa se tudi sedaj ni preobul, še enkrat je stopil h kaplanu Alojzu. »Kaj pravite, ako bi poskusil tudi gospod Anton?«

»Zastonj je vsak trud! In na vse zadnje bomo še mi krivi, če se mu bolezen poslabša; prav gotovo nas obsodijo, da smo ga mi s svojimi obiski vznemirjali in pospešili njegov konec.«

»Satan, Satan, kakšno moč imaš,« je zmajal z glavo župnik in se vrnil k stolu, da se preobuje.

10.

Mati je jemala iz pletenice blagoslovljena jedila, ki jih je z doma prinesla sinu, in jih razpostavljala po mizi, ki je bila premajhna, da bi mogla po njej razmestiti vse potice, pirhe, klobase, prekajeno gnjat, prekajen jezik in drugo drobnarijo.

Kaplan Anton je ob materini skrbi in ljubezni komaj podil ginjenost z obraza, pogledov, kretenj in glasu.

»Menda vam ni kdo pisal, da vlada pri nas lakota? Če naša Marta, župnikova sestra, izve, kaj vse ste mi prinesli, odpove prijateljstvo vam in meni. Mislila bo, da ji s temi darovi izražate grajo in nezaupnico, mislila bo, da sem vam potožil, kako pri njej stradam.«

»Zakaj mi ne privoščiš veselja? Dvakrat na leto te obiščem, za veliko noč in za god. Od velike noči do svetega Antona v juniju, od Antonovega do velike noči se veselim na dan, ko te zopet obiščem in ves čas premišljam, kaj naj ti prinesem, da te razveselim. Ko si bil še študent in tudi še pozneje si vedno pravil, kako ti nikjer nobena jed na svetu ni tako dobra kot tista, ki ti jo pripravi materina roka.«

»Še zmirom to trdim, mati, in sem vam za vašo skrb in trud tudi hvaležen. Spravljate me pa s preobilico v zadrego. Kdaj naj vse to pojem? In če pri župnikovi mizi ne bom jedel, kakor bi njegova sestra rada, bo brundala, ropotala s krožniki in stoli, obregala se bo ob župnika in mene, vse bo zopet narobe. Ali ste vse, kar ste mi prinesli, dali blagosloviti?«

»Vse je blagoslovljeno. Saj veš, da ti vedno prinesem domačih blagoslovljenih jedi.«

»Kar je blagoslovljenega, mora v usta ali na ogenj, na tla in med smeti niti drobtinica. Kar ste prinesli, bi zadostovalo veliki družini za veliko noč, ne meni samemu, ki me župnikova sestra dan za dnem krega, ker sem tako slab jedec. Ako vsega ne pospravim, kakor predpisuje nepisano slovensko pravilo za velikonočne blagoslovljene jedi, čigav greh bo, kaj mislite?«

»Ali se ga moram spovedati?« je zastala materi roka. In je resno pogledala sina.

»Za sedaj ne, počakajte, da vidim, ali vse blagoslovljene jedi zmagam ali ne. Joj, tudi na vino ste se spomnili! In kak barilec ga prinesete! Mlatiči ga na obrok ne spijejo! Samega vina bi imeli kaj nesti! Le zakaj se toliko mučite.«

»Tudi o vinu si včasih trdil, da ni nobeno tako dobro in slastno kot domače. Jože ni dal miru, da sem morala vzeti večji barilec kakor po navadi. Če sem malo teže nosila kakor sicer, te vsi domači prosimo, da nam izpolniš vročo željo.«

»Z vročo željo od vseh domačih prihajate? Zakaj je takoj v začetku niste povedali?«

»Prosijo te . . . Jože mi je še posebej naročil . . . prosimo te, tudi jaz te lepo prosim, mašuj zopet enkrat z vinom iz našega domačega vinograda, z vinom, ki so ga pridelale naše roke, roke tvoje matere, roke brata Jožeta, ki je gospodar na tvojem rodnem domu, roke tistih, ki so srečni, kakor jih ni blizu nikjer okoli nas tako srečnih, da bi kdo njihovih imel oblast spreminjati vino iz njihovega vinograda v kri samega Boga.« Mater je premagalo, sklonila se je nad odprto košaro in zabrskala po njej, da je skrila pred sinom svoj obraz. »Ne verjameš, kako vse drugačno je sedaj delo v našem vinogradu, odkar vemo, da bodo kaplje našega vina, sad našega truda, spremenjene v kri samega Boga.« Mati je še globlje sklonila glavo v odprto košaro., »Jože mi je potihem zaupal, da te ob priliki poprosi, da daš enkrat tudi hostije napeči iz domače pšenice. Vsaj enkrat, vsaj enkrat napravi to! Delo v vinogradu in na polju je vse lepše, ako človek ve, da je v zvezi s samo božjo modrostjo.«

»Delo, ki je v zvezi z božjo modrostjo, je lepše,« je tiho ponovil kaplan, kakor da si hoče ta materin izrek dobesedno vtisniti v spomin. Tudi on je skrival svoj obraz pred materjo, odprl je omaro in stikal po njej po steklenici, v katero bi natočil vina iz barilca.

»Ako bi šel daleč v tuj svet med misijonarje, kakor si včasih mislil, bi delo v našem vinogradu mnogo, mnogo izgubilo na lepoti in lahkoti . . .« je rekla mati tiho.

Preden je doumel smisel materinih besed, ki so se mu vkljub preprostosti hipoma zazdele globoke, je nekdo oblastno potrkal na vrata.

Mati si je z roko potegnila čez oči in se vprašaje ozrla na sina. Tudi kaplanu ni bilo prav, da bi ju kdo motil in pasel radovednost nad darovi, ki mu jih je prinesla mati in jih razložila po mizi. In ni takoj odgovoril na trkanje.

Mož med vrati pa je hitro, bolj trdno in bolj oblastno kot prvič, potrkal drugič.

»Gospod Anton, ali vas motim?« je takoj za trkanjem vprašal župnik.

»Gospod župnik,« je v presenečenju vzkliknil kaplan, skočil k vratom

in jih odprl, »o pravem trenutku prihajate. Poglejte, koliko blagoslova so mi od doma prinesli mati, in poskusite.«

»Prav rad ga pokusim, ali najprvo je dolžnost, pred in nad telesnostjo je duhovnost, nad mesom in vinom je duh. Že štirikrat sem prijel za čevlje, da jih sezujem, obujem škornje in grem k ženskam, ki prebirajo, obrezujejo in pripravljajo krompir za saditev. Glejte, še zmerom imam obute čevlje, vest mi ne da miru, da nisem storil vsega, kar sem dolžan storiti za dušo sodnega svetnika doktorja Ovna. Boj med dobrim in hudobnim, med duhovnostjo in telesnostjo ne bo nikdar dobojevan, na vseh koncih in krajih divja, prav ste imeli na veliki petek. Tudi to je boj med mesom in duhom, da me sedaj vabite k mizi in mi ponujate kupico domačega vina, ki bi ga rad spil, če bi me vest ne opominjala; tudi to je boj med duhom in mesom, da sem si že štirikrat sezuval čevlje. Gospod Anton, ako vi ne iztrgate Ovnove duše iz krempljev satana, odpleše z njo naravnost v pekel.«

»Jaz?« je zajeceljal kaplan. »Ne veste, kako zviška in predrljivo mi je vselej pogledal v oči, kadar sva se srečala. Nikdar se nisem mogel ubraniti občutka, da ima nekaj zoper mene.«

»Bog je v svoji neskončni modrosti modro določil prav vas, ako je sklenil, da to dušo reši za nebo. Moj in gospoda Alojza poskus se je tako temeljito ponesrečil, da ga ne morem ponoviti. S svojim govorom na veliki petek ste dosegli tako čudovit uspeh, da mi notranji glas šepetaje, naj poskusimo še z vami.«

»Ako niste opravili ničesar vi, ki ste izkušeni in poznate meščane in gospodo, ne gospod Alojz, ki hodi v njihovo družbo, kako naj dosežem kaj jaz, novinec, ki sem s kmetov doma in se sploh še nisem mogel vživeti v mesto?«

»Dolžnost vas kliče, prijatelj! In Bog vas bo spremljal.«

Kaplan se je žalostno ozrl na mater in vdano posegel po štoli.

»Mati, vi pa v kuhinjo, da vam naša Marta potoži, kake križe imamo z gospodom Antonom, ki noče jesti, kakor bi Marta rada,« je rekel župnik in pospremil kaplana do vežnih vrat.

»Ob mojo mladost in neizkušenosť se je obregnil, kjer je mogel, sem slišal,« je malodušno pripomnil kaplan, »in za mojo kmečko pobožnost, ki jo imenuje zaletelost, stremuštvó in hlastanje po učinkih, je imel le zaničljivo in porogljivo zmiganje z ramami, kakor so mi pravili. Ali je res, da moram iti?«

»Bog hoče tako,« je tiho ponovil kaplan, »Bog hoče tako,« je ponavljal po poti, ko mu je misel na pikre besede in zaničljiv pogled iz oči sodnega svetnika zastavljala korak in jemala pogum. »Bog hoče tako,« si je rekel polglasno pred vrati v Ovnovo stanovanje, ko mu na zvonjenje ni prišel nihče odpreti in mu je glasno nabijanje žil v sencih razodevalo, kako se

boji. »Bog hoče, Bog hoče,« je ponovil zopet in zopet in zopet pritisnil na gumb. »In naša dolžnost je bridka!«

»Sem mislila, da se je vrnil zdravnik,« je v zadregi rekla najstarejša sodnikova hčerka, ko mu je odprla. Zadržala je roko na kljuki in ni vedela, ali naj pred njim zapre vrata ali ga naj spusti na hodnik.

»Gospodu očetu je menda bolje,« je zmencal kaplan in nemirno prestopil z noge na nogo, »drugače bi ga zdravnik ne zapustil.«

»Bolje, bolje je očku, pri zavesti je, govori; zdravnika sta odšla; rekla sta pa, da zopet prideta.«

»Potem mi morda sploh ne bo treba pred sodnega svetnika,« se je v svojem srcu razveselil kaplan. Vendar je mislil, da se mora pred župnikom opravičiti, zakaj ni vztrajal, da ga spuste pred bolnika, in je vprašal: »Vsa nevarnost je torej minila?«

»Ne vem, mama ve bolje ko jaz, kako je.«

»Prosim, pokličite gospo mamo.«

Gospa je sijalo upanje z obraza. »Kake okoliščine vas privedejo k nam, gospod kaplan? Ne zamerite, danes sprejemamo goste v kuhinji, zdravnika sta prepovedala vsako vznemirjanje moža. Bog bodi zahvaljen, da je prišel k popolni zavesti in so nekoliko popustile strašne bolečine v glavi. Strašno je pomisliti, da bi ostala sama s štirimi nedoštudiranimi otroki.«

»Bog je dober in usmiljen.«

»Tako učite, tako tudi moramo verovati, ali človeku, ki veruje, moli in edino od Boga upa pomoči v svoji stiski, je hudo, ko vidi, da je vsa molitev zaman, da je slabše, čim več moli.«

Gospa je hipoma potegnila žepni robec, si zakrila oči in krčevito zajokala.

»Gospa, gospa, kakšne besede govorite? Nad božjo milostjo obupujete?!«

»Obupujem,« je bruhnilo iz gospe. »Glejte, že mesec dni gori dan in noč lučka pred kipom Dobrega pastirja, ni minil dan, da ga nisem prosila, naj se ozre na moje težave in mi preobrne moža — vse prošnje so bile zaman; bolj sem molila, bolj je padal. In zdaj glejte, kaj sem mu izmolila! Šest se jih pobije, da jim niti zdravnika ni treba, eden si zlomi nogo, moj mož obleži nezavesten, dasi sem toliko premolila.«

»Gospa, vaša molitev ni bila zaman!«

»Mama, hitro pojdi k očku, kliče te,« je pritekla v kuhinjo najstarejša sodnikova hčerka.

Gospa si je omočila žepni robec v vodi, si izmila solze iz oči in ubogljivo odšla. Kmalu se je vznemirjena vrnila, preplašeno je zrla kaplanu v oči in se mu ni upala razodeti vzroka svojega nemira in preplašenosti.

»Da se ni bolezen poslabšala?« je vprašal kaplan.

»Z vami želi govoriti,« je s strahom iztisnila iz sebe gospa in ni trenila s pogledom od kaplanovega obraza.

»Prosim, prosim, saj zato sem prišel!« je prisiljeno vljudno in ustrezljivo rekel kaplan, se ozrl na kip Dobrega pastirja izza lučke v kotu kuhinje in voljno sledil gospe, ki ji je zastajal korak.

»Torej ste prišli v mojo družino... prestopili ste prag mojega stanovanja... osebno, telesno, ne samo v duhu ste pri nas... to je uspeh moje nesreče!«

Kaplan je napejal oči, da pod obkladkom zasledi izraz Ovnovih oči.

»Gospod sodni svetnik, dovolite mi, da se vam predstavim!«

»Predstavljanje je nepotrebno! S svojimi cerkvenimi govori ste me prisilili, da sem se moral zanimati za vas.«

»Nevreden sem časti, ki mi jo izkazuje, vendar mi je Bog na ta način pripravil pot k vam.«

Skovikaje je zakipelo iz onega: »Bog vam je na ta način pripravil pot k nam? Isto sem povedal prej sam, samo z drugimi besedami, po svoje pač: Uspeh moje nesreče je, da ste prišli k nam, kamor ste si že zdavnaj prej izgledali pota. Kaj mislite, gospod kaplan, ali bo danes ob sončnem zahodu škrlatno zažarelo nebo?«

Kaplan je v zadregi pogledal na gospo, ki se je nemirno motala okoli zglavja.

Ovnove oči so kalne in krvave v poltemi izpod belega obkladka tako srepo buljile v kaplana, da tega pogleda ni mogel več prenašati in se je zopet ko za pomoč ozrl na gospo.

Ovna je kaplanov pogled vznemirila, stresel je glavo in hotel slediti njegovemu pogledu, ali gibanje z glavo mu je očitno povzročilo bolečino, skremžil je obraz in zaprl oči.

»Bog je neskončno moder,« je prekinil kaplan mučno tišino.

Ovnovo telo se je streslo, oči je odprl in skozi stisnjene zobe je stisnil: »Imejte vendar vsaj malo ozira na bolnika, ki ga vsi ti vaši priučeni izrazi dušijo, dražijo in trpinčijo. Kaj naj pomeni neskončno moder? To so besede, besede, besede, ki imajo še manj smisla ko škrlatno nebo na vzhodu in zahodu. Le od kod ste se vzeli, da govorite besede, ki jih nismo vajeni in jih iz drugih ust ne slišimo? Kaj vas sili, da hočete z lepimi besedami pridobivati ljudi zase?«

»Gospod svetnik, čemu naj pridobivam ljudi zase? Za Boga jih pridobivamo.«

»Prosim vas, imejte poleg ozira tudi še malo usmiljenja z menoj, ki le s težavo govorim in ne vem, kako dolgo bom še mogel govoriti dosledno in pametno. Naj najprvo izgovorim jaz, kar me teži!«

Kaplan ni vedel, kaj naj odgovori. Gospa mu je primaknila stol, na katerega je voljno sedel in pri tem vprašaje in v zadregi zopet pogledal na gospo. Ko je umaknil svoj pogled z nje in se ozrl na Ovna, je videl, da ga zopet predirljivo opazuje iz motnih in kalnih oči pod belim obkladkom.

»Ne morem govoriti z vami, kakor bi rad in kakor bi govoril, da ni tega strašnega pritiska na možgane, ki mi grozi, da me vsak hip oropa zavesti. Gospod, samo to vas vprašam: Veste, kdo je kriv, da ležim pred vami v ovoju z omotico, ki mi grozi, da me pahne v grob? Krivi ste vi, gospod kaplan!«

»Oskar!« je kriknila gospa in stopila med moža in kaplana.

»Proč,« je tako razdraženo siknil Oven, da se je kaplan nemirno presedel. »Niti besedice mi ne zini, dokler ne skončam. Mladi gospod, vi mislite, da v moji glavi ni vse čisto, povem vam pa, da je čisteje, kakor je bilo kdaj prej.«

»O Bog, o Bog,« je zastokala gospa.

Oven se ni brigal za ženine besede. »Gospod kaplan, hiteti moram, da povem, kar me teži. Mladi gospod, prispeli ste k nam in govorite nekaj čisto novega. Omamili ste s svojim govorjenjem otroke... premotili ste neveste in jih odvrnili od ženinov... To vam ni zadostovalo, v družine, ki so do vašega prihoda živele nemoteno, srečno in zadovoljno, ste posegli.«

»Oskar,« je z visokim glasom kriknila gospa.

»Tiho, sem rekel!« se je zopet razburil Oven in stresel glavo, med stresljajem pa skremžil usta in tiho zastokal. Zaprl je oči in nepremično obležal.

»Gospod svetnik, dovolite mi kratko pripombo,« je z glasom, ki se mu je videlo, kako se premaguje, da bi bil miren, rekel kaplan, »kar sem govoril na prižnici, sem govoril v imenu Tistega, ki me je z mašniškim posvečenjem pooblastil, naj v njegovem imenu žalostne tolažim.«

»Pustite priučene puhlice in izreke, ki me dražijo do omotice! V mojo družino ste posegli, ženo ste mi odtujili, slepo je začela ponavljati tuje besede, ki jih nikdar prej nisem slišal iz njenih ust. Škrlatno nebo, škrlatno nebo,« je ponovil in skušal dati svojemu glasu porogljiv prizvok. Beseda pa ga je razvnela in zbodla, da je zopet poskusil dvigniti glavo, pa je skremžil obraz, zaprl oči in v trpljenju, ki se mu je jasno izražalo na obrazu, nepremično obležal.

»Bog, Bog, Bog!« je zaječala gospa in dvignila roke proti sliki na steni.

»Bog te je uslišal, tvoj kaplan je v hiši. Ali sta prejle v kuhinji govorila o škrlatnem nebu na zahodu, ali o tistem na vzhodu, ki je danes zjutraj svetilo moji nesreči? Da me ni zmotilo škrlatno nebo na vzhodu, bi trdneje sedel v kočiji in ne bi tako nesrečno priletel iz nje, da bi se mi pretresli možgani.«

»Gospod svetnik, kako morete tako žaliti tako dobro in gorečo gospo, ki v solzah moli za vas pred to sliko na steni in pred kipom v kuhinji?«

Ovna so kaplanove besede stresle, krčevito je zgrabil z rokami za odejo, sunkoma dvignil glavo, ki pa je omahnila na zglavje in mrtvo obležala.

»Oskar, Oskar!« je kriknila gospa in mu potegnila obkladek s čela.
»Oskar!« ga je stresla.

Ko je prišel zopet k zavesti, je nekaj časa zmedeno gledal po sobi.
»Ali je bil mladi kaplan res tukaj, ali se mi je le bledlo?« je vprašal.

»Gospod sodni svetnik, ako vas moja navzočnost vznemirja, grem.«

»Ostanite, ostanite! Takoj končam! Povejte, ali ni jagnje, ki ga nese Jezus na sliki nad mojo glavo, lahko tudi oven? In oni tudi, ki se na kipu v kuhinji stiska k Jezusovim nogam? Glejte, odkar ste prišli vi k nam, pogleduje moja žena, če ji kaj rečem, namesto odgovorov na sliko na steni nad mojo glavo; mi ne da mesne jedi na veliki petek, hoče, da moram k procesiji, mi na veliko soboto trmasto ne da za večerjo blagoslovljenih jedil... trmo hočem zlomiti, svojo voljo hočem uveljaviti kakor doslej še vselej, toda to pot je škrlatno nebo med menoj in njo... Jaz se moram boriti z vami za svojo ženo, ki je bila dobra do mene, dokler niste prišli k nam vi... vi... vi...«

Kaplan je skočil s stola, iz Ovnovega nemira in grgrajočega glasu je sklepal, da se napad omotice ponovi.

»Ali vam je povedal vaš šef, župnik, da v nič nadnaravnega ne verujem? In ker v nič nadnaravnega ne verujem, ampak le v logičen razvoj dogajanj v svetu, ali sedaj razumete, zakaj vas sovražim?« je hripavo kričal Oven. »Ker mi jemljete, kar mi je najdražje in kar je moje, moje! Sovražim vas...« Ovnov krik je hipoma utihnil.

Gospa je zakričala, da so pritekli otroci in služkinja. V zmedi in kriku se je kaplan izmuznil iz sobe.

Pri hišnih vratih ga je dohitela gospa in poklicala nazaj v kuhinjo.

»Sami vidite, da je bolje, ako se mu ne prikažem več pred oči,« je potrto menil kaplan.

»Ne kličem vas, da bi se vrnili k njemu, dasi mu je zopet boljše. Vprašam vas le, ali sedaj razumete, zakaj obupujem? Slišali ste, kaj sem izmolila svojemu možu.«

»Vkljub vsemu ne smete obupavati nad božjo milostjo. Greh je to.«

»Četudi je greh, ne morem drugače.«

Gospa je onemoglo sedla na stol, sklenila roke v naročju in topo pogledala po kuhinji.

»Bog že ve, zakaj vas skuša.«

»Da ve? Seveda ve, saj je Bog, ki vse vidi in vse ve,« je brezizrazno in ko priučeno rekla gospa. Hipoma pa se je stresla in zapičila svoj pogled na kaplana. »Svet mož ste, jaz pa sem grešnica, ki me Bog tepe za moje grehe in me noče uslišati. Gospod kaplan,« je proseče dvignila roke k njemu, »molite vi, da se Bog milostno ozre name in me usliši. Gospod kaplan, molite vi za mojega moža.« In gospa je zdrknila na kolena in proseče dvignila roke proti kaplanu.

»Gospa, kaj vendar mislite, vstanite, ne klečite pred menoj!«

Gospa je zadržala po kolenih proti kaplanu: »Svet mož ste, molite, molite vi zanj, vas morda Bog usliši, mene noče.«

»Gospa... kaj delate...« Kaplan je jecljal in se v zadregi umikal, ko je sprevidel, da mu hoče gospa v svojem obupu objeti kolena. Ko se ni imel več kam umikati, je pokazal na kip, pred katerim je gorela lučka: »Samo pred tem klečimo, pred Bogom, ne pred slabim človekom.«

»Vi niste slab človek! Ako je kje Bog, in jaz verujem, da je, vas usliši. Gospod, molite, molite za mojega moža!«

»Gospa, molil bom.«

»Sila je velika, molite, kar zdajle pri nas, da ne bo prepozno. Molite, molite, gospod kaplan! Vi edini nas morete pomiriti s svojo molitvijo, ki bo gotovo uslišana.«

Kaplan je pokleknil, sklenil roke in povzdignil pogled h kipu za lučko: »Ti, ki si s svojim vstajenjem pokazal, da si Bog, da si vsemogočen, Tebe prosim, pošlji žarek svoje milosti in dobrote na dušo, ki Te v tej hiši kljub Tvojemu vstajenju noče priznati za Boga.« Povzdignil je svoj glas in goreče glasno prosil: »Zaradi vere te žene, katere srce trepeče v strahu in žalosti za njegovo dušo, Te prosim, usmili se njegove duše...«

»Gospod, ako je bila moja molitev preslaba, usliši tistega, ki ga je po nedolžnem žalil, glej, pa sedaj kleči pred Teboj in moli zanj!« je zapupno molila gospa in povzdignila svoj glas: »Gospod, takemu, ki tako izpolnjuje Tvojo najvišjo zapoved in moli za svojega sovražnika, takemu ne smeš odreči svoje prošnje.« Še bolj je povzdignila svoj glas gospa, ko da hoče Jezusa rotiti: »Sprebrni, reši Oskarja, o Jezus!«

Kljuka na kuhinjskih vratih je zahreščala, vrata so se zazibala, v kuhinjo je omahnilo nekaj težkega.

Kaplan in gospa sta se ozrla. Gospa je kriknila in skočila k vratom, kaplan se od presenečenja ni mogel ganiti z mesta, ne vstati od molitve.

Med kuhinjskimi vrati je nepremično obležalo telo sodnega svetnika doktorja Ovna.

11.

Župnik je bil tako nestrpen, da je prestregel kaplana na pragu župnišča: »Vaš obraz ne obeta veselih sporočil.«

»Gospod župnik, tako bridke ure v svojem poklicu še nisem doživel,« mu je potrto potožil kaplan.

»V misijone vas vleče, vem. Ali tudi dušno pastirstvo med takimi ljudmi, kakor je sodni svetnik, je misijonsko in še bolj potrebno.«

»Tam bi gotovo doživel več veselja v poklicu kakor tu.«

»Premehki in preobčutljivi ste. V kuhinji sem ujel žensko modrovanje: na veliki petek meso jesti, posnemati cerkvene obrede, izzivati in dražiti Boga in ga sploh ne priznati, to delajo; o, ko pa dvigne Bog svoj prst, naj ga pa naši gospodje potolažijo. V ženskem modrovanju je toliko

resnice, da mi božjih sklepov ne moremo predrugačiti. Glavno je, da smo za rešitev njegove duše storili vse, kar je v naši moči. Sedaj se mirno lahko preobujem in grem pogledat, kako ženske pripravljajo krompir za saditev. Naša vest je lahko čista in mirna.«

»Trpljenje sodnikove gospe z najino čisto in mirno vestjo ne bo niti za drobtinico manjše.«

»Prtite si na rame več, ko vam je treba. Ako vas bo vsako trpljenje, ki ga kje opazite, vznemirjalo, ne pridete iz razglabljanj in ne boste imeli kdaj izvrševati, kar vam nalaga poklic.«

»Poleg drugih dolžnosti nam naš poklic nalaga tudi tolažbo žalostnim.«

»Gotovo, gotovo, ali naša prva skrb je skrb za duše.«

»Skrb za duše obsega tudi dolžnost tolažiti žalostne.«

»Seveda jo obsega, gospod Anton, ali kakor smo se mi včasih učili, je skrb za zveličanje zaupanih nam duš naša prva in najnujnejša dolžnost.«

»Povezanost vere z življenjem in bridkosti življenja zahtevajo od nas, da bi bilo morda bolj pravilno, ako ne bi postavili trdnega načela, kaj je naša prva in najvažnejša dolžnost, morali bi prepustiti času, razmeram in okoliščinam, ki bi same povedale, kaj je v tistem primeru najboljšo, kar moramo storiti. Gotovo se včasih pripeti, da je tolažba žalostnih bolj potrebna ko vse drugo. Sploh bi morali gledati bolj na to, da pokažemo ljudem, kako je brez vere življenje hudo, brezupno, včasih nemogoče, ne pa da se omejujemo na pravila, kaj je naša dolžnost.«

Župnik je segel s kazalcem desne roke za ovratnik. »O tem pofilozofiramo ob priliki, sedaj nimam kdaj. Ko boste sami župnik in boste morali skrbeti, da prehranite kaplane, sestro, hlapca, deklo, da plačate davke in boste imeli sto drugih izdatkov, ne boste več tako razglabljali, temveč boste morali gledati, da pride krompir pravočasno v zemljo.«

Kaplan je iz svoje sobe, kjer ga je čakala mati, slišal, kako odločno je župnik vrgel čevljev za čevljev na tla in je trdno v škornjih korakal po hodniku in stopnicah, hip na to ga je slišal že na dvorišču.

»Uboga Medvedka se mi smili,« je začela mati.

»V kako zvezo spravljate doktorja Medveda in njegovo mater s temi ljudmi in današnjo nesrečo?«

»Njen sin je vendar tudi vedno v njihovi družbi.«

»Mati, blagrujte njegovo mater, ne pomilujte je, na svojega sina je lahko ponosna bolj ko vi name.«

Mati je pogledala sina, da je videl, kako daleč je v njenih očeh Jože pod njim in kako malo verjame sinovim besedam.

Nekdo je plaho potrkal na vrata. Kaplan je z nemirnim pogledom ošinil blagoslovljena jedila, ki se jih še ni dotaknil, in stopil k vratom. Imel je namen vrata le malo odpreti. Ko pa je zagledal pred njimi Ovnovo najstarejšo hčerko, je pozabil na svoj namen in je vrata na široko odprl.

»Mama vas lepo prosi, da bi prišli takoj k nam,« je rekla Vida.

Kaplan jo je presenečeno pogledal.

Vidi je bilo ob njegovih pogledih nerodno, prestopila se je z noge na nogo, stiskala je ustnici in si začela nameščati lisičje krzno okoli vratu. Ker kaplan ni rekel nobene, je užaljeno vprašala: »Kaj naj rečem mami?«

»Da pridem, recite! Seveda pridem,« ji je hlastno odgovoril, ji obrnil hrbet in stopil proti klečalniku.

»Kako si bled,« se je prestrašila mati. »Kaj ti je?«

»Hudo je v našem poklicu, mati,« ji je žalostno priznal. »Stopite v cerkev in molite, da bi mi Bog dal moči za tiste trenutke, ko bom zopet pri sodnikovih.«

Mati ga je nerazumljivo gledala in se je obotavljala. »Kaj je moja molitev proti molitvi tistega, ki vsak dan drži Boga v svojih rokah?«

»Molite, mati, kakor ste molili takrat, ko se je odločalo, ali pojdem v bogoslovje ali ne. Molite v cerkvi pred tabernakljem, kakor da je vašemu sinu hudo, kot mu v življenju še ni bilo. Pojdite v cerkev pred tabernakelj, mati, molite zame. Jaz se medtem malo pripravim za težko pot.«

Zaklenil je vrata za materjo, potegnil iz omare vrečico in nasul na gola tla pred klečalnikom koruzo. Gornje in spodnje hlače si je potegnil nad kolena in z golimi koleni pokleknil na koruzo. Roke je sklenil in dvignil k svojemu novomašniškemu križu ter drhteče zaprosil: »Ti, ki si me vselej uslišal, kadar sem te v najhujših stiskah tako prosil, kakor Te prosim sedaj, daj mi moči, spremljaj me na poti tja, stoj mi ob strani, ko bom zopet stal ob njegovi postelji, navdihni mi besede, ki naj jih govorim, spremljaj moje poglede, da bodo taki, kakor morajo biti, kroti mojo kri, da mi ne bo silila v lica, oboroži me, da vse srečno prestanem, hrabri me, da zaradi Tebe prenesem vsako, tudi najbolj zaničljivo in sramotljivo besedo in vsak njegov pogled. Gospod, ki si me poklical v svojo službo, Gospod, Gospod, daj mi moči!« Zadnje besede je spregovoril glasno in v takem zanosu, da je naglo umolknil in prisluhnil, dali ni kdo na hodniku, ki bi ga mogel slišati. Po molitvi je z roko pobral koruzna zrna, ki so se mu zajedla v kožo, in jih zmetal nazaj v vrečico. K mestu na koži, kjer ga je prav skelelo, se je sklonil, da bi videl, ali mu je koruzno zrno predrlo kožo in če krvavi. Pa se je pravočasno spomnil, kako naj bo njegovo zasluženje pred Bogom, če ga taka malenkost vznemirja. In si je potegnil hlače čez kolena, ne da bi pogledal skeleče mesto.

Mimogrede je stopil še v farno cerkev. Mati je sedela v prvi klopi in zaupno gledala v tabernakelj. Njeno zaupanje ga je mirilo in mu vlilo upanja v srce. Notranji glas mu je pravil, da ne bo tako hudo pri sodnikovih, kakor se boji. In pomirjen je odšel iz cerkve.

Zunaj se ga je pa takoj zopet polotil nemir. Kakor hitro so ljudje opazili, kam je namenjen, so ga začeli radovedno in vprašujoče ogledo-

vati, pomenljivo pozdravljati, postajati in zreti za njim, ko jim je odzdravil. Poštar se mu je vsiljivo pridružil: »Ali so poslali po vas? Menda se mu je poslabšalo? Oba zdravnika sta zopet pri njem.«

Kaplan je potihem molil, da bi dobro opravil, zato mu je bila poštarjeva družba neljuba, njegova vprašanja pa skrajno neprijetna. »Bog ima svoja pota,« je rekel.

»Izgovorov, kakor jih imajo duhovni gospodje, nimajo niti zdravniki,« je potožil poštar davkarju.

»Ali pa imajo trd posel z zvitimi ovnovimi rogovi in gospodje iz zadrege ne pridejo s pravo besedo na dan.«

Kaplanov korak je bil vse počasnejši, čimbolj se je bližal Ovnovemu stanovanju. Pred vrati je snel klobuk in hotel odkrite glave izmoliti zadnjo prošnjo. Ali morali so čakati nanj in opaziti njegov prihod. Hlastno je gospa odprla vrata. In iz nje se je vročično vsulo: »Vedela sem, da pridete, mož je dvomil.«

»Ali želi gospod svetnik z menoj govoriti o Bogu ali zopet o posvetnih rečeh?« je tiho vprašal kaplan in ni mogel skriti svojega nemira.

»Ne vem, njegova logika je bila že prej trda in strašna, in meni, ubogi ženi, nerazumljiva,« je gospa povzdignila svoj glas in odprla vrata v kuhinjo, ko da se boji zajokati na hodniku. V kuhinji je obupno bruhalo iz nje: »Gospod kaplan, umrl bo, vem in vidim na obrazu zdravnikov, da mu ni rešitve. Vem, da bo umrl. Dober in nežen je, kakor ni bil, ko me je snubil, niti ko sem ležala v porodni postelji. Umrl bo.«

»Gospa, upanje je božja čednost.«

Gospa ga je hlastno prekinila in pokleknila pred njim, sklenila roke in ju dvignila proti njemu: »Rešite njegovo dušo!«

»Gospa, ne dvigujte k meni rok, glejte, pri tistem klečimo!« je pokazal na kip v kotu, pred katerim je gorela lučka.

»Vi ste na zemlji namestnik Boga, katerega moja molitev ne doseže. Izprosite vi, česar jaz ne morem. Ne klečim pred vami človekom, pred božjim namestnikom na zemlji klečim in vas rotim, rešite dušo mojega moža!«

»Gospod, ali ne vidiš vere te žene? Ali ne slišiš njenega upanja?«

»Gospod kaplan, še nekaj vključite v svojo molitev. Moja zadnja in največja žrtev, ki jo morem položiti pred božji prestol, je ta, da ne prosim več za njegovo zdravje, le za njegovo dušo prosim. Pred dobro uro, ko sem klečala tu, sem molila za njegovo življenje, sedaj prosim le za njegovo dušo. Dušo, Oskarjevo dušo privedite pred božji prestol tam za škrlatnim nebom na zahodu.«

»Gospod, ki plačuješ male žrtve, ki plačuješ vsako najmanjšo žrtev, sprejmi to silno žrtev nesrečne žene!« je zaprosil kaplan Jezusa v kotu in se odločno obrnil h gospe: »Ali smem k bolniku?«

»Sporočim mu, da ste tu.«

»Ni treba, sama se pogovoriva.«

»Zdravnika sta pri njem.«

»Poprosim ju, naj naju pustita sama.«

Kaplan je hotel sam stopiti v spalnico, gospa pa se je bala, kako ga sprejme mož, in je šla strahoma za njim.

Zdravnika sta bila tako zaskrbljena in zaverovana v polnitev štrcalke, iz katere sta mislila Ovnu vbrizgniti krepčilno tekočino pod kožo, da kaplana ob vstopu v spalnico niti opazila nista. Gospa je stopila k postelji, se sklonila k možu in mu šepnila: »Prišel je!« Zdravnika sta se ozrla, okrajni je s pogledom očitajoče pogledal kaplana, da je ta obstal pri vratih, okrožni je dvignil štrcalko v zrak, pritisnil s palcem na bat, da je droben curek šinil v zrak.

Oven je namignil okrožnemu zdravniku, naj se skloni k njemu.

»Prijetelj, najprvo dobiš injekcijo, potem šele pride na vrsto pogovor, v katerega siliš, dasi ti ga odsvetujeva, ker te bo zopet razburil. Da si naju ubogal že prej, bi ne bilo s teboj tako, kakor je. Ako naju nočeš ubogati, ti ne bova mogla pomagati, kakor bi ti rada.«

Bolnik pa je bil nemiren. Nerazločno je nekaj jecljal, česar kaplan ni mogel razumeti. Okrožni zdravnik, ki je bolj po premikanju njegovih ustnic in iz njegovih pogledov, kakor iz jecljajočih in nerazločnih besed spoznal, kaj hoče, ga je miril: »Ni take sile. Najprvo dobiš injekcijo, nato poravnaš svoje račune s kaplanom, z Jerebom, z ženo, z vsemi, ki si jim storil kako krivico. Saj sem te prav razumel. Prijatelj, svetujem ti, da se ne razburjaš. Kaj te toliko teži?« Okrožni zdravnik se je dolgo sklanjal nad Ovnom, očitvidno je le s težavo umeval, kaj Oven prav za prav hoče. Ponavljal je njegove pretrgane stavke in mu napeto gledal v oči, da razbere iz njih, če je zadel pravo njegovo misel: »Sodnik si, praviš, ki mu je pravičnost nad vse? Pravičnost zahteva, da prosiš gospoda kaplana za odpuščanje? Žalil si ga in dolžil? Ali ti more odpustiti, vprašaš?«

Kaplan je stopil k postelji: »Kako morete sploh vprašati, gospod svetnik? Kakšen delavec bi bil v vinogradu tistega, ki me je poklical, če ne bi izpolnjeval prve in najvišje njegove zapovedi? In kaj bi mi rekel na dan sodbe, če bi le na zunaj, z usti, jezikom in besedo oznanjeval njegov nauk, v srcu in z dejanjem bi pa bil drugačen?«

Zopet je Oven zajecljal besede, ki jih kaplan ni razumel. Okrožni zdravnik je te besede govoril v potrdilo bolj njemu kot kaplanu: »Druga krivica, ki si jo delal gospodu kaplanu, je bila, ker si mu očital, da so njegove lepe besede le vaba, na katero lovi mehke duše? Mislil si, da v njem ni nič vzvišenega? Nisi verjel v kaj nadnaravnega, sedaj pa verjameš, sedaj, odkar si slišal njegovo in svoje žene molitev v kuhinji?«

»Jezus, Jezus, kako neskončno si dober,« je ušlo gospe, pokleknila je ob postelji, sklenila roke in jih povzdignila proti sliki na steni, na kateri je Jezus nesel izgubljeno jagnje.

»Tvoja gospa da naj potrpi toliko časa, da poravnaš svoje račune s kaplanom?« je vprašal okrožni zdravnik. »In da bi Jereba poklicali, ker si mu tudi delal krivico, malenkosten si bil, slabši ko kateri član poročevalske agencije? Za Jerebovimi napakami si stikal, da bi odvrnil govornice od svoje družine? Vse krivice hočeš popraviti, po vrsti, po veličini krivde jih hočeš popraviti, največjo krivico hočeš oprati na zadnje? Največjo krivico da si storil svoji gospe, dobri ženski, ljubljeni Dorici?«

Gospa je zarila glavo v odejo, da zaduši jok.

»Družino si cenil nad vse? Taka je bila tvoja vera v večnost, da boš živel v otrocih dalje, dokler bo stal svet? Nad sodniško častjo, ki ti je bila vse, je bila vera v družino? In tisto, ki ti je to družino dala, tisto si žalil najhuje, jo trpinčil, mučil, sumničil? Dorica, Dorica, Dorica, ali mi moreš odpustiti? Ali je kje sodnik, ki bi mi tako veliko krivdo mogel odpustiti?«

»Je takšen sodnik!« je slovesno rekel kaplan in potegnil štolo iz žepa. »Glejte ga, tam na sliki nad vašo glavo se vesel vrača v hlev z izgubljeno ovco.«

»Je, je, je tak sodnik, Oskar, zaradi tvoje vere in ljubezni do družine ti bo odpuščeno vse, kar ni bilo v tvojem življenju prav. Tisto, kar si mislil, da si zaradi mene grešil, tisto ni greh. Oskar, jaz ti nimam kaj odpuščati.«

»Zaradi vaše vere in ljubezni do družine vam bo odpuščeno mnogo, mnogo. Ako še kaj ostane, tisto vam bo odpuščeno zaradi molitve vaše dobre gospe.«

»Kdo to govori, ali oni s slike na steni? Kaj dela, gospod kaplan? Kaj si obeša okoli vratu, ali jagnje, mladega ali starega ovna?«

Slovesno je kaplan rekel: »Znamenje sodnika si obešam okoli vratu, ki sme odpuščati grehe.«

»Kdo, kdo je rekel te besede? Zakaj si nemiren, doktor Oven? Kaplan je rekel te besede, ne oni s slike na steni. Ne, ne, motiš se Oven, slika ni prišla s stene pred te. Oni s podobe ne govoril!«

»Jaz govorim, gospod svetnik, njegov namestnik na zemlji!«

»Da ne, doktor Oven? Da te gledajo oči, ki si jih opazoval na veliki petek? Da je to tisti pogled, ki je zrl s stene nate, kadar si se ozrl na sliko?«

»Da, gospod svetnik, gledajo vas iste oči, isti pogled, pogled Tistega, ki me je pooblastil, da razvezem na zemlji, kar je pri vas še treba razvezati poleg tistega, kar je po vašem spoznanju in kesu še treba z mojo besedo razvezati.«

»Ti s slike z jagnjetom okoli vratu imaš mil pogled in toplo besedo? Ali jaz tvojega milega pogleda in tople besede nisem vreden in je ne zaslužim,« je počasi ponavljal okrožni zdravnik, kar je razbral iz Ovno-vega jecljanja.

»Da je niste vredni in je ne zaslužite? Kako govorite, gospod svetnik? Ali mislite, da ne vem, koliko noči je vaša gospa prejokala pred sliko, da bi vas pogled iz milih oči presunil? Ali je mar neznano, koliko dni in noči gori lučka pred kipom Dobrega pastirja v kuhinji, lučka, ki je njena prošnja v nebesa: Gospod, usmili se mojega moža, ozri se na mojega Oskarja, ki je dober, saj nas ima rad, kakor nima blizu kdo svoje družine rad. Gospod svetnik, veste sedaj, kdo vam je izprosil milost, da se je Bog ozrl na vas? Veste sedaj, zakaj vam je navdihnil besede, ki ste jih prej zgovorili in ki so spoznanje, kes in vera, vera?«

Gospa je naslonila svoje čelo na Ovnovo roko in tiho jokala.

»Oven veruje le v svojo družino, krivico hoče kot sodnik popraviti,« se je obrnil okrožni zdravnik na kaplana, kakor da mu tega Oven ni izjecljal, ampak je poznano dejstvo, s katerim mora kaplan računati.

»Kdo mu je navdihnil misel, da mora krivico popraviti? Ali ne Bog? Ali ni ta kes navdih božje ljubezni in usmiljenja? Kar še manjka do tega, da bo Bog zadovoljen z vami, gospod svetnik, o tem se pomeniva sama.«

Kaplan je pomignil gospe in zaprosil z očmi oba zdravnika, da zapustita sobo. Zdravnika sta se obirala. Oven je preplašeno begal s pogledi od žene na okrožnega zdravnika, od okrožnega zdravnika na kaplana, s kaplana na okrajnega zdravnika.

»Oskar,« se je dotaknila gospa ustnic svojega moža, »izpolni mi edino, morda zadnjo željo, pomeni se sam z gospodom kaplanom!« In je prijela zdravnika za roke in ju odvedla iz sobe.

(Dalje.)

Cvetko Golar | Jesenski veter

Jesenski veter in črni vran
letita skoz sivi, oblačni dan.

Le kam jih vihra in slà pelja,
kdo kaže strani jim in pota neba?

Jesenski veter gre v hladen gozd,
o tam je na jelki mračen gost!

In k njemu gre v svate črni vran
in poje in poje mu ves teman.

Poslušá ga gost, plašno vanj strmi
in vran mu steklene izpije oči.

Le veter veselo giblje ga,
da ne bi se zbudil, ziblje ga.

Dušan Ludvik | Večerna samota

V okolje prosojno,
čez polje pokojno
se lije zvon avemarije.

Jekleno nihalo
je leno obstalo.
Iz mraka se tožnost pretaka.

Poljubi, sinoči
v obljudi še vroči,
iz žali obroč so skovali,

ki veže vse sanje
in reže se vanje
ostreje kot veter med veje.

Stopinja zavzdiha.
Utrinja se tiha
rosíca in zdrkne čez lica.

Kot soji so blede
vsi moji pogledi.
Tihotni, nocoj so samotni

kot zali galebi
obstali pri tebi
v tišini — boleči spomini.

In nisem ti venčal
več pisem. Zasenčal
sem rane — zaman darovane...

Otožna vijola (Haj-kaji*)

Cvetí rožmarin.
Ob tožnem vonju
bridko se zgošča spomin.

Rosa je pala.
Zaman koprné
boš na vrtu čakala.

* V načinu japonskih narodnih trivrstičnic.

Na sever žerjavi —
tvoja ljubezen,
toneča v daljavi.

Gre veter čez poljano?
Za tabo joče
srcé razklano ...

Epilog

Villonska balada o žalostni ljubezni.

Je žalostna usoda vseh deklet,
katerim ni življenje na stežaj
odprlo srečnih vrat v sleparski svet,
da mislijo zaman na zlat sijaj
in sanjajo zvečer, da zdaj pa zdaj
jih princ odpelje v beli vpregi.
Ti tudi si izsanjala svoj raj,
za fantom koprneč po stari šegi.

Prišel je, z žarki sončnimi prežet,
ne princ! Ni vprašal ne kako ne kaj,
je sanje odpoljubil brez besed
in presenečeno ti v naročaj
natrosil jasnih barv in zdrav smehljaj.
Poljubila si v sladki ga zadregi,
v opoju, ko se večeril je kraj,
bilà njegova si po stari šegi.

A ker le potepuških prstov pet
je znal spreminjati v svilen božljaj
in ni bil doktor, ki ima dekret,
je budna mamica v tvoj položaj
(za njo brezupen — in za vsaj slučaj)
posegla z diplomatskimi posegi;
brez čuta za solzé in tvoj vzdihljaj
ti zbrala ženina po stari šegi.

Poslanica:

Ubogala si — to je običaj —
a s strtim srcem v moževi boš negi
rodila hčerke, da jim bo nekdáj
kot tebi v žalost svet po stari šegi!

Jože Krivec | Pot navzdol

2

Prijeten junijski večer se je razgrnil nad zemljo. Narahlo se je poznala z zapadne strani še sled sončne poti, od vzhoda pa je mežikalo polno drobnih zlatih zvezdic. Vdano so se potapljale hiše na vasi v mir. Zrak, napojen z vsemi dišavami cvetečih vrtov in travnikov, je božal lica ljudi, ki so se vračali z dela: kosci s kosami na ramah, z visoko podsukanimi rokavi prepotenih srajc in s suknjičem, vrženim čez eno ramo, so štorkljali s trudnimi nogami po trdi in od sonca ožgani poti. Ženske s poškrobljenimi hadrcami čez glavo, izza katerih so se vsipali prameni las, v belih rokavcih iz grobega platna, pa z vilami in grabljami na ramah, so vlačile bose noge po ostrem kamenju. Nekaj korakov za njimi je capljal hlapec s prazno čutaro ali putrihom za pijačo, nataknenim na palico in vrženim čez ramo. Njihov smeh in vrisk je skalil tihoto vasi. Za na stežaj odprtimi okni so ljudje pri večerji sedeli in zdaj pa zdaj pridržali sapo ter prisluškovali. Tu pa tam je iz katere hiše odmevala molitev: oče pod križem v kotu je molil naprej, vsi okoli mize pobožno za njim. Debeli, skoraj mrmrajoči glasovi so se zlivali s tenkimi in nežnimi otroškimi v čudovito pesem. Pesem hvalnice Bogu!

Franc Sterminšek je hodil pred svojo hišo po cesti sem ter tja, se ustavljal za hipce in jo nepremično motril. Ponosen je bil nanjo, ker jo je dal sam sezidati in je bila lepa, visoka, nadstropna, kakršne ni bilo več v vasi. Skozi odprta okna trgovine v pritličju so padali snopi rumene svetlobe. Trgovec je skakljal po trgovini in stregel ljudem. Nekoč je tako stal v trgovini tudi Sterminšek, segal v predale po razne drobnarije, ki so jih ljudje želeli, se smehljaj in jih vabil s prijaznimi očmi. Od tega pa je že precej let. Zdaj je že skoraj docela pozabil na svojo drugo ženo, ki je bila izučena za trgovko in zaradi katere je trgovino odprl. Tedaj je ob večerih prešteval denar, nikoli mu ga ni bilo dovolj. Vedno več in več bi ga imel rad.

»Hej, hej! Cebek! Pridi no bliže!« je poklical fanta, ki je s koso na rami štorkljal po vasi.

»Kaj je takega?« je ta pobaral in postal ob plotu na nasprotni strani ceste.

»Sem pridi! Boš kaj povedal,« ga je Sterminšek povabil.

»Mudi se mi, nimam dosti časa.« Bliže je pristopical. »Truden sem, kot bi me stolkel. Ves travnik ob vodi smo vrgli, pa je to le malo preveč za en dan,« je potožil.

»Nasloni se malo, da se odpočiješ!« mu je ponudil klop ob steni in tudi sam sedel nanjo.

»Stara Smolnikova so umrli,« je dejal Cebekov.

»Smolnikova?« je radovedno pobaral Sterminšek.

»K studencu sem stopil, da bi se napil, in sem videl, káko nevoljo imajo pri hiši.«

»Prevelike škode ne bo za nobenega iz te hiše!« je pogrknil Sterminšek.

»So dobri ljudje. Nič nimam proti njim!«

»Vrag s takimi! Ti tudi menda z njimi vlečeš. Vidiš, hotel sem te pobarati, kaj ste imeli toliko proti naši Marici in proti meni, da ste hoteli tisto napraviti.«

»Kogá smo hoteli napraviti? Kdo je kaj hotel?«

»Kdo-o-o?« je zategnil Sterminšek. »Vi, fantje! Ste mislili, da se Marica ne bo poročila, če bi ji vi napravili škandal? S šrango je ne bi tako zaprli, da bi morala ostati v vasi. Vam je Smolnikov dal več za vino, kot bi vam bil dal jaz, če bi ne bili tako neumno grozili?« je Sterminšek zapičil svoje oči vanj.

»Kaj sploh govorite! Ne veste, kaj smo hoteli narediti.«

»Ej! Vse, vse! Dober nos imam!«

»Vi ne! Gera je imela dober nos in vam je za merico žganjice vse izblebetala,« ga je prekinil. »Zdaj pa govori vsepovsod okrog, kako ste jo pognali po Maričini poroki na cesto in ji niti koščka kruha niste dali na pot. Pravi, da bi bila drugače ravnala, če bi bila vedela za svoje plačilo. Čeprav je stara, se je še vendar dala izrabiti kot neizkušena. Znali ste si jo obrniti, dokler ste jo rabili!«

»Prekleta baba! Če jo dobim, ji kosti potrem!« je grozil Sterminšek.

»Še vse kaj drugega smo slišali iz njenih ust. Kaj bi, Gera je pač reva neumna, da je za prgišče judeževih grošev vse izdala, kar je vedela.«

»Od kod si se pa vzel, fant? Kateri kovač ti je jezik zvaril?«

»Če bi bil jaz Smolnikov, bi se bila stvar drugače iztekla. Ne bi se bal besed, tudi če bi si vsa fara o tem brusila jezike!«

»Kaj bi le počel, revček!« ga je Sterminšek postrani pogledal.

»Mislite, da je vaš denar vse na svetu? Vrag po denarju. Evo vam denar!« je iztegnil močne roke in se udaril po glavi.

»No, kaj bi le storil? Radoveden sem!« je silil vanj.

»Škoda le, da se ne more Marica še enkrat poročiti. Pokazal bi vam! Zdaj ste jo odpeljali sredi noči kot tatovi blago, ki ga ukradejo. Jaz bi vam celo tega ne pustil!«

»Ej, beži, beži! Ná, kupi si raje merico žganjice, da boš laže govoril. Bolj pametno govoril!« je dodal, potegnil iz žepa nekaj drobiža in mu ga hotel stisniti v roko.

»Nisem Gera! Tudi po žganjici me ne žeja. Imejte svoj denar!« je Cebekov odvrnil in vstal. »Pa brez zamere!«

Kosišče je zadál spet na ramo in odšel.

Sterminšek je strmel skozi temo za njim. Na roki mu je ležala hladna kovina: denar. Prvič, da ga je nekdo odklonil, ko mu ga je ponudil.

Vas je ležala pokojna, luči so že pri nekaterih hišah upihnili in legli. Sterminšek se je opotekel v kuhinjo, da bi povečerjal.

Zaškripala so težka vežna vrata. Po kamnitem tlaku je pridrsel v kuhinjo stari Smolnik. V telovniku je bil, s podsukanimi rokavi, raztrganim predpasnikom in še z od dela blatnimi rokami.

»Kaj te nosi nocoj po moji hiši?« je divje zarenčal Sterminšek nad njim.

»Nevoljo imamo pri hiši. Trezika je umrla,« je potihoma Smolnik dejal. Povešene oči so se uprle v tla, ustnice so rahlo trepetale; malo da mu niso klecala še kolena. Izpito telo je sključeno stalo sredi kuhinje.

»Sem že slišal, da je umrla,« je Sterminšek dejal in se zalagal z jajci in solato. »Sedi! Brž opraviva, če imaš kaj važnega!«

»Veste, kako je, če se taka nesreča zvrne na ubogega človeka.« Mencial si je roke, malo v zadregi je tuhtal, kako naj postavi mrkemu Sterminšku besedo. »Prosit sem prišel, če bi mi lahko posodili nekaj denarja.«

»Ha-ha-ha! Jaz pa denar! Zakaj prav jaz?« je bruhtnil Sterminšek v krohot.

»Mislil sem, vi bi najlaže, ki dobivate vsak mesec gotove denarce pokojnine. Pri drugih hišah še bolj nimajo denarja. Saj bom lepo v redu vrnil. Le zdaj smo brez krajcarja pri hiši, plačila bodo pa velika: veste, kaj vse se ob taki priliki nabere.«

»Na posodo nimam dati! So preslabi časi, da bi človek lahko dajal kaj na kup. Pa ne vem, kako bi bilo potem — — —,« je nergal Sterminšek in požiral velike zalogaje hrane. Namigaval je na povračilo.

»Ne zamerite, če sem vas motil. Moram naprej, da bom kje kaj dobil, preden ljudje zaspijo, drugače še truge jutri ne bom mogel kupiti.« Dvignil se je in oddrsal proti vratom. Z glave je potegnil klobuk: »Lahko noč!«

»Smolnik, čakaj Smolnik!« je Sterminšek brž vstal in ga poklical nazaj. »Kako drugače bi se dalo narediti. Drugače, če te je volja,« se mu je dobrikal.

»Kako? Vse bi bilo dobro, če bi le toliko dobil, da bi Treziko lahko v zemljo spravil!« se je Smolnik oprijel ponujene besede.

»Prodaj mi njivo na Kamenšici!« je stopil Sterminšek predenj.

»Njivo na Kamenšici?« je ponovil Smolnik in prebledel. »Kje bomo potem sejali žito?«

»Ej, boš že kako ukrenil. Koliko hočeš zanjo? Kar napraviva, denar dobiš na roko! Še več, kot ga rabiš.«

»Kje bo rasel potem naš kruh? Veste, da nimam več njiv! Kaj bo ostalo sinu, če to prodam?« Segel si je v lase in se praskal. »Ne! Tega ne morem. Sin bi me klel, če bi spravil njivo iz rok. Ne! Ne!« je odločil.

»Prodaj mi vse z bajto vred in vidva s sinom kupita kje drugje še za manjši denar in boljše. Napraviva in dobiš denar! Drugje boš dobil večje posestvo za ta denar. Koliko ti dam?« se mu je prilizoval in silil vanj.

»Štefka! Štefka!« je Sterminšek poklical. »Žganjice prinesi!«

»Sedi k meni, da se pomeniva o stvari!« ga je povabil spet k mizi.

»Ne, ne morem! Naj ostane zemlja sinu. Če sem jaz moral na njej živeti, naj živi še on. Ne bi mu privoščil, da bi ga tuja vrata tepla po petah!« se ga je Smolnik otepal.

»Kaj vraga, ti ga boš popeljal od tod v drugo vas in bosta tam kupila še boljšo stvar!«

»Če mi ne posodite, moram naprej. Pozno je in ljudje bodo odšli spat. Mi res ne posodite?« ga je še enkrat proseče vprašal. »Vse bom točno povrnil!«

»Rekel sem svoje!« je vztrajal Sterminšek.

»Lahko noč vam Bog daj!«

Zrinil se je skozi vrata. Sterminšek je obstal ob podbojih sam. Tedaj je Štefka prinesla slatinko žganjice.

»Nesi jo nazaj!« je zarenčal nad njo. »Da bi jih s kočo vred vse...« je momljal po stopnicah v nadstropje.

Franc Sterminšek je krevsal po vasi z zadovoljstvom na obrazu. Vsi so ga pozdravljali z velikim spoštovanjem, čeprav se je njemu zdelo, da mu za hrbtom o Maričini poroki ne šušljajo lepih reči. Tudi njega je peklo, da so jo zaradi vaških fantov morali odpeljati ponoči in se je poročila v Mariboru, ne pa v tej vaški cerkvi, kjer bi bilo vse bolj svečano. Zato se je nad starim Smolnikom maščeval in mu odrekel posojilo, če že mlademu ne pride do živega. Čutil je še kljub temu, da je vse nekaj več kot ti ljudje okrog njega, ki svoj živ dan niso bili drugje ko doma in niso imeli nikoli posla z boljšimi ljudmi. On je okusil precej sveta: bil je v orožniški službi, s puško na rami in s kapo in državnim grbom na čelu. Tedaj so ljudje trepetali pred njim, ne morda toliko iz strahu, kolikor iz spoštovanja. To, da se je rodil v tej vasi v nizki in razdrapani bajti, ki je ždela na mestu sedanje svetle nadstropne hiše, ga ni nič motilo.

Trikrat je bil poročen, z vsako ženo je živel le kratko dobo. Da ni najlepše z njimi ravnal, je bilo vaščanom znano; tudi ni mogel skriti tega, da je pobiral bogate neveste in grabil bogastvo na vseh straneh. Kljub temu je še vedno stopal ponosno po cesti sredi vasi in v cerkvi je imel sedež v prvem stolu prav blizu oltarja. Ljudje so pa dejali, da

Bog za vse najboljše ve in da se bo že za svoje grehe na stare dni pokoraval.

Ostalo mu je pet hčera. Zdaj, ko je dal trgovino v najem drugemu, so mu delale veselje hčere. Ponosen je bil nanje in zato jih ni pustil, da bi šle svojo pot. Hotel je spraviti vsako na bogatijo in ji je zato tudi priskrbel primerno doto. Tudi z Marico je čakal, dokler ni našel zanjo primerne mesta. Dobro je računal: če bi se kdaj zgodilo, da bi ostal sam, brez moči in brez koga, ki bi ga mogel oskrbovati, bi lahko šel k eni izmed hčera, kjer bi našel topel kotiček. Ni se bal nikakega poloma na svetu. Kaj mu mar, če še danes pogori vsa hiša ali se poruši zidovje! Saj ima poročene že tri hčere: Roziko, Pepco in tudi Marico, ki jo je to pomlad spravil na gostilno pri Mariboru. Njega bodo že nekje preskrbeli; Štefko in Anico, ki sta še doma, čaka dota v domačiji. Tudi za te lahko dobi takoj ženine, če bi se le malo pobrigal. Zdaj naj le še bo tako, si je mislil, drugače nimam nikogar več doma. Vendar je slutil, da tako ne bo moglo več trajati dolgo, ker bosta tudi ti dve prekoračili leta, ko dekleta ne sme več dolgo čakati in odlašati s poroko. Na to se je pripravljaj, a ni vedel, kako bi ukrenil. Ali naj izroči domačijo Štefki ali Anici, ki bi se potem poročila? Poročila! To se pravi: k hiši bo prišel nov gospodar, ki bo hotel iti svojo pot, hotel gospodariti po svoje in se ne bo oziral mnogo nanj. To pa njemu, gospodu Sterminšku, ni šlo v račun. Ne bi rad pustil gospodarjeve besede komu drugemu v hiši, ker bi to pomenilo zanj izgubo velike časti in oblasti. Tedaj ne bi bil več gospod Sterminšek, ampak le še 'stari Sterminšek', ki je na pravici v hiši in lahko razpolaga le s tem, kar dobi.

Tako je Franc Sterminšek tuhtal že dolge mesece sem, a ni prišel nikoli do jasnega zaključka. Če se mu je zdelo, da bi bilo prav za eno, je čutil vrzel na drugi strani in je spet začel misliti znova, da bi ukrenil kaj boljšega. Do zdaj mu še ni nikoli izpodletelo, zato se je hotel kakršnega koli padca obvarovati tudi na stare dni. Če se vračunaš, se ti vsi ljudje smeji in, četudi še kdo spregovori s teboj kako tolažilno besedo, čutiš za njegovim obrazom prikrito zlobo in hinavščino. Prav se mu je zgodilo, si mislijo. Mislil si je, da je najpametnejši od vseh, pa se je le dal speljati.

Za Franca Sterminška bi bil tak padec hud. Že iz same samozavesti in ponosa, s katerim je gledal nase in na svoje bogastvo, bi ga bolelo. Še teže bi mu bilo pred ljudmi, pred katerimi bi moral kloniti.

Poletje se je nagibalo h koncu. Prve jesenske dni so naznanjala zrela jabolka v vrtovih med hišami in droben dež, ki je padal na drevje, s katerega je potem kapljal v debelih in svetlih kapljah. Ljudi je uvajal korak za korakom v jesen.

Franc Sterminšek je postajal po večini pred trgovino in le kratko odgovarjal na besede, ki so mu jih mimoidoči ponujali. Včasih ga je kdo vprašal po Marici. Vedno je odgovoril, da ji je dobro in je srečna.

Redkokdaj je stopil v trgovino. Njegove roke so bile že okorne; ni mogel več streči ljudem. Tudi se mu ni bilo treba več smehljati kakor nekdanje dni, da je z dobro voljo in prijaznimi očmi vabil ljudi. Na večer, ko je padal mrak, je hodil pred trgovino, kjer se je še nad vrati pod slabo pobeljeno steno videl napis: **F. STERMINŠEK, trgovina.** Ta napis je vselej občudoval in vedel za vsako vijugo v črkah, celo za vsako črko, kje da stoji. Ta ga je spominjal na nekdanje čase, na dni velikega dela in podjetnosti. Tedaj je grabil denar, prešteval in spet grabil, spravljal v omaro, da bi ga imel za stare dni. Zdaj ne bi mogel početi več takih stvari, ker je splahnela tista moč, ki ga je gnala vanje, zato pa ga tudi ne čaka več noben velik uspeh v življenju; le navzdol še vodi pot.

Misli, kako bi ukrenil s to hišo in z zemljo, ki je bila raztresena po polju okrog, so se mu vsak dan znova povračale. Kakor bi ga hotele prisiliti, da mora brž nekaj ukreniti! Razbijal si je glavo s tem le zaradi obeh hčera, ki sta ostali doma, sebe ni dosti jemal v račun.

»Sam bom že živel. Star sem in ne bom dosti potreboval!« se je tolažil. »Le hčeri, ki sta še mladi in stopata komaj v življenje, si morata bolje postlati!«

Iz dneva v dan se je mučil s tem tuhtanjem. Po cele tedne je hodil sam vase zaprt in zamišljen, še z domačimi ni spregovoril dosti besed. Le kratko: da ali ne. Ugibal je, če bi bilo dobro, da bi vse skupaj prodal, položil Anici in Štefki denar za doto, nekaj pa hranil tudi sam zase. Zdelo se mu je, da bi bilo to skoraj najbolje. Če pa je pomislil, da ni postavil hiše za drugega, ampak le zase, so se mu ti načrti zopet zamajali. Saj si je nekoč močno želel, da bi v tej hiši, ki je zrasla iz tal po njegovem okusu, preživel stare dni in v njej tudi umrl. Drugače je ne bi bil nikoli stavil. Tudi ljudje bi si brusili jezike, če je ne bi zapustil nobeni izmed hčera. Vendar že iz samega ponosa ta zadnji razlog zanj ni bil odločilen. Kaj ga briga mnenje ljudi, vse tisto, kar o njem govore! Glavno je, da on, Franc Sterminšek, ukrene kaj pametnega.

Dober mesec dni pozneje se je kar nenadoma zvedelo, da je Franc Sterminšek odpovedal trgovcu lokal, ker je hišo z zemljo vred prodal. Dovolil mu je ostati v njej le še do Novega leta.

Novica je en sam večer zajela vso vas. Možje so se zbirali v gručah in modrovali. Kaj takega ne bi bil nihče pričakoval. Zdelo se jim je nekaj čisto posebnega in skoraj ne bi bili verjeli, da je tako storil Franc Sterminšek, ki je vedno zatrjeval, da se z Jelševe vasi ne umakne prej, dokler ga ne bodo zanesli mrtvega. Drug drugega so spraševali, kaj bo

zdaj počel in kam bo šel. Vse je bilo tako tajno, da niso mogli od nikogar ničesar zvedeti.

Franc Sterminšek je hodil vesel okrog, kakor da je storil najvažnejši korak. Morebiti ga je res. Človek, ki je delal vse dni, bil orožnik, dokler ga niso pred vojno upokojili, in je pozneje zidal svoj dom, odprl sredi vasi trgovino, ki mu je dobro nesla, pa je na stare dni, ko naj bi si privoščil nekaj mirnih ur, prodal svoj dom, po katerem je prej vse življenje hrepenel, tak človek je storil res velik korak. Za tak važen korak se je sicer Franc Sterminšek dolgo pripravljaj in odločeval, ugibal in ga obračal z vseh strani, mesece je tuhtal o njem, slednjič pa ga je le storil: spravil je iz rok vse, kar si je nekoč pridobil in zato prejel na dlan kopico papirjev — bankovcev.

Ko je prešteval te papirje, je začutil, kako mu je znova zaplala po žilah tista kri, ki ga je gnala nekoč, da je hrepenel po denarju, in je znova vzbudila v njem že skoraj splahneli pohlep po bogastvu. Le da je bil nekoč ta val strastnejši, silnejši in ga je zdaj čutil le še kot odsev iz nekdanjega življenja.

Večkrat na dan je pregledoval bankovce in odločil, koliko jih bo naštel Štefki, koliko Anici, da ne bi katera utrpela škode. Gledal jih je, božal in se veselil ob njih.

Nov gospodar se je večkrat pripeljal pogledat v hišo in na polje. Hodil je od njive do njive, ki so ležale vsaka na drugem koncu polja prazne pod težo zadnjih jesenskih dni. Meril jih je z očmi in jih že videl v prihodnji pomladi pred seboj, ko bo sonce vleklo iz zemlje nežno silje.

A Franc Sterminšek, ki nikoli ni bil vaju, da bi kdo hodil po stanovanju ter pregledoval to in ono, se le ni mogel vživeti, da kmalu ne bo imel nobene besede več v hiši. Sam jo bo moral po veliki noči zapustiti in oditi od tod. Sicer si je zavedal, da je vse prodal in podpisal listine. Imel je celo denar, ki ga je dobil, vendar se je v njem zdaj nekaj upiralo, česar pa pred prodajo ni čutil. Prej ni pomislil, da bi mu bilo mogoče težko, ko bo treba prepustiti najlepšo hišo v vasi in oditi. Res, da ima denar, a kaj naj počne z njim! Želel je, da bi ga prav zaradi denarja kdo spoštoval, se mu klanjal, mu ponujal dobre besede, da bi Franc Sterminšek živel in umrl kot gospod. Hotel je miru na stare dni. Delo in skrbi bi prepustil drugim. Hčere je spravljal na dobro stoječe domačije, da se jim ne bi godilo slabo, pa tudi, da bi jih mogel kdaj obiskovati in da bi bil povsod ter vedno srčno sprejet. Mogoče bi mu še kdo izmed teh, ki zdaj šušljajo slabe reči za njegovim hrbtom, včasih mimogrede pripomnil: 'Vi ste jo pa dobro pogodili! Hčere imate vse na dobrih mestih in tudi vas imajo radi povsod, kamor pridete!' Le to si je želel in pri vsem tem dobrem obetanju je čisto pozabil, da ne bo več živel in spal v enonadstropni hiši v Jelševi vasi, nad trgovino, kjer se je nekoč tolikokrat smehljal skozi velika in sončna okna.

Tolažil se je v teh najtežjih urah, da za denar lahko dobi, kar koli in kjer koli si kaj zaželi. Denar je ključ do vsega. Kdor ga ima, je vladar sveta, je bral nekoč v knjigah. To pa tudi nekaj odtehta. On bo gospod Franc Sterminšek, ne zaradi tega, ker se je smukal nekoč v boljših krogih, bil orožnik ali trgovec, ampak zato, ker bo imel denar. Če bo kdo z njim neprijazen, bo zarožljajal le malo z denarjem v žepu in precej se bo spremenil in pokazal vedrejši obraz.

Je pač še danes tako, da le denar te naredi za gospoda. Ta ti more priskrbeti tudi polno mero spoštovanja in ugleda. Prav zato srečujemo po vseh širokih cestah, razpletelih po božji zemlji, toliko po gosposko sešitih sukenj...

Zima je s svojim dolgočasnim in neprijetnim obrazom ležala nad Jelševo vasjo, v tihoto pogreznjeno. Nekaj dni je še bilo do novega leta. V tem času so poti in ceste prazne, nikogar ni srečati na njih. Ljudje rinejo le najnujnejše posle od sebe.

Enonadstropna hiša, zdaj last Štefana Horvata, se je na videz zdela kot izumrla. Železna vrata so zapirala trgovino, desko z imenom trgovca so sneli. Spet so vidneje prišle do izraza z belilom pokrite črke nekdanjega trgovca: F. STERMINŠEK.

Trgovec se je odpeljal. Franc Sterminšek je sam s svojima hčerama ostal v vsej hiši. Tudi ti sta se že odpravljali: ena se je namenila k Marici, druga k Pepci, ki je prav tako bila na velikem posestvu in je vedno potrebovala koga, ki bi ji bil v pomoč.

Franc Sterminšek, ki je opazal iz dneva v dan, kako gre življenje v tej hiši vedno bolj h kraju, se je že malo kesal, da je spravil vse iz rok. Še vedno sta Štefka ali Anica prihajali k njemu in ga spraševali, kako bi napravili to ali ono. Veljal je še za gospodarja, za očeta, za gospoda. Z neko grozo pa je slutil prihajajoči dan, ko se bo to nehalo in bo takrat, ko bosta že odšli njegovi hčeri, ta tako prijeten dom, hipoma razbit. Zadnja leta je bil to res prijeten dom. A nikoli ni dihala prijetnost iz njega tako močno kot prav zdaj. Zdaj, ko gori s poslednjo močjo, potem pa bo nenadoma ugasnila. Človeku je vsaka stvar takrat najdražja, ko ve, da se je ne bo več dolgo veselil.

Po vasi ni več dosti pohajal: ostajal je doma. Včasih ga je nemir vzdramil iz vsakdanjosti, da se je pognal na polje in hodil ob mejah svojih njiv ter jih meril s koraki. Ko je postal na koncu, mu je spomin zdrknil na dolgo vrsto let nazaj: videl je samega sebe, kako se smehlja, graja, razmetuje dobre besede, bori in kupuje to njivo. Prodajalec se drži, on tudi noče obljubiti več. Barantata in se dajeta do skrajnih mej, končno Franc Sterminšek s svojo odločnostjo počasi le zmaguje. Zemlja je njegova. Vidi na njej svoje hčere, ki delajo z upognjenimi hrbti, s čela jim kapljajo svetle kaplje znoja v ožgano zemljo, a on jih še

priganja in se tudi nad katero razjezi. Kaj bi za to! Mlade so še in treba jih je naučiti dela. Plug meče brazde pognojene zemlje od sebe, pridne roke pobirajo kamenje z nje. Zdaj leži pred njim rodovitna, dehteča, dobra zemlja, kakor je ni nikjer blizu. Visoko naloženi vozovi pšeničnega snopja so se že zibali z nje, vozovi krompirja, rumene koruze, debele repe. Kljub temu še zemlja vedno živi svoje življenje, še vedno dehti. Ona ne more umreti! Dobra je ta zemlja, ki je Francu Sterminšku prinašala lepe denarce.

Šele čez čas se Franc Sterminšek zave, da leži čez njivo sneg in ne vidi zemlje. O vsem tem je le sanjaril. Na njenem robu stoji v snegu, čeprav se mu zdi, da ga žge v podplate kamenje, razbeljeno od sonca žarečega julijskega dne.

Skoraj vse njive je prehodil in ob vsaki je sanjaril o njeni preteklosti. Ko jo je počasnih korakov zapuščal, so se mu orosile oči.

»Moje njive! Moje njive!« je včasih tožil sam pri sebi.

Ko v teh dolgih zimskih nočeh ni mogel spati, ga je vsak žvižg vetra vznemirjal, vsak korak na cesti ga je navdajal s tesnobo.

»Čuj, kako se mi smejijo vaščani! Kak tepec sem bil, da sem spravil vse iz rok!« je govoril sam pri sebi. Iz strehe pa se je le sesul sneg in grmel globoko spodaj pred trgovino, kakor bi se odpiralo žrelo zemlje.

Vstajal je nenadoma sredi noči in ni našel prej miru, dokler ni privlekel iz omare hranilne knjižice, na katero je bil naložil v mestu denar. Mislil si je, da bo tako pač najbolje. Nabirale se mu bodo obresti. Denar bo rastel na denar.

Po novem letu se je novi gospodar priselil v Jelševo vas. Nekaj stvari je pripeljal s seboj, vse drugo ga je že čakalo v hiši. Štefka in Anica sta že odšli vsaka na svoj kraj. Franc Sterminšek se je namenil ostati v hiši še do velike noči, ker so se tako pogodili.

Nova šestčlanska družina se je počutila na novem domu prav dobro. Le za Franca Sterminška je pomenilo to velik korak k zapuščenosti. Zanj se nihče ni dosti brigal. Le ko je bilo treba k južini ali k večerji, ga je kdo poklical. Drugače je bil ves dan sam, kakor jetnik v celici. Životaril je v svoji sobici; če ga je kdo poklical: »Gospod Sterminšek, k večerji! — Gospod Sterminšek, k južini!« — ga ni poklical tako lepo iz spoštovanja, ampak le zato, da se ne bi mogel kdaj pozneje pritoževati, češ da so ga ločili pri jedi ali da so slabo z njim ravnali.

V svoji samoti se je čutil strtega. Le na svojo najbližjo preteklost je še mogel misliti. Spoznal je, da je zavozil, z dolgim tuhtanjem se temu ni mogel ogniti. Življenje, ki so ga prinesli novi ljudje v hišo, ga ni moglo pritegniti ne ogreti. Neprestano ga je bolelo, da mu je tako spodletelo, in spet je tuhtal, kako bi mogel to vsaj malo popraviti. Vse mu je padlo iz rok. Prav nobene moči nima, da bi se zadržal na poti, z veliko naglico drvi nekam navzdol: od gospodarja do nepomembnega

človeka, ki živi v kotičku svoje nekdanje hiše. Ob vsakem koraku, ki ga je napravil med stenami svoje tesne sobice, si je od pritajenega gneva grizel ustnice in se praskal po glavi. Živeti tako je bilo mučno. Živeti in gledati, kako drugi udobno spijo v sobah, kjer si je lahko postavljaj postelje on sam in bil gospodar v vsej hiši! To ga je peklo. Če bi zmogel toliko moči, bi bil udaril po steni, da bi se bilo vse z njim vred porušilo.

Spet je nekega dne koračil po mejah svojih nekdanjih njiv. Debel sneg je ležal čez nje in veter ob Svečnici je neusmiljeno rezal v obraz. On pa se je le vlekel ter ni mogel med stenami več vzdržati. Neka sila ga je gnala ven, kakor da bi se moral z očmi napiti lepote svoje zemlje. Stiskal je pesti in sklenil, da zemlje ne da iz rok, raje umre na njej. On jo vzame nazaj, spet jo kupi, da bo rasla na njej rž, pšenica in koruza spet zanj.

Nekega večera je po večerji posegel v besedo. Čakal je, da so vsi odšli in sta le še s Horvatom ostala za mizo.

»Tu ti gotovo ne bo ugajalo. Sosedje so taki, da bi ti vse najraje uničili. Saj se ne boš mogel z njimi pogajati. Jaz sem tu rojen, pa mi je težka predla.«

Zastala mu je beseda. Ni vedel, kako naj spravi vse na dan. Čutil je, da se mu suši grlo. Vendar mu misel na prejšnja leta in borba zadnjih dni s samim seboj ni dala miru. Sklenil je, da mora s stvarjo na vsak način ven, pa naj ga ta poskus velja, kolikor že hoče.

»Bomo videli! Poskusiti moramo!« mu je Horvat odgovoril.

»Zemlja te tudi gotovo ne bo ubogala. Ta zemlja je vrag, če ji ne veš priti za hrbet. Presneto jo je treba poznati, da ti ne odpove,« je razlagal dalje Sterminšek, da bi nekoliko zakril svoje razburjenje in bi mu glavno stvar povedal le bolj mimogrede. Pazljivo je izbiral besede in jih uporabljal le po ovinkih. Šele ko se je že zbal, da tako ne prideta do pravega kraja, je poskušal naravnost.

»Ti, napraviva midva kupčijo! Neki moj sorodnik bi rad imel to domačijo in mi je naročil, naj bi jaz pogledal zanj. Ko sem jaz prodajal, ni za to vedel, sicer bi mu bil lahko sam spravil v roke.«

Tako je spretno svojo namero razodel z izgovorom na svojega sorodnika, ki pa se v resnici ni noben potegoval za njegovo hišo in zemljo. Kar sproti mu je prihajalo na um, da je tako govoril. Sam se ni hotel izdati za nobeno ceno, da mu je žal prodaje.

»Škoda! Ne bo se dalo nič več ukreniti. Stvari ne bom spravljal iz rok. Čim več kupčij človek sklene, na slabšem je,« mu je odgovoril.

Franc Sterminšek je ostrmel, kot bi mu zmanjkalo sape. Pričakoval je le kakega oklevanja, ne pa tako odločnega odgovora. Vendar mu vsega poguma še ni vzelo.

»Dal bi ti toliko, kot si dal ti meni, celo še nekaj več, če treba. Bi le rad videl, če bi svojemu sorodniku mogel izpolniti željo.«

»Ne bo šlo več, ker smo že vsi tu. Če bi mi rekli takoj, ko sem kupil in še nisem prodal svojega posestva, bi se še bilo dalo kaj napraviti. Ne, zdaj pač ne!« je zagotavljal Horvat.

Franc Sterminšek je dovolj jasno vedel, da ne bo nič dosegel. Da se ne bi s prigovarjanjem preveč izdal, je nehal. Zgrabil je za klobuk in je počasi odkrevsal po stopnicah v svojo sobo. Težke noge je čutil, kakor bi ga vsaka stopnica zadrževala. Več kot tisočkrat jih je premeril in jih poznal kot prste na roki, vendar se je na predzadnji spotaknil, da se je prislonil z obrazom k zidu. Kakor bi ga hotel na silo poljubiti, je visel ob njem in v sebi je začutil srd, ki je zavrela do vrhunca. Ne poljubil, razbil bi ga rad!

V sobi se mu je zdelo vroče, da bi se lahko skuhal. Od samega nemira mu je močno udarjalo v sencih, srce mu je hotelo prebiti prsi. Zdelo se mu je, da je bilo vse njegovo dolgo življenje le neko iskanje. Nikoli v življenju ni bil dolgo časa zadovoljen. Nekoč se je ob vsakem neuspehu znašal nad ženo. A danes? Komu naj potoži, ko je tako nizko in nima nobenega domačega pri sebi?

Misli so se mu zmešale. Hodil je sem ter tja po sobi, težko glavo je komaj še držal pokonci. Vse se mu je zavijalo kot megle v burji. Kakor v omotici se je obračal pri oknu in pri vratih. Niti malo se ni zavedal, da je noč in bi bilo treba leči.

Odprl je okno, da je udaril mraz v sobo. Njemu se je zdelo še vedno prevroče, zato je stopil bliže, kakor maja ali junija, ko dihajo tople noči.

Precej pozno je že bilo, ko je vstopil Horvat.

»Pozabil sem vam nekaj povedati,« je dejal. Ozrl se je po Sterminšku, ki je stal pri oknu v sami srajci in strmel v noč. Za vrati na tleh je plapolala v sapici sveča in upogibala blede plamen. Horvat je osupnil. Čudno se mu je zdelo, da stoji sveča za vrati, ko je njeno mesto vendar na mizi, in da strmi stari v največji zimi skozi okno.

»Ne odpirajte vendar okna! Se boste prehladili! Sterminšek, slišite!« je skoraj kričal. Odrinil ga je od okna in ga zaprl.

»Lahko bi se pogodila za vas. Nekaj nam boste plačevali, pa ostanete lahko za vedno pri nas. Saj se vam ne izplača sedaj nikamor seliti. Kam neki bi le hodili? Kar pri nas ostanite. Dobro vas bomo preskrbeli!« je Horvat ponujal.

Franc Sterminšek je nekaj časa buljil vanj s steklenimi očmi, potem si je podsukal rokave čez lakete visoko, kakor bi se pripravljaj, da ga vrže skozi vrata.

»Ne! Kaj bi to!« je počasi jecljal. Čez nekaj časa je spet nadaljeval in krilil z rokami: »Sneg gre. Glejte ga, kako pada! Potem pa se bo

prismejala pomlad in spet bomo orali.« Pri tem pa je ves čas kazal na steno proti sliki, ki je predstavljala žetev.

Horvat ga je začuden gledal. Ni se mu zdelo vse prav z njim, ker govori o pomladi in o snegu, ki pada. »Kaj mu je le prišlo? Saj je govoril pred nekaj časa čisto pametno!« si je dejal čez nekaj časa. Obrnil se je in odšel iz sobe.

Franc Sterminšek je istočasno vstal in se spet okrenil k oknu. Odprl ga je znova in si godel sam pri sebi star avstrijski marš.

Ko se je proti polnoči Horvat v sosednji sobi prebudil, je zaslišal bobnenje, kakor bi kdo udarjal po zidu. V Sterminškovi sobi je od časa do časa nekaj padlo. Poslušal je, vlekel na ušesa, a ni bilo konca. Docela se je zdramil, da bi se prepričal, če se mu mogoče ne sanja. Zbudil je še ženo. Vstopila sta na hodnik. Sveča, ki jo je imela žena v rokah, je močno plapolala; hotela je ugasniti. Vrata v Sterminškovo sobo so stala na stežaj odprta. Veter je zanesel skozi nje na hodnik zdaj pa zdaj kako snežinko. Dve kepi snega sta ležali na hodniku.

Začudila se je. V tistem hipu je priletela skozi odprto Sterminškovo okno debela kepa snega.

»Od kod?« sta se vprašala Horvat in žena.

Stopila sta v sobo. Franca Sterminška ni bilo nikjer. Postelja je stala kakor zvečer, le poznalo se je, da je nekdo sedel na njej. Po podu je veter nanesel že precej snega; pobelil ga je. Tudi na postelji ga je bilo.

Pogledala sta skozi okno. Na cesti spodaj se je nekdo sklanjal in stiskal v rokah sneg. Nekaj trenutkov nato ga je zagnal v zid, malo pod oknom. Spet se je sklonil po novo kepo.

»Kdo je? Gospod Sterminšek! Ste vi?« je Horvat kričal skozi okno.

Postava pod oknom se je zravnala. Roke so ji padle ob telesu, kakor utrujene od težkega dela. Okrog nje se je podil veter, da ji je plapolala srajca.

»Jaz sem! Jaz!« se je zaslišalo čez nekaj časa. »Nad trgovino moram obmetati napis. Morebiti se bo pa le zabrisal. Ta človek, katerega ime stoji tu gori, je imel nekoč tu trgovino. Veste zdaj?«

Že je spet gnetel sneg v rokah. Zobje so mu šklepetali, da je komaj v presledkih spravljal besede iz sebe.

»Jezus! Stari je doli!« je vzkliknila Horvatova žena. »Brž po njega!«

Brez besed sta ga privedla nazaj v sobo. V postelji je moral preždeti še čez Veliko noč. Vsi so se bali, da ga bo stisnilo, če ne prej, na pomlad. A jeklena moč v stari grči je kljubovala vsem boleznim.

Pomlad je prišla s cvetjem in zelenjem, njega pa še ni vzelo.

Vstal je, zahajal med klaseče se žito na polje in spet znova meril meje svojih nekdanjih njiv...

(Dalje.)

E. A. Poe — A. Sovrè | Krokár

Ko sem nekđaj v pustí noči, truden ves in ves v nemoči nad berilom čudočudnim zgóđ pozabljenih sedèč, se dokimal tik do spanja, čuj, na vratih šum tapkanja, nekaj rahlo trka nanja, trka, v izbo si želèč.

»Kak obisk,« mrmraje dejem, »trka, v izbo si želèč, to samo in prav nič več.«

O še zdaj vem, kdaj bilo je: mrzli gruden bril ostró je, vsak ogorek risal v tlo je bled odsev, medló mrlèč; čakal sem nestrpno zóre, v bukvah nič našel opore grenki bôli zbog Lenóre, po zgubljeni koprneč, devi žarni, ki ime ji angeli dajó slavèč, t u imena nima več.

Slednji zgib zaves bagrenih, motni šum gubá svilenih s srepim srhom me oblije, strah neznanski mi budèč; da utrip srca udavim, venomer sam sebi pravim:

»Kak popoten človek, stavim, prosi vstôpa, luč vidèč, zakasnel popotnik, jeli, prosi vstopa, luč vidèč, to je, dà, in prav nič več.«

Zdajci me pogum prešine, zadnji me pomislek mine:

»Ste gospod? gospa? kar koli, oprostite!« dém prosèč; »malce sem zadremal, ka-li, in tak rahlo ste tapkali in tak tiho ste klicali, v dom stopiti moj mislèč, da ne vem, li prav sem slišal.« V šir odprem, naprej vabèč: kaj pa to? Temà, nič več.

V dno temè strmi oko mi, plah stojim, v osuplem dvomi sanjam sanje, takih níkdo ni še sanjal, kdaj živèč; toda molk le ne prestane, nič v tišini se ne zgane, ena zgolj beseda kane, na Lenoro se glasèč: sam šepnil ime sem ljubo, vrne ga odmev brnèč, to samo in prav nič več.

Brž zaprem za sabo duri; še mi groza v duši buri, ko zaslišim glas na novo, le močnejše zdaj donèč.

»Mreža v oknu pošklepeva!« se na mah mi razodeva, »daj, poglej!« mi duh vелеva, temni uganki v sléd hitèč; stoj, srce, mi za trenutek, temni uganki v sled hitèč, veter je in prav nič več.

Škrtne óknica v tečaju, tu v plahútavem letaju
prišumi zastaven krokar, davnih dni glasnik sivèč;
ni mu mar, da me pozdravi, še za tren se ne ustavi,
buhne mi bahàt ob glavi, prav do sobnih vrat vršèč,
tamkaj na Paládin kipec, prav nad vrati mi stojèč,
moško sede, pa nič več.

Črni tič me kratkočasi, žalost mojo v smeh prekvasi,
resen, strog, z napeto štulo, kar slovesno se držèč:
»Res, da so ob šop te deli, a srca ti niso vzeli,
vran moj stari, mračno smeli, od bregov noči blodèč;
daj, povej mi svoj priimek, v kraju nočnih sen slovèč!«
Grakne krokar: »Nik-dar-več.«

Čudim se trlépni ptici, gladki njeni govorici,
dasi je odgovor jalov, brez soli tjavdan grčèč:
saj le-to je vsem vedéče, nikdo živ imel ni sreče,
da bi videl, kak se kreče tič nad vrati kdaj čepèč,
tič in sploh žival na kipu, prav nad vrati kdaj čemèč,
ki mu ime je Nikdarveč.

Ali ko da vso je vedo v eno sámó zlil besedo,
njo sámó je vran izrekel, sam na mirnem kipu ždèč;
niti zloga dlje ne grkne, niti s percem ti ne brkne,
le ko mi z jezika zdrkne: »Ni drugov že davno več,
jutri zapusti še ta me, kot je up moj davno přèč,«
tič tu grakne: »Nikdar več!«

Ta prikladni vpàd v tišino preseneti me z bistrino:
»Rèk le-ta brez dvoma vse je, kar pozna in more izrèč;
gospodarju ga ukràl je, ki v nemilo srečo pàl je,
pa ga udar za udarom gnal je, da zdaj poje spev tožèč,
da je upov grobna pesem mu našlà pripev ječèč
v tožbi: »Nikdar — nikdar več!«

A čeprav se duh ustavlja, vran še zmeraj v smeh me spravlja:
k vratom sunem stol blazinast, prav pod tiča, kip hotèč,
v mehki žamet potopim se, domišljiji prepustim se,
v misel z mislijo lovim se, kaj ta tič, mrkó molčèč,
to pošastno, rodo zdelo, ta trlèp, sto let živèč,
méni s krokom: »Nikdar več.«

Tu sedim ujet v uganko, brez glasu razpletam zanko,
vranje oči v srce goré mi, vroče kakor ogenj žgèč.
To in drugo v stólu sanjam, vznak glavó lagodno sklanjam,
v žametni povlak naslanjam, nanj zre soj lučí žarèč:
o, v to víšnjevo blazino, ki jo boža soj blestèč,
o n a ne bo sedla več!

Zdajci v zrak vse težji hlidne vonj kadilnice nevidne,
ki jo serafi vihtijo, stopajoč na tlak zvenèč.
»Bedni!« kriknem, »Bog tvoj dál je, čas po angelih poslál je,
čas, čarovno bil za zdravje, pozabljenja lék blažèč:
pij, zapij v tem blagem pitju njen spomin, denès bolèč!«
Grakne krokar: »Nikdar več!«

»Prêrok,« dejem, »zlo te vodi, vendar prerok, tič al zlodí,
naj skušnjavec te poslál je, naj prignal vihar bučèč:
ti, ki drzno vdilj samuješ, pušči učaran gospoduješ,
v krajih groze le domuješ — reci, prosim te rotèč:
jè, jè balzam v Gileádu? Reci, prosim te rotèč!«
Grakne krokar: »Ni ga več!«

»Prerok,« dejem, »zlo te vodi, vendar prerok, tič al zlodí,
na neba obok, na Bóga, ki mu služiva častèč,
reci duši mi, ko zdvaja, bom li kdaj v daljinah raja
njo objel, ki se sprevaja, v družbi angelov hodèč,
njo, ki jo Lenoro žarno angeli zovó slaveč?«
Grakne krokar: »Nikdar več!«

»Za ločitev, tič al zlodí, nama rek tvoj geslo bodi,
vrni v nočnih senc vihar se!« planem s krikom v srd besnèč;
da ni perca ne pustiš mi, v znak laží, ki z njo pretiš mi,
da samote ne budiš mi! Zgini s kipa, v mrak bežèč,
kljun mi iz srca izderi, zgubi se mi, v mrak bežèč!«
Grakne krokar: »Nikdar več!«

Resda vran ne odleti mi, vdilj sedi mi, vdilj sedi mi
na Paláde bledem kipu, vrh preklade tiho ždèč:
medli blesk v očeh oznanja zlobo demoná, ki sanja,
senco mu na pòd poganja luč nad njim, živó plamtèč;
in zdaj duša se iz sence, ki leži na tleh trepèč,
mi ne dvigne nikdar več.

Jože Dular | Zankar

Jecl je vzel ožgano pipo iz škrbastih ust, jo preudarno predejal iz ene roke v drugo in se ozrl po zadnjem soncu. Ali naj gre pogledat ali naj za danes ostane doma? Potisnil je pipo med zobe, pa jo je precej spet odstavil. Malo prepozno se je zmisлил. Od jutra pa do zdaj je bil ves nestrpen, kot bi sedel na mravljincah. Kar vleklo ga je, da bi se še pred poldnem odpehal v breg in pogledal, če je kaj s tistim. Pa je že tako, da čim teže človek čaka in čim več časa ima, tem bolj gotovo je, da bo mudil.

Jecl se je skoraj s skrbjo ozrl po soncu, ki je komaj dober pedenj visoko medlelo nad hribom. Seveda, če bi imel malo več pameti v svoji stari glavi, bi lahko zdajle pregledal že vse zanke, ki jih je včeraj nastavil po rebri nad vinogradi. Tako pa bo že čez slabo uro tema, potlej pa naj stika in se lovi med koreninami po hosti. In za avemarijo mora biti celo doma, da bo razmajal železne junce v vaški podružnici. To je njegova skrb, ki je ni hotel s hišo in posestvom vred izročiti sinu. Za cerkovnika je še zmerom zadosti trden in tisto zvonjenje mu ni v nikako nadlego. Še Bog, da se lahko s čim moti na stara leta! Če bi mu zvonove odvzeli, potem prav zares ne bi vedel, da se čas sploh pomika naprej. Tako pa pazi na vsako uro, ki jo tolčejo kladiva v zvoniku, ve za vse dneve, ob katerih hodijo gospod s fare semkaj maševati, navija kolesje v stolpu, ob sobotah pomete po cerkvi, pa še prah obriše in rože razstavi po oltarju, če mu jih otroci kaj prineso.

Jecl je potegnil dva dima iz pipe, pa jo je razburjen kar tlečo vtaknil v žep. Šele ko je zaduhal smod po zapaljenih cunjah, je opazil, da mu je žep prežgalo.

Jecla je zmrazilo, pa ne od hladne novembrske sape, ki se je dvignila onkraj vode, ampak od nečesa drugega. Na svoje zanke je mislil in na zajce v njih in pri tem na pipo pozabil. Pa mu je zato žep prežgalo. Kaj ga ni sam Bog narahlo opomnil, da ne dela prav?

Skoraj s strahom je pogledal na blede sonce, ki se je pravkar dotaknilo hriba. Moral bo dobro stopiti v breg, če bo hotel pred nočjo pregledati tiste zanke. Toda malo se mu le zdi, da ni vse prav, kar počenja. Takale stvar je greh in, če dobro premisli, še precej velik. Posebno če se spomni, da na eni strani v cerkvi Bogu streže, na drugi ga pa za hrbtom goljufa.

Jecl je nejevoljno stresel z glavo. No, še te misli je zdajle treba. Pred dvajsetimi leti je zadnjikrat nastavil zadrge v hosti, pa je malo manjkalo, da ga niso dobili. Ne bilo bi treba dosti, pa bi gozdar namesto zajca njega na sodišču zadrngnil za nekaj mesecev. Kar stesni ga v prsih, če se tega domisli. Kakšna sramota bi pa tudi bila! Mežnar je, pa zanke

nastavlja! Saj bi ga vaščani še pretepli, če bi mu res kaj dokazali. Pa ga je rajni župnik Janez pri gozdarju tako lepo izrezal, da ga lepše ne bi mogel. Zato ga je pa potem v župnišču pestil, da mu je grešna duša kar pokala. In še obljubiti mu je moral, da se ne bo nikoli več dotaknil zank.

Jecl prav na hitro pobira vse dogodke skozi svojo glavo. Misli naglo in se rebrí sam nase. Zdaj se mora odločiti, kajti sonca je nad hribom komaj toliko, da ga še srednje velika malha ne bi bila polna. Ali gre zdajle v reber ali pa pusti vse skupaj pri miru. Toda če ne bi mislil na zanke, tudi žepa ne bi prežgal. Če pa je škoda že enkrat tu, jo mora človek vsaj na neki način popraviti. Kak rejen zajec bi jo prav dobro zamašil.

Zdaj nabere Jecl obraz v zadovoljne gube in zamahne z roko. Župnik Janez je umrl; dvajset let je dolga doba in tudi sam je v tem času prišel do prepričanja, da takle zajec, ki ga na lepem zmakneš iz hoste, konec koncev tudi ni tako velik greh. Kje pa je zapisano, da je Bog ustvaril zajce samo za nekatere? Mar niso vsi ljudje enako vredni?

Na mah je Jecl druge pameti. Nič več ga ne moré pomisleki. Prav zares se Bogu z zajcem ne more preveč zameriti. Res da je ta žival malo večja kot polh; toda če se polh lahko lovi brez greha, mu bo v nebesih tudi pri zajcu malo spregledano.

Bil je zadovoljen, da je prišel do takega zaključka. Škoda, da se že prej ni tega domislil. Potem bi imel lažje srce in vest in bi do zdaj lahko že vse zanke pregledal. Tako ga je pa kar nekaj zadrževalo doma. Toda zdaj si ne dela nič več iz tega in bo šel. Celo pipo bi si prižgal, če bi imel kaj več časa. Pa ga nima, kajti sonce je že za hribom; preden pride do zank, bo pa tudi že pošten mrak. Zato je kar urno stopil v hišo, pograbil nahrbtnik, vtaknil vanj dve zelenki in ključ od zidanice. Vse to mora biti, da bo imel vsaj izgovor, če ga kdo kaj vpraša. Da bi delal na večer sprehode po hosti nad vinogradi, mu najbrž ne bi nihče verjel.

Jecl zavije zadaj za hišo, stopi kakih dve sto korakov po kolovozni poti, potlej pa kar povprek po bližnjici čez košenico. Spešen je, čeprav ga nekoliko tare naduha. Za trenutek postane in gleda, kako zmerom bolj ugaša svetloba za hribom. Mrak se seseda zmerom bolj na gosto, posebno v globeli nad reko ga je že na vatle debelo. In sapa, ki vleče skozi suho listje na hrastih, ga mrazi, da Jecl nehote zaviha ovratnik. Prav za prav to ni več sapa, to je že prava burja, saj jo vendar sliši, kako buči više gori v hosti. Burja je to, mrzla in ujedljiva, a vendar ne tako močna, da bi pregnala mrak, ki se zmerom bolj stiska na zemljo.

Jecl stopi hitreje po poti, a ga zaskrbi in mu je naenkrat skoraj žal, da je odšel od doma. Res ni naredil prav, vsaj kar se zvonjenja tiče. Če bi zdajle potegnil za vrvi, ne bi bilo nič prezgodaj. Tako pa bo najbrž pošteno mudil.

Toda zdaj je, kar je! Rajši se bo malo podvizal, kot pa premišljeval. Da bi bil le enkrat pri zidanici, potlej bo v dobrih desetih minutah pregledal vseh pet zank; nazaj gredé stopi pa še do tiste, ki jo je nastavil nad kamnitno pregrado. Če ne bo nikjer, bo tam skoraj gotovo, kajti dobro se spominja, da je prenekaterikrat videl zajca, kako je po oni stezi prhal v dolino. Sicer pa to ni bilo nič čudnega, ko pa je rasla tamkaj poleti tako sladka detelja in tudi lubje na mladih jablanah v zimskem času ni bilo ravno napačno. Toda taka stvar se včasih maščuje, in Jecl ne bi rekel dvakrat, da bo zajcu ravno danes odklenkalo. Presneto dobro je nastavil zadrigo, zajci se pa tudi podijo po tisti poti, kot bi jo vzeli v zakup.

Zdaj je Jecl že tik pod vinogradom. Včasih ga nagel korak kar spodnese, kajti pot je vsa razhrebana od minulega deževja, ki je izpralo zemljo in drobno kamenje. Ves usopel je in pošteno si je pretresel stare kosti. Še po teh nerodnih stopnicah bo moral skozi vinograd. Drugikrat je tu počival, danes pa skoraj ne sme. Že tako se mrak zmerom bolj gostí in pozno je. Jecl močno sope, prestopi kak ducat stopnic, pa misli, da mu bo prsni koš stisnilo. Mora počivati. Vsaj toliko, da pošteno zajame zraka in si popravi nahrbtnik. Prazen je, pa mu je skoraj odveč. In noge ga komaj držijo. Sam sebi se čudi, kam je vendar dal pamet, da je mislil, da bo v enem mahu zdelal vso pot. Pa na starost je tudi pozabil. Nori vkreber, kot bi mu bilo dvajset let, ne pa da mu je blizu sedemdesetih.

Burja vleče skozi trtno listje, ki se je že čisto posušilo in na robovih skrivenčilo v svitke. Skozenj vleče burja in se nenadno zažene pod Jeclov suknjič, da ga mraz kar strese. Ta se zave. Kaj pa vendar stoji, kot bi mislil, da bo korenine pognal? Naprej mora! Naglo predene palico v levo roko, da si bo z desnico pomagal ob kolju, ki stoji pri trtah poleg stopnic. Zdaj gre laže, čeprav se te vlečejo, kot bi jih ne hotelo biti nikoli konca.

Nazadnje je kljub vsemu pri zidanici. Pa si ne da miru, čeprav je truden, da bi se sesedel. Samo steklenki pobere iz nahrbtnika in jih postavi pred vrata, pa ključ predene v žep, potlej pa kar v hosto zadaj za zidanico. Hiti, pa se že pri prvi koreniki, ki je molela čez zabrisano pot, spotakne, da ni manjkalo dosti, pa bi z glavo potipal ob gaber pred seboj. Se mu je že zdelo, da bo tako. Doma se obira, zdaj pa vedlá, da si bo nos razbil, če ne še kaj več. Hvala Bogu, da ni zank nastavil preveč visoko. Še teh ne bi lahko našel v temi, ki se je v hosti pod drevjem kar naenkrat zgostila, če ne bi tako dobro vedel za mesta, kjer jih je nastavil.

V resnici je moral skoraj napenjati oči, ko se je ustavil ob prvi zadrugi. Sprva je še opazil ni; šele ko se je sklonil niže, je videl, da je nedotaknjena. Vse je bilo tako, kot je pripravil včeraj popoldne. Svetla

prožna žica je bila nekoliko dvignjena od zemlje, čez njo je bilo malo suhe trave in ščavja. Sicer jo je burja ponekod odkrila, toda to ni bilo ravno preveč važno. Kdo neki pa bo hodil tod okoli? Menda prav zares nihče ne uporablja te zajčje stečine. Vsaj videti je tako, ko je ponekod vsa preraščena z visoko, zdaj že od burje nekoliko počesano in poležano travo. Toda živad se brez dvoma podi po njej, kajti včeraj je na več krajih opazil zajčje sledi, ki jih je pustil za sabo, ko se je ob zadnjem deževju zemlja razmehčala; višje gori pa je zasledil celo parklje srnjadi. Zato se mu je zdelo kar čudno, ko je našel vse tako, kot je pustil včeraj.

Sprva je hotel zanko spraviti, pa se je takoj premislil. Naj ostane, kjer je, če je že enkrat nastavljena. Čas ima, bo pa jutri spet prišel pogledat, če se le ne bo kakšen kos mesa zaplel vanjo.

Tudi v drugi zanki ni našel ničesar. Toda ko se je sklonil bliže, se je prestrašil. Zanka je bila skoraj čisto zadržnena. Možno je sicer bilo, da bi še bežeča žival obrsnila obnjo, toda to je bilo malo verjetno. Prej kot ne, bo imel kak človek vmes svoje prste. Morda zankar ali celo gozdar. Ob misli na poslednjega mu je naenkrat postalo vroče, kljub burji, ki je nenehno tulila v votlem žlamborju. Zdelo se mu je celo, da se je mrak nekam razredčil in da ga izza bukve nekdo opazuje. Ravno gozdar mora to biti in nihče drug. Zdaj je vsega konec. Le kaj naj mu odgovori, ko ga bo vprašal, čemu stika tod okoli. Da ga bo pustil mirno naprej, tega še misliti ni. Čuti, kako se mu je orosilo čelo pod klobukom in kako mu srh leze v hrbet. Niti prestopiti si ne upa. Toda zdaj je že vseeno. Gozdar ga je videl in jutri bodo vsi vedeli, kaj je počenjal v rebri. Ko bi se vsaj k zanki ne bil sklonil, potlej bi se morda še kako izgovoril. Tako pa je to popolnoma nemogoče. Vse je videl gozdar: kako je s poti stopil semkaj, kako se je ustavil ob zanki, jo pregledal; skratka, vsa stvar je za gozdarja jasna kot beli dan. Čemu potem še tajiti in se poskušati na kakršen koli način izvijati? Še najbolje je, če stopi predenj, ga prosi, se spravi na kolena, če je treba, samo da njegova sramota ne pride med ljudi.

Pot na čelu ga mrazi. Pa se kljub temu odkrije, zbere svoje moči in negotovo stopi proti bukvi. Toda že po nekaj korakih se ustavi.

»Gospod gozdar!... Gospod goz... daar!« izhlipa proseče.

Nobenega odgovora. Jecla obhajata mraz in vročina obenem. Zdaj še enkrat spravi skupaj svoje moči, trenutek pomišlja, nato pa krikne v mrak težko in obupno, da se lastnega glasu prestraši:

»Gospod gozdar! Odpustite!... Nikoli več!«

Toda gozdar je ostal negiben in njegov obraz se zlokobno sveti izza drevesa. Zdi se, da se mu smeji in da mu privošči nesrečo. Jecl se hoče obrniti, pa si ne upa in tudi ne sme tega storiti. Pred njega mora, vse mu bo povedal in priznal, pa če bo potlej moral tudi po kolenih drsati za njim, če bo gozdar tako zahteval.

Starcu leze strah v kosti. Komaj premika noge. To je vendar nekaj groznega. Zakaj oni ne stopi izza bukve? Jeclu se dozdeva, da ta nima dobrih namenov. Ali ne sega nekam za deblo? Morda po nož ali celo po puško?

Jecla davi groza. Zakričal bi na pomoč, pa ne zmore več. Prsti se mu razkrečijo, palica telebne in klobuk se mu zakotali po tleh. Nehote se opoteče proti bukvi. Roki dvigne nad glavo in z izsušenega jezika se mu utrže bridko in proseče:

»Usmiljenje, gospod gozdar!«

Nobenega odgovora.

Starec dreveni, kajti zdi se mu, da je obraz onega še bolj grozen kot prej. Prav nič se ne gane na njem. Niti z očesom ne trene. Jecl strmi. Naenkrat se mu zazdi... Moj Bog, saj to je vendar...

Jecl zazija, veke se mu še bolj razširijo in zdaj bulji v tisto stvar za drevesom. Saj to, kar je zagledal zdajle, vendar ni nikak človek! Samo dvoje brezovih debel je nekdo prislonil ob bukev in eno moli z zgornjim koncem izza nje. To je bil torej tisti gozdarjev obraz, ki se ga je tako prestrašil.

Starec stopi do bukve. Še zmerom se ves trese in drgeta. Drugikrat se je sam sebi smejal, če se mu je primerilo kaj sličnega. Tudi zdajle bi se mogoče, da ne bi bilo zank. Toda če pomisli nanje, mu v resnici ni do smeha. In vrh tega mu je tudi strah pregloboko segel v kosti.

Jeclu se dozdeva, da se je prebudil iz težkih in zoprnih sanj. Torej, hvala Bogu, gozdarja le ni tukaj! Toda zank ima za zmerom dovolj. Šel bo in jih vse po vrsti pobral. Res je zajec nekoliko več vreden kot polh, toda toliko strahu, kot ga je zavoljo njega prestal te minute, pa spet ne.

Šele zdaj se za silo zbere. Čudi se, ko vidi klobuk na tleh. Le kdaj mu ga je burja z glave zagnala na zemljo? Napenja pamet, pa si ne domisli, da ga je sam snel z glave in ga v strahu spustil iz rok. Toda, kje je palica? Klobuk si natakne in išče svojo grčevko. Za sabo v listju jo zapazi. Ko sega po njo, ga nenadno vrže pokonci, kot bi ga gad usekal.

Kaj je to? Mar ne zvoni nekje avemarijo? Prisluhnil je. Ni se motil. Pri fari je udarjal zvon, počasi in mogočno.

Ves zbeگان je. Zdajle bi moral v podružnici potegniti za vrvi. Mar naj teče? Saj je vendar nemogoče. Če bi bil mlad in bi drvel na vso sopo, pa bi še prišel prepozno. In ta gosti mrak. Saj je skoraj tema. Še dreves kmalu ne bo ločil.

Zdaj je obupan prav do kraja in kar sesede se v veliki nemoči. Vse mu brni po glavi. Nobene pametne misli ni več zmožen.

Sedi in bulji predse. Toda naenkrat se mu misli uredi in zdi se mu, da čuje svoj zvon. Ne moti se. V resnici čuje zvonjenje. Najbrž so ga domači pogrešili in je nekdo namesto njega stopil pod zvonik.

Jecl si oddahne. Da le doma na avemarijo niso pozabili. Zdaj je na mah ves zbran in ve, kaj mu je storiti. Kljub nastajajoči temi najde tisto zanko, ki se je na neki način tako nemogoče zadrnila. Izpod korenine jo odmota in stisne v žep. Noče, da bi mu še enkrat naredila kaj tako bridkega in mučnega kot danes.

Potlej se spusti kar povprek k ostalim trem zankam. Ne vidi slabo razhojene steze, po kateri ljudje vlačijo in nosijo suhljad do glavne poti. Listje mu šumi pod nogami in burja še zmerom vleče. Še tretjo in četrto zadrgo najde in ju spravi v žep. Zdaj bo snel še peto in domov grede še tisto, ki jo je nastavil na pregrado pod vinogradom. Ono prvo, ki jo je pustil zgoraj na poti zakrito s travo, bo šel iskat jutri. Nocoj mu je preveč od rok.

Toda pri peti zanki, ki jo je nastavil v živo mejo, tam, kjer se stikata hosta in košenica, se je začudil. Kljub temu, da je bilo že skoraj temno, je na prvi pogled videl, da je nekaj v nji. Bil je zajec. Nekaj pedi nad zemljo je obvisel. Prav slučajno je Jecl pred dobrim tednom v tem grmovju na bodičju opazil kosem zajčje dlake, ki jo je dolgouhec pustil tukaj, ko se je smolil skozi njo. Potlej je včeraj na slepo srečo nastavil; no, danes je pa že uhač ostal v zadrugi.

Starec se je sklonil do zajca. Kot je za silo razločil, žival menda ni dosti trpela, zakaj žica se ji je zarezala ravno okoli vratu. Toda sunek je moral biti močan, da je zajca vrglo na onkraj grma. Sivi trup je bil dolg in pretegnjen, visel je v zraku in se je samo z zadnjo desno tace dotikal zemlje, kot je Jecl pobliže ugotovil. Samo prestrašiti se je moral precej, ko mu ni dalo več dihati, kajti oči je imel izbuljene, da se je zdelo, da bodo vsak čas padle iz jamic.

Jeclu se je zajec skoraj zasmilil, ko ga je jemal iz zanke. Prav nič mu ne bi bilo hudo, če bi zadrgo našel prazno. Toda če je uhač že enkrat tukaj, bi bil greh, če bi ga prepustil kakšni lisici. Kar v svojo ponev ga bo preselil. Bo vsaj za njegov pregoreli žep in prestani strah malo povrnjeno.

Odvezal je nahrbtnik in zmašil zajca vanj. Tudi zadrgo je pobral iz grmovja, kljub temu, da mu je bilo malo žal. Brez dvoma ta zajec ni edini, ki prihaja na pašo skozi ta vratca v meji. Sicer pa bo o priliki lahko spet poskusil svojo srečo.

Kar nekam mu je laže in bolj gotovo se je vračal proti vinogradu, kljub temu, da ga je težil zajec in je pot bolj tipal s palico, kot pa razločil. Že po nekaj minutah je stal pred zidanico, jo odklenil in prižgal svečo. Prileglo bi se mu, da bi zdajle malo posedel ob vinu, pa je bilo že pozno in se ni smel preveč muditi. In domače bi najbrž tudi skrbelo, ker jim ni nič povedal, kam gre in kdaj pride. Zato si je v dušku privoščil kake pol majolike, napolnil steklenki, ju stlačil k zajcu v nahrbtnik,

nastavil nato še nekaj požirkov, ugasnil svečo, zaklenil vrata, potlej pa kar pot pod noge.

Vino ga je ogrelo in v burji, ki je strupeno pihala, je bilo to dobro in zdravo. In zavest, da nosi na hrbtu pijačo, s katero bo zalil jutrišnjo pečenko, je bila tudi nekaj vredna. Že je hotel zaviti po stopnicah na vozno pot pod vinogradi, ko se je domislil, da ima na ogradi še šesto zanko. Kaj če tudi v njej ni kak uhač kar na lepem pozabil dihati? Prav nič si ga ne bi pomišljal pobasati v nahrbtnik. Zdaj je že mrzlo in meso se ne usmradi kar tako. Še do nedelje bo lahko počakalo.

Jecl je šel tri stopnice nazaj, potlej pa kar postrani do tiste kamnitne ograde, ki jo je še v mladih letih pomagal postaviti svojemu očetu, da zemlja ni preveč drsela iz zgornjega v dolnji vinograd, ki je bil cel seženj pod tisto pregrado. Tam se je stekala prečna pot, bilo je tudi nekaj grmovja, in vrag vedi, kaj je imelo zajce, da so se vedno tako radi podili tod mimo.

Jecl je stopil na pregrado in s palico potipal predse. Previden mora biti, kajti en sam neroden korak, pa bi zletel tja spodaj. Še na kolje se lahko do smrti nabode.

Starec tiplje in stopinje so mu negotove. Seveda, podnevi je malenkost hoditi po tej pregradi, toda zdajle, ko še grm na tri korake komaj razločiš, je vse to malo drugače. Saj najbrž ni tako temno, kot se mu zdi, samo njemu so že oči močno opešale. Toda držati se mora čisto pri kraju. Prav na rob je včeraj nastavil zadrgo, tako da je lahko zajca še pod pregrado zagnalo, če se je pridrevil s tako silo kot tisti tam gori v živo mejo.

Na sredi ob velikem grmu se ustavi. Tukaj nekje mora biti zanka. Nič ne razloči. Moral bo prižgati žveplenko in pogledati, samo če mu je ne bo burja prehitro upihnila. Seže v hlačni žep, toda škatlice ni. Šele zdaj se spomni, da jo je pozabil na sodu v zidanici. Malo se jezi, išče v drugem; spet nič. Kam jo je vendar spravil? Vse žepe obrne. pa se precej potolaži, ko se spomni, da zavoljo burje najbrž itak ne bi mogel svetiti.

Zdaj se spravi na tla. Nič drugega mu ne kaže, če hoče najti zanko. Kleči na desnem kolenu in tiplje. Kamenje, odpadlo listje, resje, osat, šope suhe trave... Vse najde in dotiplje, samo zadrge ne. Morda je ta nekoliko bolj spredaj? Za dva koraka se pomakne po pregradi dalje in spet išče. Zleze onkraj grma, nato malo bolj na levo, tiplje z roko po zloženem kamenju, toda zanke ni nikjer. Potem se domisli, da jo je morda kdo pobral. Sicer pa je itak predaleč zalezal, saj je, če se vsega prav spominja, nastavil zanko na oni strani grma. Nazaj mora. Iskal pa ne bo več. Samo hlače si bo raztrgal na tem kamenju, če se bo še kaj časa plazil todile. Bo že jutri podnevi pogledal semkaj.

S težavo se spravi pokonci, si naravna nahrbtnik, se obrne in pomeri s palico pot pred seboj. No, čisto po nepotrebnem je lezel na to pregrado. Še zebsti ga je začelo povrh, kajti tista toplota, ki mu jo je dalo vino, se je v burji kar nekam porazgubila.

Počasi prestopi, ker čuti, da ni nič kaj gotov v nogah. Vino mu je najbrž nekoliko zlezlo v glavo, toda to ni nič čudnega, če pomisli, da se je dobre četrte ure z glavo naprej plazil po pregradi. Da bo le enkrat prišel s te police in da zdela potlej tistih nekaj stopnic, pa bo na varnem. Toda kakšen vrag pa je to? Nekaj mu naenkrat zadrži levo nogo. Pa menda ni zadruga? Tri sto zelenih! Jecl sune z nogo, pa ne more nikamor. No, ta je lepa! Zdaj se je ujel namesto zajca. Skoraj na smeh mu gre, ko stopi na rob pregrade in dvigne levo nogo, da bi jo oprostil zanke. Tedaj se zamaje kamen pod njim.

Jeclov smeh se je nenadno sprevrgel v grozo. Niti zavpiti ni utegnil. Kot bi odsekal, je s kamenjem vred zgrmel pod pregrado. Telebnil je na zemljo in težki nahrbtnik mu je priletel na glavo, da sta obe steklenici trdo zazvenčali. Klobuk se je zakotalil nekam po vinogradu in leva noga mu je obvisela v zraku, pripeta na zadrugo. Jeclu je zabobnelo v glavi, zazdelo se mu je, da se je naenkrat naredil dan okoli njega, da je sinilo sonce, ki pa je trenutek nato ugasnilo, ker mu je nekdo čez obraz poveznil vrečo. Čutil je, da ga neki orjak vleče za noge kvišku, da se mu je težka skala zavalila na glavo in da ga ljudje močijo z vinom. In še silno žejo je občutil v ustih, vino pa mu je kar šumelo v ušesa, curljalo preko oči in temena, toda nihče mu ni kanil niti kaplje na izsušeni jezik.

In kot je navada, da ljudje poiščejo tistega, ki se je izgubil — če je to seveda v njihovih močeh — tako so poiskali tudi Jecla. Ni bil pri zavesti, ko so ga našli, toda dihal je še. Oprostili so ga zanke in ga postavili na noge, kot se to spodobi za poštenega človeka. Slivovka, ki so mu jo vlili v usta, ga je spet spravila k zavesti. Jecl se je čudil in zijal, kot bi padel z drugega sveta. Tajiti pa le ni mogel. Kako neki, ko pa mu je iz žepa molel cel šop zank in je malo prej zadrugnjeni zajec tako lepo čepel na njegovi glavi, vrh obeh razbitih steklenic.

Gozdar mu je zajca vzel, sicer pa je zamižal na obe očesi. Jeclu je bilo prav. Še Bog, da se je vse tako izteklo!

Cel mesec po tistem je Jecl po berglah prenašal nategnjeno nogo. Pri podružnici pa ni več zvonil, kajti zavedal se je, da bolečine pač minejo, da preide lahko marsikaj, da pa se njegova sramota le ne da tako izbrisati kot kreda z mokro cunjo.

Francesco Petrarca — I. Čampa | Zmagoslavje smrti

Ta ljubka in mlada žena, polna slave,
ki danes je gol duh, ščepec prsti,
nekdaj pa vzvišen lik kreposti prave,

prišla je iz boja z lovorjem časti,
vesela, da je zmagala sovraga,
ki ljudski rod z lokavostjo pesti.

Orožje drugo ne, le duša blaga
in lep obraz, boječ in sramežljiv,
pa modri govor — to je njena zmaga.

Se zdelo je, kot nov bi čudež bil,
ker Amorju je strla lok, puščice,
ki mnog je umrl od njih, mnog trpel živ.

In lepa žena, izbrane z njo družice
gredoč od zmage divne v krog ubran
so se porazvrstile žarkolice.

V številu skromne: redkim slave dan
je svit: vendar je vsaka zaslužila,
da jo slavita pesem in roman.

Njen prapor ta podoba je krasila:
v zelenem polju snežen hermelin
z ogrlico iz topázov in zlatila.

Korak ji ni bil zemski, prej z višin
božanskih, prav tako besede njene.
Blagruj se, kdor si take usode sin!

Kot zvezde, k soncu v krog zvrščene,
ki jim ne jemlje svita, jih krasí,
bile so druge, s cvetjem okrašene.

Ker srčna nežnost vredna je časti,
se je pomikal v radostni vedrini
ta trop; kar prapor mrk in črn oči

mi vzro, z njim neko ženo, vso v črnini.
In z jezo, ki podobne ni bilo
še za Gigantov v flegijski dolini,

se dvigne in de: »Ti, žena, ki tako
ti z mladim krasom lice je posuto
in še ne veš, kdaj dnevi ti steko

se, tista sem, ki me prerano, kruto
nazivaš ti ter rod, ki gluh, brljav
pred mrakom se v noči zavija kuto.

Trojancev, Grkov rodu pot končal
je in slednjič še krdelom rimske čudi
moj meč, ki vedno bodel je, sekljal.

Pod njim barbari padali so tudi
in strla sem nešteto praznih sanj,
če kdaj sem ga zadrla v mlade grudi.

Zdaj na življenje vaše, ki bi zanj
vse dale, merim pot, ko ni priliti
utegnila usoda še grenkosti vanj.«

»Do teh moči nobene nimaš niti
do mene vse, le do mesa tegà,«
dé ta, ki ji podobne ni dobiti.

»Saj bi nekomu vir bolí bila,
ker z mano blagor njega pal bi tudi,
a jaz bi blažena s teboj odšla.«

Kot ta, ki rãzlog nov se mu ponudi,
zagleda, česar sprva ni dojel,
in zdaj temù se zaprepaščen čudi,

bila je okrutnica; ko pa minil
je hip: »Poznam jih,« je spregovorila,
»in vem, kedaj jih je moj zob zatél.«

Potem je v govoru bila bolj mila:
»Res, ti, ki vodiš te krasote krog,
še nisi strupa mojega čutila.

A če povem ti svoj nasvet, ki strog
ukaz bi bil lahko, da je najbolje
ogniti se starosti, nje nadlog,

bi čast, ki je storiti nimam volje
drugod, skazala ti: da greš od tod,
ne da bi vedela, kaj strah in bol je.«

»Tako, kot bo določil mi Gospod,
ki sam z neba vsemirje vlada, vodi,
naj grem za drugimi poslednjo pot.«

To rekla je, ko vzrl sem, da od povsodi
z mrličji napolnjuje se ravan,
ki jih pero nobeno ne presodi.

Od Kine in Indije na špansko stran
je polnil plan, obrobljeno s slemeni,
ta silni trop, skozi tek vekov nabran.

Z maziljenci posvetnimi cerkveni,
ki jim je znan nekdanji bil sreče slad,
bili zdaj tu so z golimi rameni.

Kje zdaj časti so, kaj je njihov sad,
kje žezla, kje zlato, dragulji v kroni
in kje so mitre, kje oblačil škrlat?

O ubog, kdor v mislih na posvetnost toni!
(A kdo ni tak?) In prav se mu godi,
če goljufan na koncu koncev kloni.

O slepci, kaj so zdaj naponi vsi?
Saj ste v pramater zêmljo se vrnili
in vaše ime se komaj še sledi.

Ne vem, če od tisočeri del storili
ste kaj, kar ne bilo bi prazna stvar.
Kdor to razumeš, k molku se ne sili!

Kaj to, če tujih si zemljá vladar
in ti tlačani narod, ki že v rodi
so mu samo nakane v tvojo kvar?

Brž ko pri kraju divji so pohodi
in si s krvjo zavzel zemljo, zaklad,
vse rajši bi živel ob kruhu in vodi

in démante za steklo menjal rad.
Pa vsa ta stvar predaleč me zavaja:
čas je, da grem spet prvo opisovat.

Da zadnji hipi so prišli, sem skraja
dejal, za te mladosti dične soj
in z njo korak, ki vsem trepet zadaja.

Ob njej se zbral je še krepostni sloj
žená, ki žive videle bi rade,
če groze prost lahko je smrtni boj.

Samo zato so krasotice mlade
prišle, da o koncu izvedele bi kaj,
ki se do vseh enkrat samo prikrade.

Ljubezen družila jih z njo je in kraj. —
Kar smrt en las, zlato žareč spulila
z glavé te plavolaske je tedaj.

S tem naš najlepši cvet si je izvolila,
pa ne iz sovraštva, le zato, da vsem
bi dokazala, kam nje seže sila.

O, koliko tožbá, solzá pri tem
bilo je, ker se niso več rosile
te oči, ki jih tak dolgo opeval sem!

Ko druge v žalosti roke so vile,
samevala spokojno je ter plod
vrlin že brala, ki so jo krasile.

»Boginja smrtna, pojdi v miru od tod!«
so vzklikale ji; po pravici, dasi
je kruta smrt še k njej našla si pot.

Kaj šele druge, če v boleznih časi
obup in dvom obhajal bi že njo?
O nád slepota, ki se v srcih glasi!

Kdor zrl je, vé, če zemlja je za to
božansko vilo mnogo solz točila;
ti, ki poslušáš, misli si samo!

Kako me sreča kruto je zvodila:
spoznanje ob istem času kakor smrt —
oboje zgodaj šestega aprila.

Nihče ni v suženjstvu tako potr
ne v smrti, kakor jaz v prostosti
in v tem, da sem od smrti bil prezrt.

Da umrl pred njo bi jaz, ki po starosti
sem prvi, bi za svet bilo bolj prav:
ostal pri njem bi biser vseh kreposti.

Opisati bolí bi te ne znal:
še misel nanjo drznost je, nikari
da v verzih rimanih bi o njej jecljal.

»Krepost je umrla, zatonili čari
so plemeniti! Kaj bo z nami zdaj?«
tožili ob čistem zglavju žen so pari.

Kdo zrl je večjo dovršenost kdaj?
Kdo užival že v besedi bolj izbrani
in v petju, ki premore ga le raj?

Ko duh zapustil je v mladosti rani
telo to, vzal s seboj zaklad vrlin,
razvédril je nebo na tisti strani.

Pojaviti noben pekla se sin
ni drznil z svoje temne jeze vzkipi,
dokler je smrt opravljala svoj čin.

Ko so žené, onemele kakor kipi,
le v njen obraz upirajoč oko,
verjele, da prešli so zadnji hipi,

odšla je duša umirjena v nebo,
kot sveče plamen, ki se sam použije,
in ne kot tak, ki pihi ga vzemo.

Bila ko luč je, ki sladkobo lije,
in dasi hrane vedno manj imá,
do konca v istem sladkem svitu sije.

Ne bleđa, a bela vse bolj od snegá,
ko pada v diven log, ki poln miru je.
Ko da počiva od dolgega hodá

in lepo čelo, kjer več duh ne snuje,
prekriva ji sedaj sladkoba snà,
bilo je to, kar umreti se imenuje:

na njej še smrt vsa lepa je bilà.

OPOMBE

Francesco Petrarca (1304—1374) je za Dantejem drugi največji pesnik italijanske renesance. Poleg svoje »Pesmarice« (Il Canzoniere), ki je ena najlepših pesniških zbirk ne samo v italijanski, temveč tudi v svetovni literaturi, se je svojemu velikemu sodrugu Danteju vredno postavil ob stran tudi z obširno pesnitvijo »Zmagoslavja« (I Trionfi), ki jo je v presledkih pisal čez dvajset let. »Zmagoslavja« so alegorična pesnitev v tercinah, s katero je hotel pesnik povečati preselitev svoje ljubljenske Laure v božansko kraljestvo Duha. Vse delo ima deset poglavij. Prva tri opisujejo Zmagoslavje Ljubezni, četrto Zmagoslavje Čistosti, peto Zmagoslavje Smrti, naslednja tri Zmagoslavje Slave, deveto Zmagoslavje Časa, zadnje pa Zmagoslavje Večnosti ali Božanskosti. — V Zmagoslavju Smrti je hotel poet prikazati Laurino božansko

smrt kot zadnjo nujnost čistega življenja, ki si ga je njegova ljubljenska pridobila z dolgo vajo v čednosti. Duh je pri njej vedno obvladoval snovnost, zato sta narava in smrt tej ženi, ki je bila že tako vzvišena nad drugimi po lepoti in ljubkosti, izkazali še zadnji privilegij, ki ga ni bila deležna nobena druga, to je, da je umrla brez bolesti in strahu.

...lepa žena, izbrane z njo družice: mišljene so najplemenitejše med ženami, ki so bile pri Laurinem triumfu, kakor: Penelopa, Lukrecija, Virginija, Judita in druge, ki jih našteva pesnik v Zmagoslavju Čistosti, vv. 130—160. — Njen prapor... iz topazov in zlatila: zeleno polje v praporu je simbol mladosti, snežen hermelin pa simbol dušne čistosti. — Flegrska dolina je v Tesaliji, kjer je Jupiter s strelami premagal Gigante, ki so se hoteli polastiti neba. — Dé ta, ki ji podobne ni dobiti: Laura. — Saj bi nekemu vir bolí bila: pesniku. — Čas je, da grem spet prvo opisovat: Laurino smrt. — Korak, ki vsem trepet zadaja: korak v večnost, ki se ga vsak boji zaradi negotovosti, t. j. ali bo deležen v večnosti zveličanja ali pogubljenja. — Krepostni sloj žena: to so bile Laurine prijateljice in someščanke, ki še niso umrle. — Kar smrt en las... spulila... je tedaj: Smrt je spulila Lauri bel las: ta prisposoda, da nastopi smrt z izgubo usodnega lasu, je vzeta iz Virgila (Aen., IV, 698), ki popisuje smrt Didone; le-tej je Proserpina spulila bel las. Kakor veli klasična legenda, ne more nihče umreti prej, dokler mu Proserpina ne spuli belega lasu, ki ga ima vsak živ človek na glavi. — Kako me sreča kruto je zvodila: Laura je umrla 6. aprila 1348, natanko na dan obletnice, ko se je Petrarca zaljubil vanjo. Sam je nekje tako-le popisal ta usodni datum: »Laura se je prvič prikazala mojim očem v začetku mojega mladostništva, v letu Gospodovem 1327, šesti dan meseca aprila v cerkvi sv. Klare v Avignonu, neko jutro. V prav tem mestu, prav tega meseca aprila, prav taisti šesti dan, v prav isti jutranji uri in v letu 1348. je zašla svetloba te zvezde.« — Da sem od smrti bil prezrt: da ni smrt pobrala mene.

Anton Vratuša | Korš in prešernoslovje

Viri pravijo, da se je Korš ustavil ob izvirniku Prešernovih Poezij l. 1869 v dunajski bolnici. Težko verjetno je, da bi jih bil že prej kje videl. Mogel pa je opaziti v Slovuški 1862 prevod Turjaške Rozamunde.

Prešernova umetnost in slovenska beseda se je razkrila torej Koršu šele na Dunaju. In viri pravijo, da je delovala nanj s tako elementarno silo, da se mu je vtisnila v srce in dušo že prve dni.

Prvi drobec iz Korševe delavnice za Prešerna pomeni Jagićevo pismo iz l. 1885, ki ga je objavil Levec v petem letniku svojega Ljubljanskega Zvona (str. 574). Jagić je tega leta potoval po Rusiji in se je v Petrogradu osebno seznanil s Koršem, »davnim poznanikom po dopisovanju«, ki da »ljubi i slovanske literature, med njimi pa posebno slovensko«, dasi je profesor antičnih literatur. Jagić je pravilno opazil, da Korševo nagnjenje do slovenske besede ni samo nekaj zunanjega, ampak da je utemeljeno v neki notranji sili, ki je nagnila Korša, da je začel prelivati slovensko besedo v rusko in prilivati najboljše iz male posodice slovenske poezije v že bogato in lepo izoblikovano Puškinovo zakladnico.

Ob priliki Jagićevega obiska je Korš izročil posetniku »v spomin nekoliko svojeručno napisanih listkov, na katerih so bili prevodi 3—4 pesmi iz Prešerna«. Eno teh, posrečeno prevedeni sonet »Tak kakor hrepeni...«:

Kak vaših zvezd na temnom krugozore,
o Dioskuri, žaždet morehod
sredi grozy, pri pleske burnih vod
kogda igraet veter na prostore —

je poslal Jagić v Ljubljano in prepustil Slovencem, da »sami sodijo, kako je prevajatelj opravil svojo dolžnost«.

Uredništvu sta Jagićeva pozornost in prevod tako ugajala, da je moglo izraziti svoja čustva le v takih laskavih besedah: »Hvaležni smo velikemu akademiku (Jagiću), da pri vsem znanstvenem delovanju ne pozabi Prešerna našega. A hvala tudi gospodu profesorju Koršu, čigar ruski prevod se res tako lepo in tesno naslanja na slovenski izvirnik.«

Leč je bil prebit, začetek storjen, Jagić je gotovo zvedel za Zvonovo hvalo. Najbrž se mu je uredništvo tudi pismeno zahvalilo. In tako je zvedel za topel odziv po korespondenci z Jagićem bržčas tudi Korš.

Na prvi pogled v nasprotju s tem datumom začetka Korševega dela so lastne prevajalčeve besede, ko pravi v uvodu knjižni izdaji (str. XCII), da je začel prevajati »nekako pred četrto stoletja«. Toda, če je mogel Jagić v l. 1835 videti že »listke« s prevodi, je to le znamenje, da je pač Korš že prej prevajal. Da je imel še po petnajstih letih tako malo prevedenega, je v najlepšem skladu z njegovim »listkarskim« delom, kakor tudi z dejstvom, da so bila to prva leta njegove vseučiliške poti, ko mu je preostajalo gotovo le malo časa za izvenštudijske zadeve, z okoliščino, da je prevajal tudi druge pesnike, in z njegovo lastno izjavo, da je začel prevajati Prešerna »brez vsake misli na popolnost«.

Jagićevo pismo je prvo sporočilo javnosti o Korševem delu, prevajalčevo priznanje pa približna časovna oznaka, ki jo lahko spravimo v sklad s Korševim bivanjem na Dunaju.

Leta 1889 pa je že bil Murko iznenaden, kakor je sporočil v desetem letniku Ljubljanskega Zvona (str. 47—49), ker je našel v Rusiji celo vrsto Prešernovih častilcev in ker je slišal, da »je skoraj že ves Prešeren preložen v rokopisu«. Ta »skoraj« je obsegal verjetno vsaj prevod celotnega sonetnega venca in oni sonet, ki ga je objavil Levčev list pet let prej. To dejstvo pa priča zopet, da se je Korš lotil najprej sonetov in sonetnega venca in da mu je morala biti prav ta vezana oblika najbolj pri srcu — znamenja, ki vsa kažejo na Korševo pozornost metriki in vezanim pesniškim oblikam, ki sta jih mogli nuditi predavalcu antičnih literatur tudi italijanska in francoska književnost. Zdi se, da je zanimala Korša sprva prav oblika in da se je hotel preizkusiti predvsem v njej. Saj je rad vpletal Prešernove vezane oblike tudi v svoja predavanja, če je govoril o poetiki.

Občudoval je Prešernove umetnine. Štel je že takrat slovenskega prvega pesnika »k največjim svetovnim«, ni mu pa šlo v glavo, da bi bil njegov ljubljenec »še tak mudrec«, ki bi vtihotapil celo ime v magistrale svojega sonetnega venca. Akrostiha Korš pri prevajanju niti opazil ni. Naknadna sprememba pa je bila nemožna, ker bi bilo treba zavoljo sestavljene zgradbe venca marsikaj razdreti. Razen tega je v ruščini malo besedi, ki bi se začele z u, ju, i. Če bi se že našle take besede, je pa še vprašanje, ali bi bile

po svojem pomenu in po svoji notranji zgradbi ter zunanji obliki uporabne. Zato je ostal sonetni venec v glavnem nespremenjen tudi v izdaji l. 1900, razen nekaterih malenkosti (zdes propeta: v nem propeta; v nei zvenja vse: v nem zvenja vse), ločil in kazasnih popravk (ljubimim byt' tobój: ljubimu) in ene pravopisne spremembe (Byla-b: byla b). Značilno je, da Korš ni upošteval niti ene opazke, ki jih navaja Murko v LZ 1890, in ki so pripisane v onem izvodu, ki ga je moral dati pač Korš Murku in ki ga je ta poslal v Ljubljano.

Korš je čutil potrebo, Prešerna med ruskimi pesniki tudi predstaviti.

Zato je kratko orisal tudi pesnikovo življenjsko pot. Vidi pa se, da je imel na razpolago le še površne in zastarele vire. Sicer ne bi bil zapisal, da se je Prešeren seznanil na Dunaju s Čelakovskim, kot je to trdil Stritar v Klasju. Po Stritarju povzeto je tudi Korševo mnenje, da je Prešeren pred odhodom na Dunaj poučeval Primčevo Julijo in jo vzljubil. Prav zadnje pa priča, da Korš ni imel takrat še v rokah Celestinovega ponatisa iz leta 1882 iz hrvatskega Vienca 1881, povzetega v glavnem po Stritarju, kjer pa Celestin upošteva tudi istodobna Levčeva raziskovanja v dunajskem Zvonu 1879 in se priključuje Levčevi trditvi, da »sa ovom svojom ‚Laurom‘ Pr. nije govorio nikada, nepoznavajuć je lično«. Da je bila znana Koršu knjižica Čeha Penížka o Prešernu iz l. 1882, bi gotovo tudi pomislil, preden bi zapisal, da je Prešeren občeval na Dunaju s Čelakovskim.

Koršu je žal, da ni opazil aktrostiha v sonetnem vencu; tolaži pa se z ugotovitvijo, češ »da niti Stritar ni opozoril na to posebnost magistrala«.

Na koncu prevoda sonetnega venca je podpis F. K., ki pa je prečrtan in spodaj je pripisano z Murkovo roko: Fedor Evgenjevič Korš, profesor klasične filologije na vseučilišči v Moskvi.

Razlike med prvo izdajo sonetnega venca in njega ponatisom v knjigi so malenkostne.¹

Dober odmev prevoda in gotovo tudi ustna Murkova pohvala sta bržčas vlili Koršu še več poguma. Lotil se je dela z novimi močmi. Vendar pa se zdi, kakor da ga je stoletnica Prešernovega rojstva presenetila. Kaj takega bi se dalo razbrati iz vrstic prvega ohranjenega pisma Prijatelju iz začetka l. 1900. »Ako bi ne bil žalibog! pozabil, da pravo v tem leti bo se dopolnilo stoletje od rojstva Prešernova, bi bil še prej se lotil, da bi mogel zares izdati vse njegove poezije v prestavi na rusko; in zdaj mi niso preložene nekoliko pesmi in, kar mi je posebno žalostno, ‚Krst pri Savici‘.« Vzrok temu so bile težave, ki so se pojavile v zvezi s prevajanjem in ki jih tudi Korš ne taji. Sam pravi, da je to, česar ni imel takrat še prevedenega, »zanemarjal kakor pretežko ali manj umljivo za bralca, ki se ni dobro seznanil z življenjem, zgodovinami in narodnimi pesmimi in navadami slovenskej dežele, n. pr. ‚Od železne ceste‘, Nova pisarija, Al prav se piše kawa ali kásha in druge.« V uvodu knjižne izdaje pa Korš govori o dvainsedemdesetih neprevedenih pesnitvah še v začetku jubilejnega leta.

Kakšno literaturo je imel ruski znanstvenik na razpolago za razlago Prešernove pesmi in za potreben uvod svoji knjigi?

Vsekakor je imel vsaj tri vire: Radičevo »Anastazius Grün's Lehrer und Freund, der slovenische Dichter France Prešeren als deutscher Poet«; izdajo

Ne létajo pučice, čebéle,¹⁾
 Krog cvétja ne sumé;
 Člo ribice veséle
 Se kláverno deržé.

O H₂

Žalúje vsáka živa
 Stvar, drága déklica!²⁾
 Ak dálej sánca skriva
 Se lóč ráméniga,³⁾

1x 7x
 Luč 9x

Všé nima róžic pólje,⁴⁾
 Nobén več tčev h₂,⁵⁾
 Bučél leto nar bólje,⁶⁾
 Vč⁷⁾ nima vóda rib,

le 7ed 7xx
 - 7 le h 7x

Óh míšchez, ki má spējo,⁷⁾
 V ljubeznjenih sanjáh,
 Ki sí ná dán želejó,
 Zletóti v pesnicáh,

// 30 7 H₂

Al repetaic razspéti⁸⁾
 Préd nimajo moči,

17x
 7+x

De tvójih jim zasvéti
 Nebéska lúč očí.

Ak hóčeš, de jih sénce⁹⁾
 Pomóril mraz ne bó;
 Ak hóčeš med Slovénce¹⁰⁾
 De tvójo část nesó,

O
 1x h 7x

Saj náme se ozéraj,¹¹⁾
 Ak hóčeš me ljubít,¹²⁾

- 1) «oz» нтъ «oz»; «chóčieš» зачеркнуто автором.
- 2) Поправка автора.
- 3) Поправка автора.
- 4) «chóčieš» надъ с поставленъ знакъ «^o» карандашнѣхъ.
- 5) «chóčieš» надъ с поставл. зн. «^o» карандашнѣхъ.
- 6) Поправка автора.
- 7) Надъ j нѣкто раздровано, и потому нѣтъ точки.

1) Blaga; ylap. 1 ujd.
 2) imeniga, uenp. 1 ujd.
 3) ylapenim na ...
 4) ...
 5) ...
 6) ...
 7) ...
 8) ...
 9) ...
 10) ...
 11) ...
 12) ...

Stran iz že postavljene prve pole Prešerna v Koršovi redakciji in z njegovimi opombami (doslej prva objava)

Prešerna iz l. 1866. in Celestinov, po mnenju poročevalca LZ-a do takrat »naj-korenitejši živopis« Prešerna. K tem trem mrtvim virom pa se je pridružil še četrti, živi. Bil je to študent slavistike na dunajski univerzi Ivan Prijatelj.

Pri Radiću je dobil Korš predvsem nekaj dat s kronologijo Prešernovih pesmi, s katerimi pa je nezadovoljen in pravi, da je zanj to vprašanje še vedno »skoraj sploh temno«. Iz pisem zvemo tudi, da mu niso mogli nuditi niti v Akademiji kaj več kot dva letnika LZ-a (1899 in 1900).

Pri roki je imel Korš še »to in drugo knjigo, ki v njih je bilo vsaj mogoče najti nekaj tako ali drugače se tičočo Prešerna«. Ta na videz nepomembna pripomba »o tej in drugi knjigi« je za nas važna iz več razlogov. Prvič, ker priča, kako malo virov za našo kulturo so imeli Rusi še v l. 1900., drugič, ker razjasnjuje, kakšne kakovosti je bilo vse drugo, Koršu razpoložljivo gradivo razen Celestinove knjižice. Ta mu je mogla dati sicer nekaj novih napotkov za oris in razumevanje Prešernovega življenja, v kolikor je Celestin upošteval Levčeva dognanja (Julija!), ni mu pa mogla služiti v uporo ob razlagi Prešernove pesmi, niti za kažipot do Prešernove duše. Glede tega je bil namreč Celestinov spis zvest posnetek Stritarjevega idealističnega tolmačenja poezije pesnika sonetnega venca in Krsta pri Savici. Korš pa je tolmačil Prešerna realno, lahko rečemo tako realno in prodirno kot takrat pri nas še nihče.

Pove nam pa ta opazka še več. To namreč, da brez Prijateljevega posredovanja in sodelovanja ne bi imeli takšnega Korševega Prešerna, kakršnega poznamo danes. Verjetno je celo, da brez Prijateljevega drezanja in prigo-varjanja bržčas še danes ne bi imeli celotne prestave Prešerna v ruščini. Korševe besede, da »bi mogel zares izdati vse« Prešernove poezije za stoletnico pesnikovega rojstva, ko ne bi »pozabil«, da je na pragu pred tem dogodkom — jasno pravijo, da je mogel izzvati ta »zares« le Prijatelj namig, da bi bilo dobro, ko bi Korš ob tej priliki izdal prevod celotnega Prešerna. — To mnenje je tem bolj opravičeno, ker je Koršu res še mnogo manjkalo do popolnega prevoda, kakor tudi zato, ker je mislil še po vsem tem delati zaplate z »nekaterimi prestavami profesorja Petrovskega iz Gerbeljeve zbirke.« In če bi prešla Prešernova stoletnica brez tega dogodka, bi našel Korš kasneje še manj prilike za njega uresničenje, pa čeprav je nosil »tako željo v prsah že veliko let.«

Pomena Prijateljevega sodelovanja se je Korš sam najbolj zavedal; posebno glede komentarja. Piše mu 17./30. oktobra 1900:² »Morete si... predočiti, koliko so mi bile važne tiste vede, ki jih imam Vam zahvaliti. Gradivo za polovico mojih opomb je docela Vaše, uvod pa sem moral v mnogih mestih popolnoma predelati po tistem, kar ste mi oznanili... če kaka reč mi je pripomogla, to sta bila moja goreča ljubezen do Prešerna in — Vi.«

Zanimivo bi bilo ugotoviti, kakšen je bil ta prvi Koršev uvod. Da nam je znano, katere vire je imel še razen že omenjenih, ne bi bilo težko rekonstruirati ga. Vendar pa moremo tudi brez tega reči, da se verjetno ni mnogo razlikoval od spremnih besedi za prvo izdajo sonetnega venca v letu 1879.

Kateri so bili Prijateljevi napotki in koliko jih je bilo, ne moremo točno ugotoviti, dokler nam ne bo dostopna Korševa korespondenca, kjer bo pač tudi kakšno Prijateljevo pismo. Vendar pa moremo tudi tukaj z gotovostjo

vsaj nekatera dejstva podčrtati, ne pa o njih samo sklepati. Tako vemo iz pisma z dne 17./30. oktobra 1900, da je nameraval poslati Prijatelj Koršu tudi Marnov Jezičnik, pa se mu je Korš zahvalil zanj, ker se je njegov uvod takrat že tiskal.

Najbolj zgovorna priča, kakšna vprašanja vse so trla pisca uvoda prevodu Prešernovih poezij, je pismo Prijatelju z dne 2./15. septembra 1900² s svojimi sedemnajstimi vprašanji, ki jim moremo ob primerjavi s Korševim izdajo točno in z gotovostjo tudi določiti Prijateljev odgovor.

Navajam le nekatera, ki kažejo ali težave, ki so se rodile Koršu ob različnih, vzhodni cerkvi neznanih običajih, a jih imajo na zapadu, ali zanke, ki jih je mogel razvozlati le poznavalec slovenskih kulturnih razmer in krajevnih posebnosti, kakor tudi vprašanja, ki jim ni bilo mogoče najti odgovora s tolikim znanjem, ki je potrebno, da moreš začeti prevajati.

Pri prvi težavi imam na misli Koršev vprašanje. »V romanci Učenec kaj je ‚predpust‘, kadar dekleta se može? To vprašam zatorej, da pri nas ob poslednjem tednu pred pustom nihče se ne more močiti«. — V knjigi že beremo pripombo, da je to ves čas pred pustom, »ko se največ deklet omoži«.

Glede slovenskih kulturnih razmer bi bil rad zvedel Korš med drugim: »Kdo so ti pisarji, ki jih Prešeren je neumrljivo zasramoval v Novi pisariji? Kaj so storili Višnjani s polžem? Zakaj Preširen imenuje Ljudevita Gaja in njegove tovariše janičarje?... proti komu je sonet Al' prav se piše kava ali kasha?... proti komu ‚Ne bodmo šalobarde!‘, kako razprtijo je imel Prešeren s Kopitarjem in kdaj?«

Da je bila Koršu znana šegava domislica »Kdor ne zna napisa brati, sem obrne naj oči«, bi bil lahko sam uganil, kam meri sonet o kaši. Da se ni preveč držal besednega pomena, bi lahko videl, da je sonet Ne bodmo šalobarde! le bridka ironija, in se ne bi spraševal, kako to, da sodi Prešeren v Novi pisariji »o tujkah drugače«. Vsa ta in še druga vprašanja mu je rešil Prijatelj. Njegovi odgovori so ali v Korševem uvodu, ali pa ob posameznih pesnitvah kot opombe.

Na jezik so se nanašala le vprašanja za take izraze, ki jih je Prešeren spretno izpilil v sršene, posebno besedne igre z Lesničnjekom in Levičnjekom in pa s Krempeljnom. Tudi na ta vprašanja mu je Prijatelj odgovoril, kakor si na nje še danes odgovarjamo.

Če je hotel Korš uresničiti svojo namero še pred Prešernovo stoletnico, je »moral nameniti ves čas«, ki mu je bil »na razpolago«, prestavljanju vsaj najboljših še neprevedenih pesnitev, kakor se sam izraža v pismih Prijatelju. Prešernova pesem in lastna volja (do poustvarjanja sta bili poleg Prijateljevega drežanja gonili, ki sta mu odvrnili tudi misel na pomoč Petrovskega in Ščepkina.

Po dobrih sedmih mescih dela je že ves vesel sporočil Prijatelju v pismu z dne 2./15. septembra 1900,² da mu je šlo »vse bolje po sreči«, kakor pa je sam pričakoval. »Zdaj je prestavljeno vse,« piše, »kolikor je ostalo od slovečega pesnika slovenski in nemški, razun pozdrava Janezu Hradeckemu, soneta proti izdajalcu Volkmerovih fabul, dvanajst napisov zabavljivih, nagrobnih in drugih, tristiha o Bogu (ne pa tetrastiha, kakor se pečati), dveh uganek in nemškega soneta k Antonu (ne Matiju!) Čopu.«

Merilo za neprevedene in opravičilo za tako ravnanje mu je bilo dejstvo, da jih tudi izdaja iz 1847 razen soneta Antonu Čopu nima. K temu pa se je pridružila še čisto osebna misel, za Korševo stališče opravičljiva. Misel namreč, da izpuščene pesnitve »ne imajo zanimljivosti za tujega bralca, ne Slovenca, marsikatere z njih pa bile bi še neumelne brez dokaj dolgih razlag in pa morebiti takih, ki jaz komaj bi mogel jih dati.« Dober mesec kasneje govori Korš Aškercu v pismu z dne 8./21. oktobra 1900,² da »s Prešernom pa reč obstoji tako, da njegov tekst je že natisnjen pri založnikih Liessner in Göschel v Moskvi...«, a da še »ostajo v opombah pozivi na predgovor«, ki da je pravkar v tisku. Ker je bilo že malo časa do stoletnice Prešernovega rojstnega dne, je Korš te dni še bolj hitel in prigovarjal založnika, da bi dobili »slavisti in slovanski pisarji« njegovo knjižico še ob pravem času. Kljub temu pa ne more povedati tudi še 14./27. novembra² nič drugega kakor to, da sta mu založnika obljubila, pripraviti natis »še prej, nego napoči dan stoletnice Prešernovega rojstva.« Dva dni kasneje, 16./29. novembra², pa že sporoča Aškercu: »No, temu trudu in uspehu je prišel, hvala Bogu, davno zaželjeni konec: moja knjižica je natisnjena, in jaz sem dobil od založnikov na prvi krat nekoliko počastnih iztiskov, ki sem se bil izgovoril, da jih razpošljem slovanskim učenjakom in literatom.« V pismu 3./16. decembra² sprašuje zopet Prijatelja, ali je že dobil Prešerna, katerega mu je poslal po Jagiću, pa se je moralo to pismo nekje križati s Prijateljevim zahvalnim, ker naznanja Korš že dva dni kasneje Aškercu, da je njegov prevod »že prišel na Dunaj.« To se pravi, da so prišle knjige v Ljubljano nekje okrog dva tedna po tretjem decembru našega štetja.

Že samo pogled na pogostnost Korševih pisem tik pred izdajo prevoda pravi, da je bil to za Prešernovega prevajalca dogodek velikega pomena. Prevezel ga je in vznemiril do dna duše. Pod njegovim vplivom je pozabil celo na realnost. Zaživel je samo svoji ideji ter si naložil nalogo, ki ji je bil določen že v naprej popolnoma naraven konec — neizpolnitve. Kajti pri tej nalogi sta se umaknila momenta, kakor je bila Korševa vnema in Prijateljeva dobra volja pred večjimi in merodajnejšimi, takrat še neizpolnjivimi.

Je to drzna Korševa zamisel o kritični izdaji slovenskega Prešerna na Ruskem, ki naj bi prišla na svet takoj za natisom prevoda.

Že v pismu z dne 3./16. oktobra 1900,² kjer Korš posredno sprašuje Prijatelja, ali mu je Jagić že izročil prevod Prešerna, priliva pisec nove vode na svoj mlin in zaključuje pisanje, prepričan v Prijateljevo pomoč: »Pričakujemo torej od Vas vsakega gradiva, kolikor ga moreti dobiti, in tudi popolne bibliografije vsega, kar se tiče kritike Prešernovega teksta in njegove zgodovine.«

Stvar je zorela precej hitro; že čez dva mesca more Korš pisati Prijatelju, da je našel ob povratku iz Moskve v Petrograd »prvo polo« nameravane izdaje Prešernove ostaline.

Prijatelj se je Korševemu pozivu odzval.

Kdaj mu je poslal gradivo, pa ob danih virih ni bilo mogoče točno ugotoviti. Najbrž je to storil že prve počitniške mesce, nemudoma, ko je zbral najpotrebnejše. Saj ni bilo njegovo navdušenje za Prešerna nič manjše, kakor je bilo Korševo, le da je slonelo Rusovo občudovanje predvsem na Prešernovem

pesniškem izrazu, pri Prijatelju pa razen tega tudi na pojavi Prešerna kot takega v naših in v prav naših slovenskih razmerah. Koršu je bil Prešeren pesniški genij, Prijatelju pa, kakor srečamo večkrat pri njem, »naš plemenski genij«.

Vendar pa to ni tako važno, kdaj je Prijatelj poslal gradivo v Moskvo, niti to, da je prišlo vse »srečno« v Korševe roke. Pač pa je važno dejstvo, da sta se čudila obilu gradiva, ki »se more najti v Avstriji, ne pa v Rusiji,« kakor Korš »tako tudi Šahmatov, dva Prešernova urednika de jure«. In še važnejše je to, kar na tem dejstvu sloni. Oba urednika sta se tako prepričala na podlagi Prijateljeve pošiljke in omembe nahajališč drugih virov, da jima ni mogoče izdati kritičnega Prešerna, ne da bi šla na Dunaj ali pa na Kranjsko, ali pa, da preslonita breme na Prijateljeva ramena. Toda kako? Korš, ki ni računal z okolnostmi, je našel rešitev v tem, da izročita to nalogo »učenemu Slovincu« Ivanu Prijatelju. »In sicer tako,« pravi pismo Prijatelju iz Rusije, »da Vi boste urejali celo izdajo (seveda ne brez plačila) in vse, kar bo že pripravljenega za tisk, pošiljali v našo akademijo, ali izdajali sami čez kakega založnika na stroške od Akademije.«

Toda tudi Koršu je ušla že tukaj rahla misel, da si je menda le preveč naložil. Vendar pa ni izgubil poguma, dasi je morda dobil že s kakšne strani namig, da se ne pišejo vsi Korš, ali celo Božidar Krš, kakor je ta ruski »slovenofil« rad slovenil svoje ime. Kajti gornjemu svetu o kritični izdaji dostavlja: »Toda, to je le moja misel, kaj pa bodo povedali moji tovariši, še ne morem naznaniti. Zdi se mi, da ne vsi bodo tako radi sodelovali objavi kritične izdaje Prešernovih ‚opera omnia‘, kakor jaz in Šahmatov.«

Korš ni bil človek, ki bi zlahka opustil stvar, katere se je kdaj lotil. Zato je vrtal tudi tukaj dalje. Ko mu je bilo čedalje bolj jasno, da s slovenskim Prešernom nič ne bo, je našel drug izhod iz zagate. Sklenil je, da bo v primeru, če bi se bilo treba odreči tiskanja v Avstriji in »uporabljanju slovenskega jezika v predgovoru in opombah,« sam prevajal Prijateljevo »slovenščino na ruščino in pisal svoje dostave, ako kje bodo potrebne, le po rusko.«

»Ali naj sodi Akademija, kakor nji bo všeč,« piše Korš Prijatelju, »ta ali drug razložek vprašanja ne more Vam biti napoti... nadaljevajte delo, katero ste počeli tako dobro, skupajte gradivo in pišite svoje opazke, kakor bi delali za slovensko izdajo, narejeno po Vaši sodbi.« Akademija pa je odklonila tudi to in ni bila voljna, kaj o tem razpravljati, dokler ne bi predložil kdo Slovencev programa izdaje »z računom stroškov in s prošnjo o pomoči.« Tako je sklenila Akademija, še preden je moglo navdušeno Korševo pismo kreniti iz Moskve.

Tako je moral Korš končno le uvideti, da je njegova zamisel pretrd oreh. Tudi Prijatelj se ni skladal z njim. Gledal je realneje. Dopovedal je Koršu zapreke in težave, ki bi dovoljevale morda le polovičarstvo v izdaji: in Korš se je vdal. Prijatelj pa je »prejel od Akademije laskavo zahvalno pismo.«

Vzrokov za tak konec Korševe kritične izdaje v Rusiji ni težko najti. Najtehtnejša ovira je bila pač v zbiranju gradiva, kar je že v naprej izključevalo popolnost izdaje. Vprašanje stavka ni bilo nič manjše. Stvar bi zahtevala tudi mnogo stroškov. Razen tega pa ne sme Slovencev začuditi dejstvo, če so pri Akademiji vprašali, čemu prav za prav njim kritična izdaja sloven-

skega Prešerna. Za koga? Za nekaj slavistov v Petrogradu in Moskvi? Recimo, da je bila Akademija v Petrogradu pripravljena žrtvovati celó lepo vsoto za natisk kritične izdaje Prijateljevega Prešerna, o katerem je tudi Korš govoril, toda vedeti je treba, da si Prijatelj v takratnih slovenskih razmerah in ob takratnem stanju prešernoslovja ni upal naložiti tolike odgovornosti; posebno še, če pomislimo, da se je pri nas takrat komaj polegel vihar, ki se je dvignil ob srečanju Aškerca, Pintarja in Peruška prav zavljo metode, kako je ravnati pri izdaji Prešerna,³ in da se je prav takrat zavrtnčil drugi v Aškerčevega Prešerna, pristriženega in izoblikovanega po načelih človeka, ki ga pesnikov rokopis pri redakciji nič ne briga.

Če pa gledamo stvar s slovenskega in prešernoslovskega stališča, moramo le obžalovati, zakaj ni našel Korš dovolj somišljenikov za svojo idejo: to pa tem bolj, ker bi videli po tej izdaji, da Korš ni prav nič zaostajal za takratnimi najboljšimi prešernoslovci. Po svoji izvorni zamisli in po pronicavosti duha, s katero se je dokopal do Prešerna, jim je celo prednjačil.

Zamislil pa si je Korš kritično izdajo takole:

1. Ne spreminjaj niti pičice; to se pravi: pusti nedotaknjeno kakor obliko tako vsebino.

2. Natisni vse, kar je pesnikovega — »sploh njegovo ostalino do najmanjše vrste« s korespondenco vred.

3. Upoštevaj vse inačice, pa če tudi se nanašajo le na nekatere pesmi.

4. Bodi pozoren predvsem na tako zvani cenzurni, to je revizijski rokopis, ki je bil ostal pri Pavšku, in na prvo izdajo.

5. Za osnovo naj ti služi ta rokopis.

6. Po tekstu daj prostora »bibliografičnim, življenjepisnim in drugim opazkam«, ki »jih namen je objasnjenje dotičnega dela sploh in v posamnostih, kjer koli se nahaja kaj temnega...«

7. Na čelo vsega postavi »kritičen predgovor, ki se bodo v njem razgledovali besedilni izvirki.

8. Še posebej se naostri za »skrbno natančnost«, pozornost in potrpežljivost.

Da se je Korš res še posebej naostril za natančnost, kaže prva pola, ki jo je poslal Prijatelju v vpogled. Njen sedanji lastnik je prof. Kidrič. Ta pola daje možnost, kontrolirati vsaj do neke mere, v koliko se Korš držal načel, ki si jih je stavil za kažipot pri delu.

Ima vsega štiri liste. Na naslovni strani je velik napis:

I. Pesmi.

Uresničeno je bilo torej načelo, da bodo teksti na prvem mestu.

Na vsaki strani gori pa beremo »Poezije. Doktorja Fr. Prešerna.« Razen tega je na prvi strani še štirioglat pečat, v katerem se bere, da je bil odlomek izposojen 25. 11. 1900. Prostor za datum vrnitve je ostal prazen. Zapisani datum bo po vsej priliki za eno leto prezgodnji. Vemo namreč, da je imel Korš ob tem času najhujše skrbi s tiskom prevoda in da je šele mesec dni kasneje prvič poročal Prijatelju o nameravani kritični izdaji. Še v pismu z dne 28. februarja / 13. marca 1901² piše, da bi »jako željel poslati ... prvo polo se svojimi popravami« Prijatelju, da bi se tudi ta seznanil z načinom dela.

Da je ostala pola pri Prijatelju, je čisto naravno. Še danes se da razbrati Korševa pisava: »Imam drug iztis te pole; ni treba torej je poslati nazaj,

ako ne najdete mnogo, da popravite in pa ne boste mislili, da bo ugodneje pripisati Vaše poprave tukaj.« Prijatelj ni pripisal nobene »poprave«.

Korš se je odločil za zvezdičarski način izdaje in za pripombe pod črto. Taka rešitev gotovo ne bi nudila onega užitka, ki ga imamo ob knjigi Prešerna iz leta 1936. Tako je stavil na primer na strani 7. že Severjanov sedem opomb z arabskimi številkami, Korš pa jih je navrgel še osem. Prvih pet samo z zvezdicami, druge tri pa s kombiniranjem križcev in zvezdic na način, kakor ga prikazuje priloženi posnetek sedme strani.

V celoti so natisnjene Strunam, Dekletam, Pod oknom, Prošnja, Kam in štiri vrstice Ukazov.

Soglasno s Korševim načelom vernosti virom so ohranjene vse značilnosti Prešernovega jezika in brez sleherne poprave (dekletam, pod oknam; vekomej, komej; družiga, rumeniga; molčejo, spejo, želejo; zlate leta; serca, se klaverno derže; pertiska, perkaži, perletna; zberaš, ozeraj, odperaj; pušavi; ak, kak, morte, svetjem). Izvedeno je torej načelo fotografskega posnetka, ki je že v naprej zaprlo pot taki izdaji tudi med navadne čitatelje, neučenjake in neprešernoslovce. Bile bi pa skrbno pripravljene in natančno naznačene razlike med viri vsakemu prešernoslovcu zanesljiva opora pri nadaljnjem raziskovanju, dasi na podlagi revizijskega rokopisa, ki se danes hrani v ljubljanskem muzeju, ne pa tistega, ki je služil kot predloga za tisk.

Korš je zagovarjal že takrat mnenje, da rokopis, ki je danes v muzeju, ni bil podlaga za tisk Poezij 1846. Sklepal je to poleg drugega po razliki v peti kitici Prošnje in po dejstvu, da je bil Krst ponatisnjen iz izdaje 1836. Nasprotno pa je trdil Severjanov, »mož skrbne natančnosti«. Zato se s Koršem nista mogla zediniti, iz Slovenije pa tudi nista dobila verodostojnega potrdila ne tej ne oni domnevi. Korš je bil s podlago za svojo kritično izdajo le na pol zadovoljen. Najbrž mu je tudi Prijatelj kaj omenil drugi rokopis, na katerega so tudi slovenski prešernoslovci nekako pozabili, pa ga je našel prav v l. 1900. Blaznikov naslednik Poklukar. Na kaj takega bi dala vsaj misliti Korševa zahvala Prijatelju za vse ono, kar mu je ta povedal o ,cenzurnem rokopisu'. »Ker težko verjamem,« piše Korš, »da on je bil pripravljen za ta zvrh« — za tisk. Mislil je celo, da ni napisan s pesnikovo roko, v čemer se je seveda motil. Vse to ugibanje bi bilo odpadlo, da je bila znana Koršu zamotana pot, ki jo je moral prehoditi v času predmarčne cenzure rokopis v dveh izvodih, preden je prišel eden njiju v tiskarnarjeve roke, medtem ko je ostal drugi, revizijski, pri uradnem vršilcu vesti.

Vprašanje je, ali si je bil Prijatelj sam popolnoma na jasnem že takrat, kako je s stvarjo. Dve dejstvi vsiljujeta misel, da ne menda popolnoma. Prvo je čisto naše domače, to namreč, da se pojavijo v slovenskem prešernoslovju razmeroma pozno iskanja v tej smeri (n. pr. Žigon, Dis 1905, 680), pa še takrat, z uvajanjem nekega rokopisa šte. II, kar je tudi ovajalo nepoznanje poslovne poti. Drugo pa je v zvezi s Korševo kritično izdajo: Zakaj namreč ne bi Prijatelj opozoril Korša, naj si preskrbi oni rokopis, če bi mu pripisoval važnost, kakršno zasluži? — Morda pa je to kje omenil, pa je bilo prav to opozorilo, če ni bilo iz kakršnih si že bodi razlogov izpolnjivo, eden izmed zavornih momentov, ki so upihnili Koršu še poslednjo trohico upanja na kritično izdajo slovenskega Prešerna v Rusiji. (Dalje.)

Narte Velikonja | Moje literarne latorike

Bog mi je priča, da nisem hotel opisati svoje literarne polomije. Krivi so drugi. Rekli so mi, naj opišem, kako sem zašel med te razbojnike in tolovaje, ki si mažejo prste s črnilom in prejemaajo »honorarje«. Naj bo za pokoro še ta križ. Dijaki smo se sramovali priznati, da smo zagrešili verz, sramovali, četudi smo bili sveto in trdno prepričani, da ni šepast. Prav tako mi je to nerodno zdaj. A dolžnost je dolžnost! Dolžnost pisatelja je, da vse pove. Česar sam ne ve, najde in prepíše lahko iz leksikona. Morda je to razgaljenje psihična bolezen, nič ne de: kajti jaz se strašno smejem človeku, ki hoče prikriti svoje znane slabosti. Če imaš raztrgane hlače, je vendar bolj prikladno in lepše, če se tako obnašaš, da ne kažeš zadrege. Moj Bog, koliko ljudi ima raztrgane hlače, a so kljub temu tako pošteni, da bi vrnili tujo bolho, ki jim je pri sosedu skočila za srajco. Koliko je ljudi, ki imajo lepo in zlikano kamižolo, ki je prigoljufana! Zdaj v teh dneh lahko rečeš: ukradena! V teh dneh se nam je namreč svet moralnih pojmov prekucnil! Kmalu bi bil začel vesti otrobe o moralnih pojmih. Kam pridemo? Pustimo to Noldinu! Ostanimo pri literaturi! Pred kratkim sem dobil vprašanje, kakšni so »moji odnosi do mojega začetka«. Če ni bilo prav tako, je bilo nekoliko drugače — toda o nekem začetku je bila beseda! Torej kako, kje je moj začetek? Kdaj sem začel pisati?

Spominjam se tistega toplega — v trnovskem gozdu je toplota v maju izjema — majskega večera. Na binkoštno počitnice sem prišel drugošolec. Da, prisrčen večer, moram pristaviti. Z očetom sva sedela pred hišo. Že to je bilo za ta čas nekaj posebnega. Mene je bolel zob ali kaj, ker sem imel nabreklo lice. Prav tako nabreklo lice je imel mesec, ki je počasi, molče in dostojanstveno plaval nad hišo in starim velikim macesnom, ki je rasel pod boštajnom.

Molčala sva — ne z mesecem — z očetom. Oče je lagodno in z užitkom vlekel iz pipe. Na nogah je imel opanke, ki so mu jih drvarji prinesli s Hrvaškega. Imel jih je mesto copat. Pri naši hiši je imel oče neomejeno oblast, zato ni trpel copat in tudi ne naših mevž in rilcev. Kratke volnene nogavice je imel potegnjene čez hlače, na sebi zelen jopič, na glavi pa zelen klobuk s kotornovim repom. Potrkal je s pipo ob klop, stresel pepel, pogledal kvišku in vzdihnil:

»Takšen večer! Da bi se našel kdo, ki bi to opisal! Kako bi povedal to ti?«
Začuden sem ga pogledal, a vem, da sem samo zamomljajal.

Vidite, tako sem prejel naročilo od očeta, ki ga še danes kljub vsem obupnim poizkusom nisem izvršil. Do danes se mi še ni posrečilo. Mislim, da se mi nikoli ne bo! Ko se bova z očetom srečala v paradižu — kajti že zaradi svoje brezmejne poštenosti bo tam! — bo zamahnil z roko in rekel:

»Saj sem vedel!«

Ne rečem, da nisem sedel k petrolejki že tisti večer in začel pisati. Toda majske noči na Gori nisem zadel in sem drugi dan skrivoma raztrgal rokopis. Zdaj iščem to lepoto, ki jo je občutil gozdar, in se čudim vsem nam, ki jo iščemo v kavarni, tuhtamo in vohamo za snovjo in motivi! Kako moremo opisati majske noči? Priznam, da sem jo hotel opisati. Naj jo še kdo drugi, da se ne bo smejal!

Toda pisati sem začel, da, le začel! Kot tretješolec sem napisal — ne vem več ne naslova ne psevdonima — pesmico o Hanci. Tako se je lepo rimala na »o slanci«, menda tudi »klanci«. Poslal sem Zofki Kveder in že pozabil na to. Moralo je res biti že dolgo. To ve pravilno soditi samo tisti, ki je kdaj čakal na odgovor na svojo prvo rimo! Toda! Da, toda! Neko nedeljo pride oče od desete maše ves mrk in mračen in oblačen. Nič ni govoril, nič ni prinesel. — Po navadi je mimogrede prinesel iz gostilne vina. — Zdaj nič! Mrk in teman! Otroci smo se hoteli razbežati in so se drugi tudi razbežali, mene pa je ujel in me povlekel v sobo. Zdaj sem vedel, da sem nekaj napekel, hudega napekel, kajti pri njem, ki je bil samouk, a je znal tri jezike in lepše pisal kot kdaj koli jaz, je bil tretješolec že v veliki časti.

»Ti, Narte,« je stisnil skozi zobe, a stisnil tudi mojo roko, »katera punca pa pošilja tebi denar?«

Ne trdim ničesar, a vendar kaj bom revež tretješolec mislil na punce? Začudeno sem pogledal.

»Meni vendar nobena punca ne pošilja denarja!«

»Kako ne?« je zarohnel. Oh, ko bi videli samo, kako so se mu naježili brki.

»Tu ti neka Zofka pošilja denar! Pet in sedemdeset krajcarjev! Le reci, da to ni ženska!«

Takrat sem zardel. Kakor blisk mi je šlo skozi možgane vprašanje, ali bi se priznal za pesnika ali ne. Ko bi ne bila rima na »slanca« »Hanca«! In potem tistega majskega večera še tudi nisem opisal! Potajil sem se in nedolžno rekel:

»O, to mi pošiljajo od ‚Domačega prijatelja‘ za neki prevod. Saj je od ‚Domačega prijatelja‘, le pogledjte odrezek!«

Moral sem obrazložiti, kaj je »Domači prijatelj«, kdo in kaj je Zofka. Nazadnje je zmajal z glavo, zasmejal se, segel v žep, dal pet in sedemdeset krajcarjev in rekel:

»Tisto za pismonošo bom trpel jaz!« Segel je spet v žep: »Spodobi se, da greš po vino!«

Prvič v svojem življenju je slišal, da dobe pisatelji honorar za svoje packe. »Če bi jaz ukazal, bi morali plačati za svoje neumnosti!« Vendar mi je ostalo od tega dvoje: Za »dobro« stvar se lahko zmerom potajim in nikoli nisem rad povedal, da sem literat. Zato imam za nekaj posebnega počastitev: »gospod pisatelj«. Zdrava roka me zelo zsrbi! In še nekaj: meni je vsaka natakarica Hanca. Kajti Hanca je prva »prinesla« vina. Z »literati« pa nisem hotel imeti nikdar ničesar opraviti! Zakaj? Zato! Imamo ljudi, ki imajo široke klobuke, hodijo z umetniki okoli, a niso napisali črke. Pač, krivico delam! Poznam človeka, ki je samo v četrti slabo prevedel nekaj stavkov iz Cezarja sam, potem je pozneje prevedel nekega pesnika, a je danes merodajen »literat« in se je že zgodilo, da je mnogo večjemu umetniku rekel, kar ima Pleteršnik pod »B«, namreč »bedak«. Sam sem slišal, kako je bil drugi od njega deležen počastitve »idiot«.

Zdaj razumete, zakaj se danes sramujem veljati za literata.

Vendar dolžnost je dolžnost!

Z nekim prijateljem sva pisala skupaj špijonsko zgodbo. Resnici na ljubo moram povedati, da jo je on zamislil — iz nekega vojaškega koledarja je

posnel stavek — da jo je imel že pri četrtem poglavju in je bistvene besedne rekvizite (»rdeč rubin kakor kri« na primer) določil sam. Saj so še drugi izrazi, a sem jih pozabil, ne zamerite! Povest je zamislil in sva jo pisala kot protest, da ne znamo Dominsvetovci iz l. 1914. pisati napeto in za ljudstvo. Rekli so, da pišemo take zgodbe, da jih nihče ne razume — kdor je pa hotel le veljati za pametnega, je dejal, da jih razume šele po dolgem tuhtanju! In take zgodbe da vendar nikogar ne zanimajo! Kaj ima n. pr. opraviti rojstvo otroka v življenju malega dečka? Vidite! Uredništvo — vsako uredništvo prejema — uredništvo je prejelo dobrohotne nasvete, grožnje in očitke. Takrat se res nismo zanimali za vse to, a vendar mi je ostalo v spominu, da je nekdo očital uredništvu, da še nisem čisto vino, da sem »kalen«. Saj je imel prav, a takrat smo se mu smejali. Naj bo potolažen! Sam sem moral zdaj vprašati nekega profesorja, da me je razložil. O, ko bi vedeli, kako se mi je odprlo. Koliko stvari vedo profesorji, ki jih pisatelj, ko je pisal, ni poznal, pa je njegova novela najbrž brana. Zato bi se danes ne čudil, če bi izvedel, da sem bil na reki Tari. Zakaj to, bom zapisal. Rekel sem že, da sva »Albansko špijonko« zamislila kot pisan dokaz, da ni težavno pisati takih »povečanih« zgodb. Dogovorila sva se za način. Zmenila sva se, kam bo kdo pripeljal špijonko in kje jo lahko prevzame sopisatelj, zmenila sva se, da bo vsak napisal eno poglavje. Nič več! Vsak je imel za vse drugo proste roke, stil pa je bil določen že po naslovu. In tako me je zadela krvnikova čast, saj ni prav, čast, da sem spravil njo in njenega majorja skupaj in sem jo pustil od ljubimca ustreliti. Jaz sem jo »umoril«. Takrat sem postal krvoločen. In sem jo. Še danes me strese groza. In srčkana je bila in ne vem več, kje in na čigavi roki se je »blestel kakor kri rdeč rubin«. Saj me je bolelo srce, a kaj, ko pa moraš zgodbo končati in brez krvi in rubina je nisi mogel. Padla je po nekem bregu, to še vem. Takrat sem tudi prvič v življenju in najbrž zadnjič vodil bitko na Tari. Zdaj veste, zakaj bi se čudil profesorju. Še danes ne vem in so rekli otroci, da je sramota, da ne vem, kje je ta voda. Premikala sva s sopisateljem stole po sobi in vodila bitko! Spominjam se, da se je major oprijel konja — menda Šarca — in se — rešil. Če pa kdo misli, da nisva žela priznanja za svoje delo, se pa bridko moti. Obiskala sva — sedaj že mrtvega — prijatelja Turšiča. Polde Turšič je bil takrat kaplan v Št. Vidu. Našla sva ga doma in pred njim je bil »Ilustriran glasnik« odprt na »Albansko špijonko«!

Polde je na vsak način hotel vedeti, ali pozna pisatelja. Da ga pozna, sva povedala. Več ne, kajti otipati sva morala, če ljudem ugaja. Da ugaja in da pisatelj kaže talent! Moram pojasniti mladini! Naj se mladim ljudem ne zdi čudno naše takratno izražanje, kajti danes je talent samo boksar in kolesar, morda je pri nekaterih bolj širokih značajih športnik sploh, a več ne. Pisatelj je pa duševna in telesna revica! Zdrav rod ima zdrave nazore!

»Oh,« je dejal moj sogrešnik, »ta Ovca, ta Ovca je zelo nadarjen mlad pisatelj, ki utegne še kdaj kaj napisati za ljudstvo. Samo beri, kako zna uporabljati besedico »vzhičen«! To besedico je moj prijatelj posebno »ljubil«. In vendar se je tudi on motil. Pisatelj Ovca ni nikoli več pisal ljudskih povesti. Ta psevdonim je potem uporabljal Cankar sam. Za svoje somrcvarjenje pri »Albanski špijonki« sem pozneje že k vojakom prejel honorar za ponatisk.

Zdaj je knjiga razprodana, da razprodana! — Res je oni moj sopajdaš napisal večji del, a honorar sva delila. Založnik je spravil dobiček. Naj ne bo to omalovaževanje, vendar imam čuden priokus, če slišim, da je nekaj razprodano. N. pr. razprodane so moje »Besede«, a novele, ki jih imam za svoje najboljše stvari, še niso ponatisnjene. Bojim se, če imam zdrav okus!

In zdaj naj zapišem nekaj strašansko važnega: nikjer namreč še nisem bral v nobeni literarni zgodovini in nikjer drugje, da sem — ah, literarna zgodovina! — v tretji šoli napisal sonetni venec! Prešeren po Petrarki, jaz po Prešernu! Ha! Meni se dozdeva, da je bil: »Berite cvetice!« Morda je bilo kako podobno, ker je imel štirinajst sonetov in akrostih in rime! Zdi se mi, da se spominjam ene take rime: »klanjajo — pozvanjajo«. Še danes me srce boli ob tej lepoti! »Zvonček — konček, lonček« — četrtega pa ne vem več. Toda bilo je imenitno! »Fraza — baza — mraza — vaza«. To so bile štiri rime, ki sem jih iztuhtal s težavo in slovarjem v roki. Ali je še kdo kje, ki bi dvomil o moji žilici?

Kje je literarna zgodovina!

Ta sonetni venec je bil napisan v našem dijaškem listu »Cvetke«. Pokojni Klanjšček je imel lepo pisavo in se je hotel »literarno udejstvovati«, zato smo mu dali prepisati »Cvetke«. Toda prefekt v deškem semenišču mu je zagrozil, da mu da »post«. Vendar se je žrtvoval in napisal v lepi pisavi naš prvi dijaški list. V šoli je Konrad dobil »fajfo« iz latinščine, da se je še dr. Pichler čudil, zakaj nič ne zna! Ni mu štel pri oceni! Tako vidite, se je tudi ta žrtev dobro iztekla. Drugo številko pa je že litografiral naš sošolec Trusnovič. Kmalu bi bil doma zasul. Sušil je svoje tiskarske umotvore povsod in tudi po naslanjaču, kjer je oče zadremal po kosilu. Drugo si lahko mislite sami! To pripovedujem samo zaradi tega, da pokažem mladim ljudem, koliko smo včasih pretrpeli za literaturo in umetnost. N. pr. pokojni Res je imel že kot tretješolec knjižnico, ki jo ima danes malokateri profesor, a je bila vsa pristradana! In potem je prišla ocena mojega sonetnega venca. »Žaganje!« je nekdo dejal. Oh, zdaj vsaj veste, zakaj se nam je zameril!

Za tem listom smo imeli list »Alfa« — Izvirno, kaj? — Bevk ga je pisal, pisal v neizrekljivo ogorčenje profesorja — menda pedagogike —, ker mu zaradi zamude z listom ni znal. To bi bolje povedal sam. Kaj sem tam priobčil, ne vem, a moralo je biti nekaj »imenitnega«, ker sem slišal neke očitke o pokvarjeni mladini. Potem smo drugi list — že tiskali. Samo enkrat. Tudi pri tej številki sem bil mučenik! Našli so, da moja pesem — da ne bo kdo mislil, da nisem bil pesnik! — da moja pesem nekaj ruši in — ah, kaj! — Moral sem se zagovarjati. List ni več izšel, a račun v Goriški tiskarni je menda zastaral. Plačali ga še danes nismo.

Istočasno je navduševala »Zora« mlade ljudi, naj bodo siromaki — oprostite — pisatelji, sem hotel reči. In prinašala je ocene. Poslali smo: Bevk, menda Nace Gruden, Res, pok. Sedej in jaz. In tudi odgovorili so nam. Kaj so drugim, vedo sami, a meni je pok. Mazovec ali kdo svetoval, naj vodo pustim v Gorici, ker je je na Dunaju dovolj. Ni čuda, da sem še zmerom hud na kritike! Marsikomu sem že povedal, da so nehvaležni. Če bi nas literatov ne bilo, bi oni ne imeli kruha. Ob naših jaslih prežvekujejo, pa se obnašajo, kakor bi nam delili klobase. To mora biti drugače. Sicer je zdaj že uvedeno,

da ima podjetje ali založba svojega kritika. Ta kritik vse pohvali, kar izide tam. Tudi žaganje! Revež! Če bi bilo samo to, bi bilo v redu! Toda da bi rešil svoj videz ali kaj, mu je vse slabo in zanič, kar izide drugod. Ne čudi se, če ti svojo slabo mero vsiljuje za edino veljavni meter. In v veselje vseh mirnih meščanov in pridobitnih »gospodarjev« bereš v listih, kako se mrcvarimo za umetnost. Ali bi ne bilo enkrat v redu in prav, če bi ustanovili kritiko za slabe gospodarje, za skopuhe in verižnike? Z imenom, seveda, z imenom in ne platonično! In da bi tudi sodišče bilo mnenja, da kritik ni prekoračil meje »dopustne kritike«. Oh, kritiki, poslušajte, tu čaka vse vas kruh. Če ne na soncu, pa v kehi!

Skoraj bi bil zašel!

In to vse ob spominu na kritiko v »Zori«.

Da sem bil sourednik pri Domu in svetu, ko je Izidor Cankar odšel k vojakom, tudi še nisem bral. To so površni naši literarni zgodovinarji! Pokojnemu dr. Debevcu sem vendar nosil rokopise v tiskarno! Kako sem po odhodu Izidorja Cankarja prevzel Ilustrirani glasnik, ni omembe vredno, če izvzamemo dovtipe. Te dovtipe sem namreč objavljal pozneje kot prevajalec v »Podčastniškem listu« in jih spet pošiljal Glasniku, da sem nekaj zaslužil. Nihče ni še tega očital! Tudi mi še ni nihče očital, da sem ponatiskoval v »Podčastniškem listu« »Jurija Kozjaka« in »Huzarje na Polici«. Takrat je že bilo trideset let po avtorjevi smrti in sem honorar imel za menažo. Pa bo kdo rekel, da nisem zaslužen za literaturo?

Tudi pozneje sem bil še urednik. Zato so mi izrekli: »ta in ta, vejica, pesnik in pisatelj, pika!« Bog jim grehe odpusti, jaz jih ne morem! Meni naj Bog da denar, drugim, kar jim gre, pa bomo imeli vsi dovolj!

Vendar mislim, da moram povedati, kako me je pred kratkim nekdo ustavil, nekdo, ki se hvali, da pozna človeško psiho: »Vidiš hudiča, ali si še živ, jaz sem mislil, da si že davno mrtev! Ali še mučiš in moriš ljudi s svojimi anekdotami? Revež, ki te mora poslušati. Oh, ali verjameš, da sem se že veselil, da te ni več?«

Mislim, da moram, kar se tega tiče, le povedati resnico. Preden začnem pripovedovati, vprašam, če sem anekdoto že povedal. Iz vljudnosti nekateri, iz hudobije drugi, a prav malo jih zagotavlja iz pozabljivosti, da še nisem in da je prav, če povem. In tako se zgodi, da sem pripravljen eno in isto stvar povedati petič. Sicer je to najmanjša številka, ki si jo upam napisati. Nekaterih je pri tem res sama obzirnost, niti zasmеjejo se ne več dovtipu, drugi povedo, da so slišali že sedmič, nekateri se smejejo za hrbtom, drugi v lice. Jaz vem in jih morim! Bomo videli, kdo bo prej mrtev!

Ne morem mimo, ne da bi omenil, da so zahtevali in da zahtevajo, naj bodo moje povesti resnične. Iz življenja vzete in resnične. To pa menda zato, ker je že Lukežič v Narodni tiskarni vprašal, če pišem po »faktih«. Nisem razumel te besedice in je še danes ne razumem. Po resnici! Že za moje »pesmi«, kjer sem imenoval žive osebe, bi bil kmalu »zasul«, kaj šele pri povestih!

»Daj, povej, meni, samo meni povej, koga si mislil pod tem in tem imenom!« To je še prijazno. Ta človek misli, da je povest fotografija. Vendar sem tudi to naredil, da sem imenoval žive ljudi v nekaterih svojih stvareh.

Laže ohraniš podobo. V svojih »Besedah« sem pa to moral, ker priimki na Gori so svoja posebnost in jih ne moreš zamenjati po mili volji. Kajti če hočeš opisati ljudi in živali, kraj in njegove posebnosti, njegovo rastlinstvo in opravila teh ljudi v poletnih mesecih, moraš vendar ohraniti tudi priimke. Saj je bilo menda umetnosti ustrezno s tem, da je bila zgodba nemogoča in neresnična, a napisana verjetno, četudi so vsi domači vedeli, da take volitve niso bile možne po zakonu. Tudi to so obnergali! Češ, saj ni mogoče! Kakšno neprijetno razburjenje sem doživel. Skoraj tožbe za razžaljenje časti! Ljudje so me napadali, da kvarim zgodovino, da ni oni ta in ta, temveč ta in ta. Zgodilo se je celo, da je nekdo vrgel knjigo v ogenj, da je drugi zelo nazorno zagrozil, če pridem domov! Najhujše mi je pa bilo, da se je moral moj bivši dobri nadučitelj Čibej ukloniti splošnemu mnenju in je bil nekoliko užaljen. Jaz sem mu pa hotel postaviti nekaj otipljivega in veselega za spomin. Kako sem se že zmerjal z nerodo! Če bi nadučitelj to vedel, bi morda ne bil več hud. K sreči knjige ni več. Razprodana je in ponatisnjena tudi ne bo! Le oglejte si me! Tako je pisateljska neresnica zadela ob bridko in neizprosno zgodovino. Lotil sem se nekoč pisati nekoliko zgodovine, a je bilo teže kakor črčkati izmišljeno povest. V zgodovini moraš zapisati še tako trpko in vsako resnico. Nekoč sem hotel nekaj izpustiti, pa so se oglasili zgodovinarji, naj ne šušmarim. Ničesar ne moreš zapisati po svoje, ničesar ne moreš lagati! Da, to je pa najhujše! Lagati! Oh, te izjemne pravice ne pustim! Ne pustim. Če ti kaj ni všeč, si pa ustvariš nekaj drugega.

Da sem se pa svoj čas in dokončno zapisal vragu in svojo dušo prepustil vetru, je kriv prelat Kalan. Naj zaradi tega ne trpi, zmerom mi je on v mislih. Bilo je l. 1912. Tisti večer, ko so pokopali Naceta Žitnika. Naneslo je, da sem bil prav takrat prvič v Marijanišču. Prelat je prišel s pogreba. Najbrž sem bil prevesel ali kaj? Pri mizi se je razvnel resen razgovor o mladih in starih okoli Doma in sveta. Nisem poznal takratnih zakulisnih borb. Menda je le bilo za kranjska ušesa prehudo, ko sem dejal po Heineju:

»Pustite starce na miru! Čemu pobijati, saj bodo umrli sami!«

Prelat se je zravnal, zabliskal z očmi, položil pest na mizo in zaropotal. Kaj jezno? Užaljeno! Ne spominjam se, da bi ga bil kdaj pozneje videl tako ogorčenega:

»Starce? Kdo govori tu o starcih? Zapomnite si, mladi mož, ti možje so delali, ko ni bilo o vas niti sledu, in njihovo delo bo ostalo, ko o vas nobenega sledu ne bo več!« Zardel sem, hotel se opravičiti, a on je zamahnil z roko: »Ti očeta do praga —«

Menda se je tudi to izpolnilo. Toda takrat sem sklenil, da mora ostati za menoj sled. Takšna ali takšna. In ko preišlujem, vem, da za prelatom je ostal glas, da ne bo več enakega. Ostal tak glas in tak sloves, da pridejo vsakemu solze v oči, ko se spomni nanj.

Najboljše bi bilo, če bi s tem nehal, a moram povedati, kako bi se anekdota o mesecu glasila, če bi jo vzel v roke poklicni pisatelj. Moram pokazati, kakšni lažnivci smo pisatelji, in opozoriti ljudi, naj nam ne verujejo. Ker bodo tudi pisatelji morali dajati odgovor od vsake besede, se drugim ne bo nikamor mudilo na sodbo. Če bodo prišli, bodo morali čakati ali se pa bodo izmuznili. Zato naj nam bodo hvaležni, ne pa da odpravijo človeka in ga še ozmerjajo:

»Saj je samo pisatelj!«

Tista o mesecu bi se glasila pa tako:

»Sedel je oče s sinom in sta gledala v nebo. Očeta je ta pogled vsega prevzel. Pozabil je na svojo pipo in svoje opanke, odkril se in držal klobuk pred očmi, da ga niso pekli žarki. Rekli boste, da so bili vendar samo lunini. Res so bili, a pozabljate (nič ne pozabljate, saj še nisem povedal), da sta bila visoko pod nebom. Visoko pod nebom pa lunini žarki peko. Pa poizkusite sami! Sin se za žarke ni zmenil. Skrivaj je bil ukradel v shrambi cukra in cuzal. Zato se je tudi zadržal tako mirno. Meni se je koj zdelo sumljivo, zakaj sedi tako neslišno. In takrat je oče stegnil roko proti mesecu in globoko ginjen — ne izraz »ginjen« ni dober. Morda globoko »presunjen«? — Kdo ga je sunil? — bi bil vprašal sin, če bi bil bral to limonado. In oče zatopljen — Kdo ga je vtopil? — je rekel:

»Ali je mogoče opisati vse to? Vse, kar je nad nami? Vse, kar je okoli nas? Ta mesec in mir in lajež? Črikanje in crlinkanje kobilic in božjih volekov? Čuka na orehu in sovo na macesnu? Vse te tajne nočne glasove? Ali kdo zmore? Ali bi zmoget ti?«

In sin je skrtil kos cukra v roki; imel pa je tudi polna usta, zato je odgovoril — (šmorn; odgovoril!! — Opom. stavca. — Saj ima polna usta!! —

»Mh — ne!«

Oče bi mislil, da ga je tako prevzela večerna lepota v maju, lepota majske noči in njene skrivnosti.

Mislim, da je res dovolj. Pokazati sem samo hotel, kakšna limonada je literarno tuhtanje in zakaj je resnična zgodovina res lepa, lepa in ji ni škodilo, četudi je bila zame najtežji predmet na gimnaziji. Nič se ne čudim, da je bila: Ne moreš lagati pri njej, pa je! — Prav zaradi tega mi je literatura všeč. Če ni kaj po volji, si zatisneš oči in si izmišljuješ. Bomo videli, koga bo prej konec: zgodovine ali izmišljenih storij!

Pepči Marinč | Razpotja

Spet reka se srebri v pokojnem lesku,
razmaknil čas je najina obrežja.

A pot nazaj je dan za dnem vse težja —
dež je izpral stopinje tvoje v pesku.

Ugasnili so že davno ognji plahi,
večerna rosa je na gmajne pala.
Nekje za nama je mladost ostala,
zaklenjena s stoterimi zapahi.

Diše jasmini v vencu žive meje,
odseve tanke zarja v mrak si črta.
Ne čakam več te. Vrata so zaprta,
a usta suha od presilne žeje.

Književnost

Silvin Sardenko: Roma. 176 strani. Nova izdaja 1941.

Dvakrat do sedaj se je slovenska Muza poklonila večnemu mestu ob Tiberi — katoliškemu Rimu. Že pokojni dr. Mihael Opeka je v Domu in svetu (1892-98) zapel Rimu nekaj toplih pesmi, ki jih je kasneje — 1916 — izdal tudi v posebni knjigi: Rimski verzi. Opeka seveda ni bil kakšna izrazita pesniška ustvarjalna moč, zato so njegove pesmi, pisane večinoma v heksametru in včasih preveč poudarjenem retoričnem tonu, obledele pred rimsko poezijo njegovega duhovskega tovariša in izrazitega lirika Silvina Sardenka. Ta je leta 1906. izdal zbirko Roma, ki je našla prav lep sprejem v domači in tuji kritiki. Dr. Ivan Šarič, sam pesnik, je napisal: »... ta zbirka rimskih pesmi je obogatila slovensko liriko z novimi oblikami in akcenti. Sardenko je nežen in čustven, poln milobe in skromen kot seljak.«

Roma, ki je bila kaj kmalu razprodana, je pred kratkim izšla v novi, grafično prav prikupni izdaji in tudi vsebinsko izpopolnjena. Kakor pravi avtor sam, je v to izdajo sprejel precej pesmi, ki jih je v prvi izločil. To je posebno vidno pri sonetih, ki jih ima ta izdaja kar trideset, medtem ko je imela prva le dva. Brez škode pa bi pesnik lahko izpustil še nekaj pesmi, ki s svojo dolgo-veznostjo motijo uglašenost zbirke, kot: Monte Pincio, Via Apia, Fontana, Petrova pot v Rim in še nekatere. Pogrešam pa njegove prisrčne: Stopil sem na tihe njive.

Tudi nekaj nečistih rim in izrazov, ki delajo novemu pravopisu silo, je še ostalo: taisti, toli, zefiri, peresa v pomenu listi, ali pa prisiljeni pridevniki: nebeško zal, sijajen, sladek zrak, temnovijoletni itd. Pri skrbnejši korekturi bi te stvari lahko izpadle, s čimer bi ta pesniška zbirka, polna iskrenih nežnih občutij, blagoglasja in priproste lepote, le pridobila. Kajti Sardenko je postal s svojimi prvimi zbirkami — V mladem jutru, Roma in Dekliške pesmi — resnično pesnik, ki mu pesniška lira poje neizumetničeno ob blagih zvokih naše narodne pesmi in globoko doživetem umetniškem občutju. In ne smemo po-

zabiti, da je Sardenko religiozen pesnik in mu je prav zato dal Rim s svojo krščansko-duhovno veličino toliko inspiracij.

Sardenko, pesnik, ki se v tej zbirki poklanja Romi, seveda ne teži za zgolj zunanjim opisom. Tam, kjer vidi geograf le milijonsko mesto, zgodovinar veličasten muzej in turist bogato pašo za radovedne oči, teži pesnik, da doživi in odkrije njegovo, tako rekoč posebljeno bistvo. To doživljanje pa je spet odvisno od pesnikove notranje uglašenosti. Drugače opeva Rim n. pr. Carduci v svojih odah, drugače Kranjčević, da omenim Hrvata, ki so mu rimske razvaline in zašla antična minulosť vdahnile pesimistično gledanje v življenje in zgodovinske toke. Še drugače ga je odkril nežen slovenski pesnik-verniki, ki je prinesel s seboj otroško vero in odmeve zvonkih verzov, s katerimi je doma opeval svoje mehko, rodno Posavje. V Rimu je našel nov svet, čisto drugačen kot ga je bil do sedaj navajen. Zato je tudi njegova lira zatrepetala v novi melodiji:

»To so rože tuje.
Niso tiste rože mlade,
ki jih včasih je z livade
Muza moja trgala.«

Budi se mu domotožje v pesmi Fontana Trevi in Pod zelenim baldahinom palmovim, a obenem ga opaja s čarno privlačnostjo to mesto svetnikov in umetnosti:

»Ti Betlehem si moj
in moj Jeruzalem
in vrt Getzemani,
kjer pil sem tolažilo
iz keliha umetnosti.«

Rim Sardenku ni le mesto. Postal mu je pojem, še več, simbol in svetišče, sveta zemlja, ki je napojena s krvjo pričevalcev in ji je v katakombah posvetil takle blesteč in globok verz:

»Ko bi stisnil v prstih rahlih
grudo tvojo, se mi zdi,
z lahnim svitom zablestela
mučeniška v njej bi kri.«

In tudi takrat, ko prepesnuje Horacijjevo hvalnico Rimu: Alme Sol, curru nitido diem..., ne pozabi dodati, da le: Bog oslavlil Rim je z doto dedno.

In prav zaradi te »dote dedne« se je pesnik s skoraj strastno ljubeznijo oklenil svetega mesta: »Kar tebi Laura, bodi meni Roma« (Petarcaru); čeprav mu hrepenenje še močnejše hiti k svoji ljubljenci s slovenskih tal: »Kako te ljubim moja draga rodna vas!« (Pod zelenim baldahinom.) Rim in Posavje sta osnovi te zbirke.

Zbirka Roma, ki obsega 123 pesmi, je zelo pestra in bogata ter pomeni za Sardenka poleg Dekliških pesmi gotovo vrh njegovega pesniškega ustvarjanja, tako vsebinsko in oblikovno. Iz nje čutiš svež in mladosten pesniški polet, pristno doživljanje in stilistično dovršenost. Verlainov verz botruje priprosto globoki veri katoliškega trubadurja Sardenka. Velikokrat začutiš ob Sardenkovih verzih, da diha vate sveta tišina katakomb, se razlije barvitost starih mozaikov iz rimskih cerkva in se zazro mistični obrazi svetnikov in Madone,

kakršne je čaral čopič Fra Angelica, zapoje pa tudi ljubka razgibanost Rafaelovih slik. Sardenkov verz ni izraz kakšne hladne, bele lepote, je živ in kipeč. Kot zelen bršljan se ovije starih, napol razpalih stebrov in amfiteatrov, prič davne Rome antice in Rome alme, poljublja svete sledove Rome sante, prisluhne utripom Rome moderne (Emilia, Piazza del popolo, Candida, Dvojni model, Z rožnega trga itd.) in mogočno zapoje Romi eterni v slavnostnem Magnificatu sv. Cerkvi — nazivi, s katerimi je pesnik svojo zbirko razdelil na cikle, ki je tudi s te strani veliko bolj smotrno urejena kot v prvi izdaji.

Knjigi je napisal uvod znani prevajalec iz slovenske književnosti in Sardenkov prijatelj prof. Umberto Urbani. Pesnik sam pa je dodal še svoje rimske literarne spomine, kjer govori tudi o italijanskih pesnikih, ki so vplivali nanj, kot Petrarca, Ada Negri in Pascoli.

Čeprav je knjiga izšla v času in razmerah, ki poeziji niso naklonjene, predstavlja vendar Roma v novi izdaji pozitivno obogatitev slovenske vezane besede in predstavlja Rim iz njegove prave, večno-katoliške perspektive.

Severin Šali.

Silvin Sardenko: Mlajši sin v pesmi in podobi. Svetopisemska prilika. Izdal Glasnik presv. srca Jezusovega. Ljubljana 1941.

Ob 140 letnici nemškega slikarja Jožefa Führicha je Silvin Sardenko naš pobudo našega arhitekta Plečnika, ki ga je opozoril na Führichov slikarski cikel »Der verlorene Sohn«, napisal svojega »Mlajšega sina«, ki ga je sicer samostojno izvedel po svetopisemski priliki, ga izdal v prikupni knjižici in opremil z osmerimi slikami gornjega umetnika.

Pesnitev sama obsega s predomislekem vred 19 pesmi, ki jih je pesnik razdelil v osem skupin z naslovi: sproščen — zaslepljen — izgubljen — zapuščen — ponižan — skesan — oživiljen — najden, kar je obenem tudi vsebina »mlajšega sina«, ki nam je sicer bolj znan pod imenom »izgubljeni sin«. To so pesmi, ki — razen predomisleka — obsegajo po šest kitic s prestopnimi ali oklepajočimi rimami; pesmi, ki so menjaje zapete v jambski, trohejski in daktilsko-trohejski meri, kar prinaša v celotno zgradbo gotovo mero pestrosti in razgibanosti.

V pričujoči pesnitvi se je Sardenko dovolj strogo držal svetopisemske prilike, zato v pesmih samih ne zasledimo kake subjektivnosti, neposredne emocionalnosti ali dinamike. Svetopisemski tekst, iz katerega je jemal citate kot naslove posameznim pesmim, mu ni dovoljeval prevelikega razmaha, zato je Sardenko ponekod tog, nesproščen, nekako hladen in na nekaj mestih le malo dvignjen nad navaden pridigarski ton. Temu primerno je tudi nastrojenje, ki ga je zanesel v pesmi. Jezikovno, stilistično in oblikovno Sardenko v njih ni odkril novih svetov, kar pa končno tudi ni bil njegov namen.

V splošnem je »Mlajši sin« prijetno berilo, ki nam s preprosto, a pojočo besedo predstavi zgodbo izgubljenega sina, njegov prešeren odhod v tujino in skesan povratek v očetovo hišo; pesnitev, v kateri je rahlo prikrita vzgojna tendenca, ki pa bo v bralcih, ki za božjo besedo svojih src nimajo zakrknjenih, našla svoj odmev in uspeh.

Führichove podobe pa so zase umetnina ter imajo v tej knjižici primarno mesto in pomen, kajti Sardenkov tekst jih samo spremlja. 140 letnico velikega cerkvenega slikarja pa so s tem Slovenci lepo počastili.

Jože Dular.

F. S. Finžgar: Gospod Hudournik. Mohorjeva knjižnica 115. Založila Družba sv. Mohorja v Ljubljani, 1941—XIX. Strani 160.

Finžgarjeva sedemdesetletnica je letos oživila zanimanje za pisatelja, posebno ker je avtor po daljšem presledku zopet napovedal novo knjigo izpod svojega toliko priljubljenega peresa. Po odlomkih, ki so bili priobčeni tu in tam, je pač vsakdo z največjim zanimanjem pričakoval najnovejšega Finžgarjevega dela. Sedaj, ko imamo »Gospoda Hudournika« pred seboj, lahko ugotovimo, da smo dobili z njim eno najzanimivejših literarnih novosti, ki jo bodo lahko s pridom prebirali mladina in odrasli. Finžgar je to pot segel po osebno še neizrabljenem motivu živalskih zgodb, ki pa jih je povezal z osebnimi doživljaji, tako da ima knjiga tudi izrazite avtobiografske poteze. Kljub rahli zastrtosti namreč prav lahko prepoznamo v »priletnem in že sivem gospodu« Hudourniku — pisatelja samega.

Knjiga, ki je izšla kot 115. zvezek priljubljene Mohorjeve knjižnice, obsega — poleg uvoda — tri dele: »Hudournikova miška«, »Hudournikova polha dva« in »Hudournikov Lisko«. Najdaljši je tretji del, ki predstavlja cikel petnajstih črtic, katerih središče je večinoma Lisko, pes gospoda Hudournika. Po osebi gospoda Hudournika pa so povezane v celoto zgodbe vseh treh delov, ki bi jih spričo uvoda lahko imenovali okvirne cikle prav tako, kakor predstavlja na primer nekako okvirno živalsko pravljico prvi del z naslovom »Hudournikova miška«. Pa tudi sicer so vsi trije deli povezani med seboj; tako je na primer očit prehod iz prve zgodbe v drugo, saj šele v le-tej spoznamo nauk, ki sledi iz zgodbe z nepokorno miško; ta je kajpada prav tako preprost kakor star: kdor ne uboga, ga tepe nadloga. Pri tem naj précej opozorim na dvoje: osnova teh Finžgarjevih črtic je živalska zgodba v najprvotnejšem pomenu, tedaj basen; vendarle pa pisatelj ta »fabulizem« slej ko prej dožene v pravo pripovedovanje, ki ima kljub vsemu »vzgojnemu« in »poučnemu« jedru v bistvu nedidaktičen ter na splošno realističen značaj. To je tudi poglavitna vrednost in privlačnost teh zgodb, posebno ker je Finžgarjevo pripovedovanje že samo po sebi ne le izvirno, ampak tudi skoz in skoz nenavadno nazorno in sočno. Če bi hoteli iskati primera ali zgleda iz naše slovstvene preteklosti, spominja s te strani bolj na Erjavca kakor, recimo, na Valjavca; s tem kajpada ni niti malo prizadeta pisateljeva izvirnost, ki je nadaljnja odlika teh Finžgarjevih zgodb. V njih se nam kaže svojski in redek dar opazovanja, ki smo ga pri avtorju klasičnega lovskega orisa »Nad petelina« že vajeni in s katerim riše enako bistro bodisi živali, bodisi naravo in ljudi, ki tu in tam zaidejo v Murko, pisateljevo kočo pod Stolom, kjer se večidel godi dejanje pričujočih zgodbic. Pri tem naj opozorim, da predstavlja v tej knjigi enega izmed značilnih poudarkov tudi nasprotje med naravnim življenjem v prirodi in idiličnim mirom gorske samote pa med svetom sodobne meščanske civilizacije, ki ga predstavljajo razni nizki in visoki »obiski«, kateri imajo potemtakem v teku pripovedovanja ne le epičen, ampak tudi sociološki pomen in namen. Med temi »obiski« naj kot posebnost omenim poroko v planinskem domu, ki je ni narekovala toliko epična nujnost, marveč je vpletena v niz teh gorskih zgodb bolj kot zanimiva literarna anekdota; v le nekoliko spremenjenih imenih dr. Gmajne, Sonje Burje in Janeza Bločana slovstvenemu poznavalcu ne bo težko najti sledi za resničnimi » modeli« ter uganiti prava imena. Toda

to le mimogrede. Tisto, kar razen povedanega posebno označuje to pristrčno pisano knjigo, so duh, ki jo preveva, in pa slog ter način pripovedovanja. Iz teh zgodb odseva bogata življenjska skušnja, iz njih diha dobrota do ljudi, živali in prirode vobče, in še posebej topla ljubezen do domače zemlje in njene lepote. To ljubezen je pisatelj poudaril tudi na zunaj v lepi podobi šopka, ki si ga je natrgal za slovo od planin in ki ga sestavljajo očnice, murke in sleč. Že zaradi tega bo Finžgarjev »Gospod Hudournik« nedvomno našel mnogo hvaležnih bralcev. Prav tako pa je malo pisateljev, ki bi imeli toliko izrazitega smisla za nazornost podob in prizorov ter tako živ, jedrnat in svojski izraz. Tudi s te strani je »Gospod Hudournik« delo, ki nudi človeku kar največ užitka.

Nemogoče je izčrpati vse posebnosti pisateljevega sloga in izraza, vendar naj tukaj navedem vsaj nekaj jezikovnih zanimivosti. Prva posebnost so kratki in prav zaradi tega nenavadno jedrnati stavki. Posebno ljubi pisatelj nazornost podobe, obenem pa skrbi tudi za ritem stavka, kar lahko vidimo iz naslednjega primera: »Nastal je vrišč, kokòt in beg in frčanje na vse plati.« (Str. 53.) Človek živo vidi pred seboj jato preplašenih kokoši! To že vemo, da temelji klenost Finžgarjevega jezika tudi na pregovorih, ki so bodisi izvirni, ali pa vzeti naravnost iz ust ljudstvu; semkaj spadajo na primer »ima nos, da bi čez morje zavohal pečenko« (47), »vse je (lepo in v redu) kakor v prstanu« (115), »šoba, da bi lahko koso klepal na njej« (151), »moj domèk, čeprav ga je samo za bobèk« (45). Zanimiv je posebno zadnji zgled, ker ga najdemo v podobni obliki tudi v Jalenovi povesti »Trop brez zvoncev« (str. 74), kjer ga beremo v naslednji obliki: »Dober je dom'k, če ga je le za bob'k; / kdor ga pa nima, pa za njim kima.« Pri tem pa je zanimivo to, da navaja Jalen citat kot »izrek, ki ga je bil slišal pri vojakihi od prijatelja Franceta Žurge, doma iz Toplic na Dolenjskem«. Od kod je pregovor, ali ga imata Finžgar in Jalen iz istega vira — na to vprašanje naj odgovori kdo drug! Pa tudi glede na posamezne izraze je branje najnovejše Finžgarjeve knjige prav privlačno in poučno. Pisatelj je bogat z izrazi, nazoren in iznajdljiv, kadar je treba dati ime živalim, stvarim ali pojavom; pri tem uporablja polno nenavadnih besed, katerih pomen je včasih tudi precej drugačen mimo običajnega. Tako beremo zjedi poleg ogrizka (32); potoma nam. spotoma ter s curkom nam. curkoma (55); prebitansko nam. prebito (111); užagati jo (36); s pametjo (glavo) trčiti v tram (61); drvnica nam. drvarnica (61); risniti = planiti pokonci (63); odkolehati (kos klobase) ali odtesati (krajec kruha) nam. odrezati (66); ni odlegla namesto odnehala (100); za pridav nam. za nameček (142); drpaliti (v planino) v neprehodnem pomenu (94); medtem ko rabi n. pr. Mencinger izraz »sivór« za starega človeka, pravi Finžgar: ob Savi je ležal sivor (meglica) (109); napuhnež je osabnež (111); pes replja (65) ali tacka (125); itd. Podobnih zgledov bi lahko navedli še mnogo, a naj bo dovolj. Bralca, ki ima čut za nazornost besede, spominja Finžgarjev jezik na Levstikovo klasično slovenščino v »Martinu Krpanu« in drugod.

Primerne ilustracije (risbe) k besedilu je napravil Nikolaj Pirnat.

France Vodnik.

Ana Wambrechtsamer: Danes grofje celjski in nikdar več. Zgodovinski roman. 1940. Založba »Naša knjiga«, Ljudska knjigarna v Ljubljani. Naša

knjiga V. Prevedel Niko Kuret. Ovitek opremil arh. Vlado Gajšek. Natisnila Ljudska tiskarna v Ljubljani. Str. 492.

Celjske zvezde in Celjani so postali naš mit, h kateremu se spet in spet povračamo in sanjamo ob njem prav tako kot ob Matjažu. Dà, saj so prešli celo v narodno pesem, v kateri jih srečamo v mestu belem in veselem z ono usodno značilnostjo neugnane sle, ki jih je upropastila. Sam Prešeren je omenil potem v vrhu sonetnega venca »boj Vitovca«, nakar je ob prvem svitu našega pripovedništva prva obdelala celjsko tragiko Josipina Urbančič Turnogradska v svoji novelici »Nedolžnost in pravica« (1851), ob kateri se je nemara navdušil J. Frankolski, kmet v Črešencah, da je zložil »Veroniko Deseniško, epično pesem v XV. spevih«, ki je izšla v Janežičevem Cvetju iz domačih in tujih logov 1863. Noveli in epu je sledila Jurčičeva drama »Veronika Deseniška« v letu njegove smrti 1881, potem pa smo dobili Detelova zgodovinska romana »Veliki grof« (1885) ter »Pegam in Lambergar« (1891), Aškerčevo »Celjsko romanco« in Funtkove »Teharske plemiče« (1890). V času naše moderne, ki ji ni bilo za zgodovinske motive, je dal Hrvatom Tomić dramo »Veronika Desinicka« (1904), Aškerc pa je še pred smrtjo izdal »Poslednjega Celjana« (1912). Po svetovni vojni je kult Celjanov zopet oživel: Župančič je izzval Novačana, Novačan Krefta... S temi domačimi deli smo se za enkrat dovolj oddolžili Celjanom in jih, po Župančiču n. pr., tako prikazali, da ostane sijaj celjskih zvezd tak, kot zasluži — nepozaben za vse čase.

Wambrechtsameričino delo, ki ga moramo sedaj pridružiti domačemu leposlovju o Celjanih, je delo štajerske rojakinje nemškega rodu. Vživela se je v Celjsko kroniko, preštudirala zgodovino treh rodov — Hermana, Friderika in Urha — in nam podala verno sliko njihovega življenja, močnega v volji, neukrotenege v izživljanju, nepopustljivega v zamislih in neračunajočega z neznanko, ki je božja Previdnost in vse, kar je z njo v zvezi.

Pisateljica je zajela in podala zgodovinsko snov času primerno v obliki kronike, katero je »ta dan po prazniku vnebovzetja naše ljube Gospe, ko se piše leto 1471—0 po rojstvu našega Gospoda in Zveličarja, teden dni zatem, ko so divji Turki častitljivi Jurjevi (!) klošter razdejali in le-tam grob gospe Veronike, ki je bila za živih dni rajnega kneza in grofa Friderika ljuba, pokončali«, začel pisati Berthold Aprehar, ki je za Vitovčevih bojov izgubil nogo in našel kot pri svojem bratu vicedomu v grofiji v belem celjskem mestu. Ob mislih na preteklost hodijo k njemu v vas razni obrazi, vsi živi, kot jih je njega dni gledal, zlasti obraz gospoda Jošta Soteškega. Zato hoče »v pisavi, umetnosti, ki sem se v njej že zgodaj vadil, ohraniti in sporočiti, kar je videl gospod Jošt, služabnik in pajdaš naših grofov, kar je z njimi doživel in kar se je meni samemu v njih službi primerilo.«

Tako je dana dispozicija in utemeljeno neposredno in živo slikanje zapletenih dogodkov od največjega razmaha Celjanov do njihovega tragičnega konca. Celje s Spodnjim in Gornjim gradom, Krško, Desenice, Kočevje, Radovljica in Ljubljana, štajerske vasi in trgi in gradovi, Koroška in Kostnica, Pečuh in Dunaj in Praga in Belgrad so pozorišče, koder se uveljavlja moč Celjanov: očeta, sina in vnuka. Oče in vnuk sta istega kova, sin Friderik, ki je hotel iti v ljubezni svojo pot, je moral pred očetovo voljo kloniti na ljubo slavi celjskih zvezd, katere pa le ugasnejo, ker so v svoji razvratnosti,

ki kar odbija, računali samo s svojo močjo. Wambrechtsameričini Celjani so srednjeveško pristni, prav tako pa tudi vse njihovo okolje: vladarji, vitezi, graščaki, meščanstvo z vsemi stanovi in vaščani, ki jih je pisateljica tako zadela, da se ti ob njih zdi, kakor bi hodil po Spodnjem gradu in gledal žive freske. Seveda, marsikaj bi bilo bolje, ako bi bilo nekoliko zabrisano.

Kuret je delo lepo poslovenil. V besedju in dikciji je ohranil nadih srednjeveškega obeležja. V splošnem. Tu pa tam pa se mu je le ponesrečilo, ko je slovenil z besedjem, ki ga srednji vek ni poznal. Dr. Joža Lovrenčič.

Emil Frelih: Materi. Risbi sta delo akad. slikarja Franceta Godca. Avtorjeva oprema. Založba Naši obrazi. 109 str. M. 8°. V Ljubljani 1941.

Emil Frelih, čigar ime je večini še neznano, saj se je le nekaterikrat pojavil v javnosti, je napisal drobno zbirko črtic, pisem in misli o svoji materi. Narekovalo mu jih je čustvo ljubezni in sočutja do bolne in trpeče matere, do vseh mater in vzvišenosti materinstva. Res, skozi vso zbirko se vleče rdeča nit ljubezni, preprostosti in vdanosti. A nič več! Vse avtorjeve stvaritve se ne dvignejo nad površino povprečno dobrih časniških podlistkov. Njegovi izrazi in fraze so časniški, včasih tudi tako sentimentalni, da ne morejo bralca povzdigniti v dojemanje tiste ljubezni, ki je navdajala Freliha, ko je to delo pisal. Le sem in tja se dvigne nad povprečnost, a to samo v nekaterih stavkih ali odstavkih. Najboljša je prav za prav še črtica »Življenje je lepo«. Črtice »à la »Rezika« in »Vrnitev« pa so tipično časniške in zato brez umetniške vrednosti. Pogrešam tudi smotrne ureditve, ki jo taka zbirka nujno zahteva. Citati na čelu zbirke iz Meška, Cankarja, Preglja itd. bi lahko brez škode odpadli. Avtor jih je najbrž pridal samo zato, da je izpolnil nekaj nad 100 strani. Prav tako so odveč tudi druga mašila, prazne strani, posvetila itd. Lep in aktualen pa je motto. Knjiga se prične šele s sedemnajsto stranjo! Pozdraviti pa je treba francoski način predgovora, ki ga je napisala Vida Tauferjeva. To bi bilo treba uvesti pri vseh naših prvencih, da bi junaško in vztrajno stopali v javnost. — V splošnem ostane knjiga le osebni dokument avtorjeve ljubezni do matere.

Tone Glavan.

Sonja Sever: Pravljice. S slikami opremila Marija Vogelnikova. 1940. Ljudska knjigarna v Ljubljani. Natisnila Zadružna tiskarna v Ljubljani. Str. 104.

Severjeva si je že nekako pridobila ime dobre mladinske pisateljice. Ob tej zbirki njenih »Pravljič« (Čudežni zaliv, Zlati ključek, Grad martinčkov, Čudežna pravljica o ptičku Enonogu, Čarodejni cvet, Princesa Ida in njene bele miši, Pred velikim sodnikom) bi rad potrdil njen sloves, a ga ne morem. Pravljič je tvegana stvar, s katero se ne moreš igrati. Sladkega, omlednega besedičenja ne prenese in domišljija se mora vendarle gibati v takih mejah, da otrok ne izgubi vere v resničnost prikazanega sveta, čeprav je čudežen. S tega stališča bi zavrnil Čudežni zaliv, Čudežno pravljico o ptičku Enonogu, medtem ko so druge z zaključno živalsko zgodbo bolj ali manj sprejemljive.

Jezik in slog sta pa taka, da se čudim, kako je mogla ta knjiga iziti. Poleg stvarnih neokusnosti te motijo od vrste do vrste oblikovne napake in stilistični germanizmi, da se ti ob njih nehote vsiljuje dvom o pristnosti.

Preveč bi bilo, da bi vse to navajal — kdor ne veruje, naj vzame knjigo in jo s svinčnikom bere! — Oprema z lepimi ilustracijami M. Vogelnikove je vzorna.

Dr. Joža Lovrenčič.

Fran Levstik: Besede Slovincem. Izbral in uredil Joža Glonar. Akademsko založba v Ljubljani. Tiskala Veit in drug na Viru. 1940. Str. 46.

Z Levstikovimi »Besedami Slovincem« je začela podjetna Akademsko založba zbirko »Pogledi«. O pravem času! Dr. Glonar je pač vedel, da o Levstiku govorimo v šoli mladini, a da nanj in njegove nauke v življenju pozabljamo, kar se nad nami bridko maščuje. Kako drugačno bi bilo naše zasebno, javno, družabno in kulturno delo, ako bi se ravnali po Levstiku! Tako pa smo ostali z vsemi svojimi neumnimi značilnostmi tam, kjer smo bili, in si nemara še domišljujemo, da prav živimo in prav delamo. Ako si hočemo dobro, ne kaže drugače, ko da si ob 113 bridkih resnicah Levstikovih »Besed« izprašamo vest in se odločno pripravimo za novo življenje.

Dr. Joža Lovrenčič.

Anton Vratuša: Levec in Ljubljanski Zvon. Inavguralna disertacija. Ljubljana 1941.

Sotrudnik našega lista in pisec številnih književno zgodovinskih in kritičnih razprav je za dosego doktorske časti iz filozofije napisal zanimivo razpravo iz poglavja naše književne in kulturne zgodovine 80 ih let preteklega stoletja: *Levec in Ljubljanski Zvon*. Z njo je hotel natančneje objasniti tiste stvari, ki so doslej bile iz te dobe le malo in mimogrede omenjene zlasti v *Prijatelju*, njegovem *Kersniku* in drugih esejistčnih razpravah iz dobe mladoslovenske generacije. Vratuši so se zdele posebno te stvari premalo objasnjene: razmerje med *Levcem* in *Stritarjem*, *Levčeve* mentorske sposobnosti, koliko in kaj je dal svojemu glasilu urednik in kaj je prišlo v list brez njegove izpodbude, *Levec* kot urednik, notranji ustroj *Ljubljanskega Zvona*, njegov razgled po slovanskem in evropskem svetu, razmere in trenja v sotrudniškem krogu te revije in končno njeno gospodarsko stanje. Zato se je odločil, da teh sedmero pomembnih problemov reši v treh velikih poglavjih, ki jih je naslovil: *Fran Levec*, *Urednik*, *Levčev Ljubljanski Zvon*.

Temeljno izhodišče rešitvi teh vprašanj je videl Vratuša v analizi *Levčeve* osebnosti. Na splošno moramo reči, da se mu je ta analiza z odkrivanjem vseh pomembnih *Levčevih* lastnosti in črt ter črtic njegovega značaja v dovoljni meri posrečila. Saj nam je v nji izluščil ne le dobre, marveč tudi slabe strani marljivega in vestnega urednika LZ. Dobro je poudaril njegovo romantično literarno vzgojo, njegovo praktičnost, idealnost, vljudnost, duhovitost, torej lastnosti, ki jih že do dobra poznamo iz *Prijatelja* in *Šlebingerja*. Ni ga pa zapeljala prevelika ljubezen do predmeta in je zato na drobno podčrtal tudi *Levčeve* slabe lastnosti, kakor so: pomanjkanje in nestalnost lastnega prepričanja, njegova prehitra užaljenost, tenkočutnost, skrajna občutljivost, kakor jo poznamo tudi pri *Levstiku* in *Stritarju*, raba ostrih, celó drastičnih izrazov v razburjenosti in jezi, neborbenost, precejšna neodkritost in dvoreznost značaja, preveč receptivna, pa mnogo premalo aktivna in iniciativna narava, neodločnost glede priznanja svetovnega nazora, pretirano izgubljanje v podrobnosti, malodušnost, prehitra uklonljivost in elastičnost.

Kakor je ta analiza Levčeve osebnosti sama na sebi odlično delo, saj nam Levec iz teh črt in črtic precej jasno stopi pred oči, vendarle se mi zdi, da je ta podoba brez nekake temeljne barve, brez osnovnega tona na platnu, pa zaradi tega še zmerom ostaja nekoliko bleda, gotovo pa ni plastična in močna. Opisovanje Levčeve osebnosti je v razpravi popolno, ni pa zajel urednikovega značaja iz dna, iz jedra, iz globine. Toliko je nakupičenih Levčevih potez, da podoba skoroda že utruja, vendarle pa manjka neke sinteze vsega dognanega, neke povezanosti tega do podrobnosti nabranega gradiva. Nekega globokega, temeljnega izhodišča pogrešam pri ustvarjanju Levčeve podobe. Morda bi za to izhodišče utegnila služiti njegova ne povsem trdna idejna usmerjenost. Izhajajoč v bistvu iz Stritarja je tudi Levec v vsem svojem delovanju in nehanju izpričeval geslo svojega učitelja: »sloga, mir, ena čreda, en pastir«. To slogarstvo in zatajevanje ter prikrivanje svetovnega nazora je Prijatelj po vsej pravici označil za tragično krivdo vsega mladoslovenstva, prav to velja v prvi vrsti za Levca in njegov Ljubljanski Zvon. Prav zaradi te temeljne pogrške je tista mladoslovenska generacija, ki je ustvarila epohalne vrednote v naši književni in kulturni zgodovini, klavrno podlegla bojevitemu in načelnemu Mahničju in v nadaljnjih desetletjih morala prepustiti vodstvo skoraj vsega javnega življenja načelni katoliški stranki.

Kljub izvrstnemu analitičnemu naštevanju Levčevih lastnosti pa je Vratuša vendarle še premalo poudaril njegove organizacijske sposobnosti in družabne zmožnosti, ki jih je izkazal že na Dunaju v Stritarjevem seminarju, pozneje pa nič manj v Ljubljanskem Zvonu in pri Slovenski Matici. Pravilno pa je omenil, da vodilne vloge Levec skoraj nikjer ni imel. Prav tako je tudi premalo objasn timer boječnost, ki se je le včasih umaknila odločnosti; tako se je n. pr. postavil na svoje noge in se uprl celó mogočnemu Levstiku z besedami: »...vender sem uže iz tistih let, da bi se komu kakor kakšen mladenič zmirjati dajal, — tudi Tebi ne!« (Levčovo pismo Levstiku 20. decembra 1881, LP 184—185).

Vratuša nam je v svoji razpravi v resnici podal natančnejšo osvetlitev »Levčevega šolanja ob Stritarju in njegov kasnejši odnos do nekdanjega vzornika«, čeprav vemo mnogo o tem vsaj že iz Prijateljeve Stritarjeve antologije, ki nam v nji naš največji esejist novejše slovenske književne zgodovine na štirih mestih precej točno to razmerje podaja, a Vratuša je tista mesta zbral in strnil ter podkrepil svoja izvavanja še s povsem novimi dokazi. Zdi se mi, da je Prijatelj točneje osvetlil Levčovo oboževanje Stritarjeve veličine, Vratuša pa je bolje orisal njun kasnejši odnos v času, ko se je Levec v Ljubljani glede realizma v umetnosti, pa celó glede javnih političnih vprašanj približal Levstiku. Ko pa je Levec sam prevzel uredništvo LZ, je vendarle spet zašel na isto pot, ki jo je prej očital Stritarju, zašel samo zato, »da ne bi kalil javnega miru«. V tem ravnanju se nam prikaže nekakšen dvorezen Levčev obraz. A jaz bi ga ne pripisoval samo Levčevi skrajni osebni občutljivosti, kot je to storil Vratuša na str. 13., marveč si jo razlagam tudi iz neke zanesenosti, upornosti ter objestnega kritičnega stališča, ki ga mlajši zmerom kažejo do starejših. Ko pa sami pridejo v sredo življenjskega dela, se znajdejo na enaki poti, po kateri so pravkar hodili stari...

... Globlje in jasneje je pisano poglavje, ki govori o Levstiku uredniku. Tu nam Vratuša najprej podaja zares odlične prednosti, ki so krasile Levca in ga usposabljale za urednika LZ, saj je bil vesten, delaven, vztrajen, razgledan, imel je dobre stike in pazno oko za registriranje najmanjših stvari, bil je marljiv, zmeren, vljuden itd. Vendarle se mi zde vse te prednosti, kakor so v praktičnem življenju zares potrebne in nujne, nekako postranske spričo tega, da je Levcu manjkala jasna in odločna idejna usmerjenost, ki bi jo bil moral tudi listu dati. Zato je to delo moral opraviti Janko Kersnik, pa še ta se je jasneje izrazil šele ob koncu prvega desetletja izhajanja LZ v znanih kritikah. Poleg tega je Levcu manjkala iniciativnost in odločnejša kritičnost. Pomanjkanje teh važnih lastnosti Levcu mnogo bolj oporeka uredniško mesto, kakor je to poudaril Vratuša, ker na str. 34. le preveč mimogrede omenja, da »se je Levčevo urejevanje LZ kazalo in izživljalo največ v priganjanju, prigovarjanju in pomaganju sotrudnikom«.

Zelo popolno je Vratuša rešil vprašanje Levčevega mentorstva. To poglavje je v glavnem uprto v korekturo dosedanjih predobrih mnenj o Levčevih mentorskih sposobnostih. Ko prebereš to poglavje, gledaš v drugačni luči Prijateljeve trditve o »vzgojitvi in podaritvi« Aškerca in Kersnika naši književnosti po Levcu. Vratuša pravilno poudarja, da Levec ni bil za svoje sposobnosti slab urednik, a precenjevati ga ne smemo, saj nam iz Opeke tudi ni mogel napraviti epika, pa čeprav se je še vse bolj trudil kot pri Aškercu... Problem Levčevega mentorstva nam pa še bolj prepričevalno osvetljuje Vratuševa ugotovitev, da so mu morali pomagati Kersnik, Cimperman in Levstik pri vodstvu mladih pesnikov in pisateljev. Levec je bil vse preveč šolniški in praktičen, a vse premalo življenjsko in idejno načelen. Zato tudi ni mogel kazati mlademu naraščaju novih poti. Velika Vratuševa zasluga je, da imamo odpravljene prevelike superlative, ki je v njih hvalil Šlebinger Levčeve uredniške sposobnosti v SBL, str. 642. z izrazi, kakor so: »... je bil med slovenskimi literati edini Levec zmožen, da prevzame vodstvo slovenske književnosti«, »... da je v tekmi s celovškim Kresom in ljubljanskim Slovanom častno zmagal«, »... da je LZ nad vse uspešno vodil prvo desetletje«. Prav v zadnjih odstavkih tega drugega poglavja je Vratuša odkril, da Levec ni »nad vse uspešno« urejeval svojega lista, in to velja posebno za drugo polovico osemdesetih let!

Tretje poglavje pa je Vratuša posvetil Levčevi reviji. Dobro je na zunaj opisal rast in padanje LZ v prvem desetletju obstoja. Vse svoje ugotovitve v tem poglavju je tudi statistično dokumentiral in do podrobnosti očrtal sestavo in razdelitev posameznih števil in celotnih letnikov. Iz obširnega poglavja utegnemo izluščiti te-le posebne odlike Ljubljanskega Zvona: pri izboru književnih del mu je bila kvaliteta edino merilo, književna zgodovina je bila zmerom na najodličnejšem mestu poleg samega leposlovja, leposlovje je bilo v njem postavljeno izključno na slovenska tla, njegov urednik je vestno zapisoval vse sodobne kulturne spise in dogodke, v tej reviji je zbrano vse, kar je takrat »najboljšega ustvaril slovenski duh v lepi besedi«, vzbujal je književni okus vseh bralcev. Nadalje je Vratuša prikazal in ocenil razmerje LZ do evropskih revij, do slovanskih književnosti, do prevodov, ki jih je Levec tako dosledno zavračal, da je

rajši vzal slabše domače delo kakor boljši prevod. Tudi to zadnje poglavje je pisano načrtno in jasno kakor drugo.

Od drobnih nepopolnosti, ki so še ostale v razpravi, bi marsikoga utegnile motiti te-le: Zakaj so »Levčevi dnevnik morali ostati zaenkrat ob strani«, da literatura in material za razpravo nista popolnejša? V razpravi me moti izražanje, kakor: »dasi je dopuščal tudi druge možnosti«, str. 18. Trditev: »kaže pa nanjo (na Levčevo neodkritost!) tudi obsežna Levčeva korespondenca« str. 19., bi bilo treba na vsak način objasniti z dvema ali tremi primeri. Tu in tam po razpravi je premnogo drobtin, zelo zanimivih, a za rešitev problemov, ki si jih je Vratuša zastavil, mnogo med njimi nebitvenih, tako da le otežujejo jasnost in preglednost razprave (gl. str. 30—32). Zadnji odstavek drugega poglavja na str. 41—46 bi spadali v zadnje poglavje, zadnji odstavek tretjega poglavja pa na konec drugega. V razpravi bi tudi ne smelo biti slovničnih napak, n. pr.: temu ni tako, precejšnji, pomanjkanje ločil, kvečemu poleg pravilnega kvečjemu, petsto, tristo (se piše narazen!), v smeru (nenavaden spol!), nagnenje, izrecno, predno, vzpodbujati poleg pravilnega izpodbujati, Levec ni poskusil vse, operiram s tem, ni jemal nikoli za uvodno pesem kakšno stalno obliko, v nemali meri, z ozirom na. Odstavek, ki v njem govori o značilnostih Levčevega jezika, se je Vratuši sploh precèj ponesrečil. Kot nekak očitek zveni stavek, da Levec »tudi sam ni zagovarjal vedno istih misli«. Za dokaz pa pisec navaja, da je Levec v prvem letniku še pisal lepej ženi, v drugem pa se pritožuje nad Kersnikom, zakaj ne piše lepi ženi. Saj tu vendar ne gre za zagovarjanje »vedno istih misli«, marveč za napredek knjižnega jezika glede na novo obliko. Glagol zavrniti je Vratuša pomotoma postavil v III/2 kot primer, da Levec piše »trpni pretekli deležnik brez -j-«. V resnici gre tu za vrsto II, kajti tu je treba kakor v IV pisati trpno pretekli deležnik z -j-, v III/2 pa ne! Primer: »brat, ki je prišel, prinesel mi je«, pa drugi: »brat, ki je prišel, mi je prinesel« ne spada toliko v sintakso, kolikor bolj v besedni red slovenskega knjižnega jezika.

Po vsem povedanem je Vratuša svojo nalogo, da nam objasni važno poglavje iz slovenske književne zgodovine, prvo desetletje naše najstarejše obstoječe književne revije in njenega urednika, v splošnem rešil prav dobro in povsem zadovoljivo, čeprav je v prvem in deloma tudi v zadnjem poglavju ostal nekoliko preveč pri zunanjih ugotovitvah, medtem ko je bistvene probleme tu in tam le na kratko ugotovil in nakazal, ne da bi jih globlje prijel in rešil, kar velja zlasti za zadnje poglavje. Z razpravo smo dobili točneje analitično orisan kos slovenske književne in kulturne zgodovine osemdesetih let kot važno dopolnilo Prijateljevim obširnim esejem iz tiste dobe.

Francè Jesenovec.

Puš Ludovik, O kmečki duši. Donos k psihologiji kmečkega človeka. 1941. (Knjižica Kmečke zveze, Ljubljana, VII. zv.).

Dr. Ludovik Puš, avtor dela »Kmečki stan«, se je v tej knjigi poglobil v kmečko dušo. Kakor sam pravi (str. 88), so to le bolj »poteze in črte za sliko«, a upa, da stvarne, objektivne, po nje večnih, brezčasnih prvinah. S posebno ljubeznijo je pa potegnil tu in tam črto, ki velja za slovenskega kmeta posebej. Priznati moramo, da je s svojim študijem in opazovanjem in s pomočjo literature, kar je je, svojo namero izredno dobro izvršil. Delo je znan-

stveno, a pisano živo in duhovito, da ga je veselje preučevati. Obenem je pa po pravici pokazal avtor tudi na to, kako naj študij kmečke duše »služi življenju« (6).

V splošnem poglavju o kmečki duševnosti razlaga, kako je v vsaki človeški duši neka trojna »pranavezanost«, ki je torej »pradana«, »prvobitna« ali »primarna«: namreč pranavezanost na zemljo, na Boga in na človeka. Ta pranavezanost ostane v preprosti duši bolj naravna in živa, zato je marsikaj, kar se zdi meščanskemu človeku ali tudi nekateremu znanstveniku na kmečkih ljudeh »primitivno«, le naravno in prvobitno, primarno.

Ker je človek telesno in duhovno bitje, potelesno del prirode, duhovno segajoč v »metafizični svet«, zato je tudi doživljanje njegove duše, dasi enotno, strukturno, dvojevrstno, izhajajoče iz snovnih ali duhovnih korenin. Dr. Puš imenuje eno »materialistično«, drugo »idealistično«, zato govori tudi o dvojnem gledanju na svet, o materialističnem in idealističnem, ali o materializmu in idealizmu. Ker kmet ni le vkoreninjen v zemlji, temveč zemljo tudi obdeluje in z njo živi, zato je naravno, da je pri njem »materializem« močnejši kakor pri drugih stanovih. Pomniti je pa, da ni to še materializem v navadnem, zlem pomenu, dasi je kdaj lahko in je dejansko neredko tudi to. Beseda dr. Puša pomeni le to, da na vse kmetovo doživljanje in zato tudi na njegovo mišljenje in hotenje, na izražanje in vedenje vpliva njegova posebna vezanost na zemljo. In vprav to je Pušev problem, pokazati, kako se v kmetovi navezanosti na zemljo, Boga in druge ljudi javlja materializem v tem posebnem, neredko in zakaj tudi v slabem pomenu, kako pa v vsem njegovem mišljenju in hotenju tudi pravi idealizem. Z bogatim materialom in bistro psihološko analizo dokazuje, da je zaradi teh pradanosti in prabitnosti, ki so v kmečki duši še najbolj čiste, tudi kmečka kultura »v vsakem narodu temeljna narodna kultura« (86). Da, Bog in zemlja — pravira vseh psihičnih komponent v kmečki duši — delata, po sodbi dr. Puša, kmeta tudi v nacionalnem pogledu za stvaritelja, nosilca in ohranjevalca narodnih vrednot. »Če nam vse drugo ostane,« pravi dr. Puš na koncu, »kmet pa propade, smo Slovenci zgubljeni; če pa drugo propade, a kmet ostane, bo naš narod živel« (89).

Vsekako je to zanimivo delo vredno študija. Prim. posebej razpravljanje o kmečkem delu 22 sl.; o begu z dežele 36 sl.; o kmečki družini 71 sl. in dr.

Koga bi motilo tu in tam posebno izražanje (n. pr. delitev doživljanja v gonsko, umsko in nagonsko, po Vebru 7; da Boga ni mogoče ljubiti, temveč le človeka, zopet po Vebru 44; byarchia nam. biarchia, dvovladstvo, 73 in dr.). Ločitev v osrednjo in bolj ali zgolj »obodno« (periferno) plast v duševnosti (po Vebru) je dobra, a še premalo udomačena. Tu in tam je kaj premalo jasno povedano (n. pr. o »naravni« nenravnosti na deželi, 18; o združništvu, 84 in dr.).

A. U.

Bartolomeo Calvi, Le immagini di sogni (Podobe iz sanj) di Ivan Cankar. Torino. R. Accademia delle Scienze. 1941-XIX., pagg. 48.

Po tri in dvajsetih letih, ki so minila od smrti Ivana Cankarja, prihaja ta genij slovenskega naroda, »simbol našega trpljenja«, ne le pri svojih rojakih do enodušnega priznanja, občudovanja in spoštovanja, marveč tudi v kulturnem krogu tujine dobiva zasluženi sloves. Cankarjeva knjiga nas kot enakovredne

postavlja v vrsto najkulturnejših narodov in nam tirja tisto mesto na soncu, ki nam gre. Plemenita tekma s kulturnimi vrednotami pa nam bo tudi zagotovila trajno častno svobodo, kakršno je Bog odločil narodu na vsestransko najvažnejšem križišču Evrope.

»Podobe iz sanj«, napisane v »letih strahote 1914—1917«, najintimnejša Cankarjeva knjiga o zlu v človeku, o krivdi, v smislu nezasluženega trpljenja, o strahu pred smrtjo, o napuhu, pohlepu in razbrzdani spolnosti, o doživljanju tuje bolečine, o bridkem kesanju, o veri v narod, o potrebi vélikega petka za véliko nedeljo, o materi, domovini in Bogu, o Življenju, Mladosti in Ljubezni — so prava knjiga tolažbe slabotnemu narodu v trpljenju.

Bartolomeo Calvi je velik posrednik slovenske književnosti, zlasti Cankarja, italijanskemu občinstvu. Prevodom Kralja na Betajnovi (*Il re di Betainova*, 1929), Mojega življenja (*La mia vita*, 1930) in Bele krizanteme (*Il crisantemo bianco ossia Ivan Cankar e la critica*, 1931), ki obsegajo obširne uvodne študije, je pridružil tudi prevod *Podob iz sanj*, ki izide v kratkem, medtem ko je študija o tej Cankarjevi umetnini izšla letos v juniju med izdanji Kraljevske znanstvene akademije v Turinu.

Študija o *Podobah iz sanj* obsega 19 členov. V prvem govori Calvi o Cankarju kot prvem evropskem duhu Slovenije in najbolj znanem slovenskem pisatelju v Evropi; v drugem sodi o simbolizmu *Podob iz sanj* kot o tipičnem pojavu celo v svetovni književnosti, omenja pisateljev prehod od realizma in naturalizma k idealizmu in spiritualizmu ter njegovo pesimistično gledanje na človeško družbo; v tretjem presoja željo in potrebo po popolnem očiščenju kot temeljno razliko med Cankarjem in dekadenti; v četrtem kronološko označi postanek *Podob iz sanj*, nakar poudari dve prevladujoči misli: grozota vojne in težnja po očiščenju v moralnem in religioznem oziru; v petem pojasnjuje in ugotavlja umetniško vrednost Uvoda (»popolna skladnost med doživetjem in izrazom, splošnost, vznesenost prave poezije, moralna dolžnost, ki jo ima videc, da razodene, kar čuti, radost in grenkoba, ki izvirata iz take povsem nesebične iskrenosti«, str. 13); v šestem dokazuje sorodnost med *Mojim življenjem* in *Podobami iz sanj*; v sedmem govori o knjigi kot o umetniško najbolj zrelem, versko najbolj prečiščenem Cankarjevem delu, polnem zaupanja v prihodnost prave večne radosti, in se ustavi ob problemu Cankarjeve vernosti; v osmem razmišlja o notranjem in posmrtnem svetu Cankarjevem; v devetem govori o notranji drami *Podob iz sanj*, ki jih v desetem členu hkrati z *Belo krizantemo* in *Mojim življenjem* označi kot pravo Cankarjevo trilogijo; v enajstem govori o umetnosti *Podob iz sanj*; v dvanajstem primerja Cankarja z Leopardijem, njune skupnosti in še večje razlike; v trinajstem primerjavo nadaljuje in ugotavlja Cankarjevo navezanost na prirodo; v štirinajstem omenja skupna spoznanja Danteja in Cankarja; v petnajstem se ustavlja ob sorodnih mislih pri današnjih italijanskih književnikih Monelliju in Ojettiju; v šestnajstem govori o izvornosti *Podob iz sanj* in le od daleč namigava na Rousseauja, Maupassanta in Huysmausa; v sedemnajstem omenja šibkejše podobe; v osemnajstem poudarja »globoko etično zavest« *Podob iz sanj*; v devetnajstem pa v pripovedniku Cankarju poudari predvsem stilnega mojstra, čemur sledi primera med Cankarjem in Boccacciom.

Ob navedbi vsebine Calvijeve študije moramo omeniti tudi obsežne pojasnjevalne odlomke iz njegovega prevoda *Podob iz sanj*. Ti odlomki kažejo, da bo Cankarjeva poslednja umetnina našla — s kako redko motnjo — v italijanščini svojo odgovarjajočo lepo podobo, kar nas močno veseli. Študija, ki je za italijansko občinstvo zelo točna in pregledna, bi se dala obogatiti z mislimi Voduškovne analitične monografije Ivan Cankar (1937), zlasti z odlomkom Cankar v »*Podobah iz sanj*« (Sodobnost 1934). Primerjanje z italijanskimi književnimi mojstri daje Cankarju vso vrednost samoniklega, genialnega umetnika. A četudi je Cankar »ustvaril slovenski moderni umetnostni jezik« (Breznik, DS 1935, 507), bi primerjava z Boccacciom delala krivico Jurčiču, Tavčarju, Kersniku in je slovenski književni zgodovinar v tej obliki ne bi mogel podpisati.

V. Beličič.

Rudolf Horvat, Na bedemima Stare Hrvatske. Omladinska knjižnica Matice Hrvatske. Kolo I. — Svezak 1. Serija b. Zagreb 1941.

Tik pred usodnim prelomom v zgodovini Hrvatske je izšla ta knjižica o stari slavi Hrvatske, s katero je Matica Hrvatska uvedla novo serijo svojih izdaj, namreč Omladinsko knjižnico za mladino od 15—16 let.

Na bedemima Stare Hrvatske obsega tri zgodovinske slike. Prva, *Uskoška sveča*, opisuje junaški dvoboj Pariševića s turškim velikanom Bakotom (1527) ter njegovo zaobljubo, da bo daroval trsatski cerkvi tako svečo, kakor je bil velikan velik. Ko je svečo izgotovil iz daril vseh Hrvatov, se je na Trsatu poročil s hčerko uskoškega vojvode Hreljanovića ter je za svoje junaštvo sam postal vojvoda. — *Zaroka bana Frana Frankopana* govori o Frankopanu ter moravski baronici Juditi Krečin, kateri govori mladi ban o razcvetu renesančne hrvatske književnosti. Grof Paradeiser, Juditin zaročenec, pride k Frankopanu v goste prav, ko navale zopet Turki v Hrvatsko. Paradeiser pobegne pred bojem v Zagreb, zaročnica pa gre v boj pri Hrastovcu (1556), kamor je pridrvel Murat beg. Judita pade v plen Turkom, pa jo ban osvobodi in seveda tudi zasubi. Ko gre nekaj let kasneje svatbeni pohod iz Hrvatske po nevesto na Moravsko, se banu vname uho in na poti umre (2. dec. 1572). Svatbeni pohod se vrne nazaj kot pogrebni. Judita je stopila nato v samostan dunajskih klaris. — Tretja črtica pa govori o junakih, ki so branili *Gvozdanško* do svoje smrti l. 1578 pred bosanskim Ferhadpašom, pa so vsi do zadnjega zmrznili na straži, čakajoč sovražni napad brez hrane. Še prej pa so bili priče poroke poglavarjeve hčerke z junakom Ožegovićem ter so prejeli kot zadnjo hrano sv. popotnico.

To je vsebina te narodoljubne hrvatske mladinske knjige, ki kaže, kako so umirali in se borili stari Hrvati za svojo domovino. Umetniško niso dovolj močne, v tem so močnejše naše podobne povesti Lee Faturjeve, ki jih je pisala za Vrtec in mladinske liste ter bi zaslužile vsaj v toliko knjižno izdajo kakor te hrvatske zgodovinske črtice z domoljubno tendenco. Uvodoma pa uredništvo še bolj tendenčno proslavlja staro Hrvatsko, ki je bila močna država ter so samo verski boji delili Hrvate v katoličane in muslimane, dasi so bili obojni Hrvati in junaki. Zgodovinska povest pridobiva na veljavi tudi v mladinskem slovstvu in tudi pri nas bi ne smeli iti tako molče mimo zgodovinskih slik boja naših dedov za vero in domovino.

T. D.

Zapiski

Narte Velikonja — petdesetletnik.

Dne 8. junija je doživel 50 letnico dominsvetovec Narte Velikonja, ki se je uveljavil kot novelist in je postal mojster psihološke novele in karakterizacije iz otroškega in uradniškega življenja. Svet z otrokom in njihovimi problemi je navdih njegovih stvaritev. Že prve novele v Domu in svetu pred vojno so iz tega miljeja (zbrani v zbirki *Otroci*), ter so vzbujale zanimanje (Grafenauer: *Naši najmlajši*, DS 1916). Glavne njegove novele, ki še niso zbrane v posebni knjigi, pa so izhajale v naši reviji ter bile zanimiv in močan plod vdora nove duhovnosti v star psihološki realizem (*Skrivnost*, *Večnost*, *Veržica*, *Štrajk*, *Tri gracije*, *Pomlad*, *Obraz*, *Na kliniki*, *Na hodniku* itd.). Te novele z izredno močno karakteristiko in ostro duhovno oznako pomenijo velik napor misli in oblikovanja. Tem se pridružujejo novele in črtice iz *Mladike* (*Gospa Amalija*, *Andrej Prem*) ter knjižne izdaje: večerniška povest *Višarska polena*, ki so doživela tudi predelavo v dramo *Njiva*, ki je bila iz rokopisa igrana (*Moste*), ne pa tiskana; *Sirote* (*Gorica*), katerih hrvatski prevod je imel

uspeh; *Naš pes* (Mohorjeva knjižnica), *Besede* (*Gorica*), ki so izhajale tudi v *Domoljubu*; ter kramljanja *Pod drobnogledom* in *Zbiralna leča*, ki so izšla ob njegovi petdesetletnici pred nekaj dnevi. Precejšnja literarna žetev. Poleg tega se je udeleževal tudi kot prevajalec (*Tunel*, *Kresalo duhov* itd.) in kot pisatelj *dramatskih del* (*Suženj*, *Župan*) in *igrski kritik* (predsednik *Ljudskega odra*). Kot *esejist* pa so zanimivi njegovi članki v *Času* (*Pregljev Plebanus Joannes*), v *Mladiki* (o *Korošcevi* in *Jegličevi materi*), ter knjižica *Jegličevih misli*. *Urejeval je Zoro*, *Klasje*, *Ilustracijo* itd. in piše *feljtone* v *dnevnikih*.

To je samo na kratko označeno njegovo literarno udeleževanje, s katerim se med petdesetletniki zadnjih let odlikuje s svojo svojsko literarno problematiko. Moč njegovega peresa je: jasna karakterizacija tipov, napet psihološki problem, živ otroški svet in vesela ironija, s katero se smeji človeškim slabostim. Nekaj njegovih novel (*Na morju* in druge) pa bo v moderni slovenski prozi postalo za vedno napisanih in bo pričalo o Velikonji kot močnem slovenskem pripovedniku. T. D.

Beležka o Papiniju.

Papini je doraščal na koncu devetnajstega stoletja in se je v začetku dvajsetega razvil v samostojnega, močnega misleca in umetnika. Firenze, kjer se je rodil 9. januarja 1881, vidi v njem enega svojih prvih sinov. Italija ga je uvrstila med akademike; tako se je plemenito maščevala nad njim, ki se je prej včasih osorno obregal ob akademstvo. Pa saj današnja Italijanska akademija ni podobna ne francoski ne kakšni drugi; poleg zaslužnosti je v njej mnogo mladostne dinamičnosti.

Papinijevo književno delo se je uveljavljalo v revijah in knjigah. Z dva in dvajsetimi leti je začel izdajati z G. Prezzolinijem in drugimi list »Leonardo« in z njim v štirih letih razburkal lene vode tedanje italijanske miselnosti. Zanesel je vanjo svojo izpodbudno, mladeniško svežost, ki je rada krcala pritlični pozitivizem in povzdigovala pravice in vrednote duha. Zavzemal se je za Bergsonov intuicionizem ter za Peirceov in Jamesov pragmatizem. Svoje prizadevanje za novo moralno, slovstveno in politično vzgojo Italijanov je nadaljeval osem let v listih »La Voce« in »Lacerba«. Malo pred svetovno vojno se je zelo približal futuristom. Pozneje se je radi prevelikih razlik v mišljenju in pojmovanju umetnosti zopet ločil od njih. Narodna misel mu je narekovala krepke članke za vstop Italije v svetovno vojno in ga zbližala z Mussolinijem, v čigar listu »Il Popolo d'Italia« je takrat sodeloval. Večino teh člankov je združil v knjigi »Sobotno plačilo« (La paga del sabato, 1915).

Sredi neprestanega pisanja za svoje in druge liste, sredi živahnega posezanja v italijansko in evropsko miselno in umetniško dogajanje, sredi dnevne borbe za boljše in vrednejše izživljanje sodobnosti se je Papini v krajših in daljših presledkih večkrat zbral za kakšno obširnejše in važnejše delo. V »Zamračitvi modroslovcev« (Il crepuscolo dei filosofi, 1906) je vzel razne modroslovne sestave na svoje kritično rešeto in skušal ločiti zrna od plev. Istočasno ga je mikalo leposlovno

udejstvovanje. Iz njega je isto leto pognala »Vsakdanja tragičnost« (Il tragico quotidiano), kjer prikazuje v realističnih novelah z bajnimi primesmi smešne in bolestne strani človeškega žitja okoli sebe. Iz podobnih prvin so zgrajene zbirke: »Slepi letalec« (Il pilota cieco, 1907), »Besede in kri« (Parole e sangue, 1912) in »Burke« (Buffonate, 1914). V modroslovju ga je tedaj najbolj zadovoljeval dušeslovni pragmatizem, ki mu je posvetil knjigo »Pragmatizem« (1913). Vendar mu žeja po novih dognanjih in notranji nemir ne dasta, da bi se za dolgo kje zasidral. Z neugnano strastjo pretresa tuje nazore in estetske vrednote, tako v knjigah »Štiri in dvajset možganov« (Ventiquattro cervelli, 1912) in »Možkost« (Maschilità, 1915). To delo se še stopnjuje, ko postane urednik dveh zbirk založbe Carabba: »Kultura duše« (Cultura dell'anima) in »Naši pisatelji« (Scrittori nostri).

Njegova kritičnost v tej dobi rada ruši, obsoja, zameta, tako v štirih knjigah iz leta 1912: »Spomini božji (Memorie di Dio), »Življenje nikogar« (La vita di nessuno), »Druga polovica« (L'altra metà) in zlasti »Strt človek« (Un uomo finito), ki kaže v razgibanem pripovedovanju pisateljeve obupne duhovne pustolovščine in zablode in dviga Papinija med najizvirnejše in najvidnejše sodobne pisatelje. Manj zanikajoča, potopljena v živo ljubezen do narave je knjiga »Sto strani poezije« (Cento pagine di poesia, 1915); to je poezija v prozi, polna usmiljenja s samim seboj in s soljudmi. V tej dobi je nastala večina razboritih poglavij za »Rušitve« (Stronature, 1916). Hudo kritična je »Futuristična izkušnja« (L'esperienza futurista, 1920). Da začasno prijateljstvo s futuristi ni imelo preglobokih korenin, je pokazala pesniška zbirka »Prvo delo« (Opera prima, 1917), v tradicionalnih rimah in ritmih, s precej zmernimi pesniškimi svoboščinami.

Papinijevo navdušenje za vstop Italije v svetovno vojno je imelo tudi svoje senčne strani. Slabo zdravje mu ni dalo, da bi bil v strelskih jarkih dejansko pokazal svoje navdušenje za osvobodilno borbo. Umaknil se je na kmete v

Bulciano in snoval nove knjige, ki so izšle 1918: »Človek Carducci« (L'uomo Carducci), »Prazniški dnevi« (Giorni di festa) in »Pričevanja« (Testimonianze). Še huje ga je bolelo, ko je moral brž po vojni brez moči gledati moralni, družabni in gospodarski razpad. Nepremagljiva želja, da bi v tej nestalnosti začel graditi na trdnejše temelje, ga je privedla h krščanstvu. Izmučeni duh se je zatekel k evangeliju. Spreletelo ga je spoznanje, da moreta posameznik in družba najti rešitev samo v evangeljskih naukih. Iz teh notranjih pretresov je pognalo novo delo »Zgodba Kristova« (La storia di Cristo, 1921), po katerem je Papinijevo ime zaslovelo po vsem svetu.

Papinijevo spreobrnjenje je bilo globoko in trajno. Vodilo ga je v novo proučevanje Kristovega nauka, ki se mu poslej ni več izneveril. Novi duh veje iz zbirke pesmi »Kruh in vino« (Pane e vino, 1926), z njim sta prežeti tudi knjigi »Delavci v vinogradu« (Gli operai della vigna, 1929) in »Sveti Avguštin« (Sant Agostino, 1929). To dobo spremlja presojanje in obsojanje novodobne družbe, nakazano že v »Slovarju divjega moža« (Dizionario dell'uomo salvatico, 1923), še krepkeje in v prečiščeni umetniški obliki pa v knjigi »Gog« (1931). Med najbolj priljubljene Papinijeve knjige spada »Živi Dante« (Dante vivo, 1933), ki riže predvsem v Danteja človeka. Neokrhana polemična ost bode iz »Ljudožerove vreče« (Il sacco dell'orco, 1933) in iz »Peklenskega kamna« (La pietra infernale, 1934). Zbrana dela so izšla v založbi Vallecchi. Najboljša med njimi so prevedena v pet in dvajset jezikov. Slovencem je Vinko Beličič lani prevel »Priče trpljenja Gospodovega«.

Pomembnost Papinijevega dela tiči v mnogovrstnosti perečih sodobnih vprašanj, v katera se je njegov duh poglobil in se še pogloblja, v plemenitem idealizmu, s katerim ta vprašanja pretresa, in v njegovi globoki ljubezni do lastnega naroda, ki prav nič ne zatamnjuje še globlje ljubezni do vsega človeštva. Navdušenje za krščanska načela in za veličino Italije sta dve najznačilnejši plati tega velikega sodobnega duha.

V »Živem Danteju« pravi: »Kljub vsem urnim grobokopom je še kdo na svetu, ki trdno veruje v Kristovo monarhijo in v njegovo postavo.« O novodobnih narodnih državah sodi: »Bolestna izkušnja zadnjih let nas v resnici opominja, da je bila ustanovitev narodnih držav potrebna, a ne dokončna doba ureditve sveta. Razkroj srednjeveškega krščanstva in razcvet nacionalizmov in separatizmov sta privedla narode v pokolj in bedo.« Vidi potrebo višje enote in jo utemeljuje: »Očitno je, da je vsa Evropa, da, vse človeštvo obsojeno v zmerom strahotnejše nezgode, če se mu ne posreči zgraditi novo, veliko politično enoto, ki ne bo baš rimski imperij, a vsekakor mnogovrsten organizem, ki ga bo vodila ena sama postava, ena najvišja avtoriteta.« Vprašuje se: »Ali se doseže z zavojevanji ene močnejše države ali po prostovoljnem sporazumu? Ali jo sila vsili ali vzide iz notranjega prepričanja?«

Kar se tiče Italije posebej, nas o pojmovanju modernega italijanskega mesijanizma najtemeljiteje pouči knjiga »Moja Italija« (Italia mia), iz katere je nedavno Mirko Javornik prevel prezanimivo šesto poglavje (Dom in svet 1941, 235—242). V najnovejši izdaji (1941) ima ta knjiga posebno poglavje »Ta vojna« (Questa guerra), ki proglašja prizadevanje današnje Italije za sveto vojno. Italija jo mora vsekakor srečno dobojevati, »da se iz evropske velesile povzdigne v resnično svetovno velesilo.« Poudarja, da je to »imperialna, a ne imperialistična vojna« in da je Italija v Afriki in Evropi zasedla »zaostale, zapuščene, pol barske dežele« samo zato, »da prinese civilizacijo manj civiliziranim«, kajti: »Italija si je junaško naprtila svojo težko vlogo v gmotnem in umskem izboljševanju sveta, v posebno trdih in težkih okoliščinah. Njeno kolonialno delo ni izkoriščanje, kakor vsi vedó in številke potrjujejo, temveč žrtvovanje za narod. Zavojevanje in bramba imperija ni sebično, ampak neoporečno nesebično dejanje. Mi nismo, kakor stari imperialistični narodi, narod plenilcev in špekulantov, marveč narod izobraževalcev.« In sklene: »Kdor koli misli, da se Itali-

ja ne bori za pravično stvar in za svoj obstoj, kdor koli ne čuti, da mora Italija vsekakor zmagati in da tudi bo vsekakor zmagala, ni vreden, da se imenuje Italijan, marveč zaničevalec lastne matere, izdajica lastnih bratov, zaveznik sovražnikov domovine.«

Kakor v domoljubju se je Papini ob svoji šestdesetletnici postavil tudi v slovstvu z novim delom »Srebrni venec« (La corona d'argento, 1941), s članki in mislimi o poeziji in pesnikih, kakršne so mu narekovale bogate štiridesetletne izkušnje. Tudi kadar pobija in nasprotuje, dela to zmerom v duhu neke višje pravičnosti in večnih načel, ki se jim ni v svojem delu nikoli izneveril. Njegov duh ne čuti teže let. Notranji ogenj, ki ga je vžigal na začetku slovstvene poti, plapola tudi danes z nezmanjšano silo. V tem ognju se kali njegova umetnost, njegova močna beseda, njegova jasna in vzvišena misel, ki je v precejšnji meri misel današnje Italije.

Dr. Andrej Budal.

Pregled italijanske katoliške proze.

Pred nekaj dnevi je izšla v Torinu debela knjiga z naslovom »Prose di cattolici italiani d'ogni secolo« (Proza italijanskih katolčanov vseh stoletij; str. XXXIX + 589, 4^a, izd. Società editrice Internazionale, L. 30.—). Zbirko je uredil priznani vodja italijanskega katoliškega kulturnega gibanja Giovanni Papini skupno z Giuseppejem De Luco. Že ime urednikov jamči za višino dela.

V zbirki so urejeni po stoletjih vrhunci prozaistov, ki so v narodnem jeziku pisali, umetniško pisali, o vsem, kar je v zvezi z verskim čutom. Začne s pisatelji, boljše povedano z esejisti in pisci verskih traktatov v 12. stoletju in sega do pričetka našega veka. Sedanjih piscev ne vključuje, ker noče podajati še sodbe ne o njih katolicizmu, ne o njih umetnosti. Listajočemu po knjigi se kar prvi hip čudno zazdi, da Papini vključuje med »katoliške prozaiste« poleg svetega Frančiška ali Katarine Sienske tudi Macchia-

vellija ali Bocaccia. Urednik to obraziloži, češ, da so objavljeni njih »verski odlomki«, kajti tudi »zanikovalci Kristusa stoje pod istim križem.«

Papini v mojstrskem uvodu tudi razlaga svoje umetniško gledanje na vprašanje katoliške umetnosti. Vprašanje je in ostane še vedno sporno jabolko. Na obeh koncih ga napačno načenjajo in ne pridejo do jedra. Filozofskim estetom je umetnost umetnost, umetnik je v nekem »čistem položaju«, pa naj piše o svetem Antonu, prascu ali hudiču. Križarjem apostolata pa je namen vse. Če je kdo tako zvani katoliški pisatelj, naj mu namen nadomesti pomanjkanje sloga in umetnosti. Jasno pa je, da je tudi proza, ki je inspirirana po praktičnih, pedagoških ali celo apostolskih nagibih, lahko obenem najvišja umetnost, če jo piše resničen umetnik. Zato so izven resnice prav tako tisti, ki izganjajo krščanstvo iz umetnosti, kakor oni, ki preganjajo umetnost v religiji.

Papini trdi, da ne obstoja še zgovodina katoliške italijanske literature. Tudi pričujoči zvezek je še nepopolno delo. V njem manjka n. pr. vsa lirika. Morda ni prebahavo, če se spomnimo, da imamo mi že »Slovensko religiozno liriko«; treba bi ji bilo pridejati še zbirko religiozne oz. boljše katoliške proze počenši s starimi obrazci za kesanje in molitvice. Potem bi dognali velikanski doprinos verskega nastojanja in razvoja katolicizma med Slovenci tudi za slovstveno kulturo.

V Papinijevi zbirki pričenjajo odlomki iz 12. stoletja. To so molitveni obrazci, ki so nagonsko privreli iz verskega občutja v tistem jeziku, kakor so ga govorile matere molilca, med tem ko so v škofijskih in mestnih kurijah še govorili latinski in je bila latinščina jezik filozofije, retorike, prava in teologije. Iz molitve je torej nastala prva slovstvena prikazen v živem narodovem jeziku. Tako tudi pri nas in drugje, kar je res, da je religija tudi ob početkih slovstva.

Petrarca je še pisal latinske verz, Frančiškovi sinovi in on sam je pa z »Rožicami« segel po živem je-

ziku in ga oblikoval. Čitajmo spise Katarine Sienske, dominikanca Pas-savantija (c. l. 1300). To živo brstene domačih gredic je vžgalo ogenj tudi najvišjemu, Danteju, da je pel v domačem jeziku in ne v latinski metriki. Dvanajsto in trinajsto stoletje sta »secolo potente« za razvoj italijanskega slovstva. Novih svežih pritokov so dali tudi sloveči pridi-garji od Ivana Kapistrana do Domi-nika Savonarole. V 14. stoletju je v Italiji cvetelo življenjepisje svetnik-ov, dolga verska pisma, pridige, verska razmotrivanja.

Reformacija v 15. stoletju je še prej kot v Nemčiji vžigala v Italiji literarne boje v cerkvah, samostanih. Iz prosvitljenstva in drugi proti nje-mu so pisali Macchiavelli (1469 do 1527), Guicciardini (1483—1540). Prvi se je obupno trudil, da bi osvobodil politiko religije; svojega oboroženega kneza je postavil kot v tajni osveti nasproti razoroženemu preroku. Pa tudi sam Macchiavelli je pisal ver-sko prozo, prav tako tudi Leonardo da Vinci (1452—1519), Michelangelo (1475—1564), Cellini (1500—1571). Ta vek reformacije je slovstvo, tudi ka-toliško, povedel zgolj iz notranje duše tudi v občudovanje sveta. Imamo vrsto pravnih, zgodovinskih in prirodoslovnih razprav pisanih v ka-toliškem duhu. To je doba sv. Aloj-zija, sv. Filipa Nerija, Scupolija, pa tudi Torquata Tassa.

Šestnajsto stoletje pokaže zadnjič Evropo še združeno v enem umet-niškem naponu, a že razdeljeno v dvoje, v katoliško in protestantsko. Zato je tudi največ knjig na »in-dexu« baš iz tega stoletja. Vendar se še bije oster boj med resnico in temo, kar odseva tudi iz italijanskega katoliškega slovstva te dobe. Be-remo odlomke avguštinske šole o milosti, apokaliptične in preroške vizije Tomaža Campanelle (1568 do 1639), Galileja, ki je strastno nihal med knjigo Pisma in knjigo Prirode.

To je že bil prehod v 17. stoletje, ko se je krščanstvo že umikalo iz javnosti, ko so knežji dvorci skušali iz škofov delati orodje svoje politike, ko so politični saloni lepih dam na-domestili učne izbe ponižnih samo-stanov, ko so okultistične vede pre-rastle verske redove, nevera se je

prikazovala kot bister razum, greh se je obrnil v eleganco in teorijo.

Vendar tudi za to stoletje pokaže Papini v svoji zbirki lepe odlomke katoliških prozaistov (pravnik Vico, slovstveni esejist in kanonist Mura-tori, Gaspere Gozzi, sv. Veronika Giuliani). Vendar, misli Papini, je to stoletje pudra in giljotine, cicisbejev in teroristov za katoliško slovstvo kot ožgana jasa.

Povratek Italije h krščanskemu duhu (in deloma tudi religiozno navdahnjenemu slovstvu) kaže pričetek 18. stoletja. Nastopajo Manzoni (1785 do 1873); Antonio Rosmini (1797 do 1855), Giacomo Leopardi (1798—1837) s himno Rešeniku, Silvio Pellico (1789—1854) — kako prežete religioz-nega duha so njegove vrste v »Le mie prigioni« ko opisuje prvo jutro v ječi! —

Druga polovica 18. stoletja — vplival je tudi padec papeške svetne oblasti — kaže že zmedo duhov. Te-daj piše Fogazzaro (1842—1911), oče nevernih bab in upornih svetnikov, išče svoje sredine Carducci (1835 do 1867), začenja svoj slovstveni in mo-ralni upor d'Anunzio. Vmes so pa visoki svetilniki krščanske kulturne dejavnosti kakor Contardo Ferrini, Toniolo, sveti Janez Bosco in drugi.

To je le bežen pogled na stoletja, ki kaže, da ni bila Italija zgolj vrt knežjega oblastva, plodovit samih gospostev, kapitanov in statistov, marveč tudi plodna gredica Cerkve. Niso vsi svetniki pisali, a koliko se je o njih pisalo!

Ni ga polja, kamor bi ne seglo pero katoliških ali vsaj religiozno navdahnjenih pisateljev, počenši z bogoslovno vedo, preko kanonistov in cerkvene zgodovine pa do here-tičnih spisov in cerkvenih govornikov. Ne manjka apologetov, polemikov, traktatistov in katoliških pisa-teljev, ki so segali tudi v vsa mo-goča druga področja.

Vse te je vsaj v glavnih obrisih skušal podati Papini v tem zborniku katoliških italijanskih piscev. Seve-da ni zbral vsega, a že z odlomki je pokazal, da je brezplodno dokazo-vanje, da ni iz katoliške kulture vzbrstel tudi najlepši cvet splošne italijanske narodne kulture.

R. Bednařik.